

Olga Šmid

SELCA NEKOČ

SELCA NEKOČ

Olga Šmid

Izdalo in založilo Turistično društvo Selca
1973

Vedno sem se zanimala za življenje Selčanov v starih časih. Prebiral sem zgodovinska dela dr. Andrejka, dr. Blaznika, dr. Kosa in prof. Planine in farno kroniko, pogovarjala sem se s starejšimi Selčani, mnogo sem ohranila v lastnem spominu in končno napisala, kako je bilo

v Selcih nekoč.

Vas Selca (432 m) stoji nekako sredi Selške doline na levem bregu Sore – Selščice in na obeh bregovih potoka Selnice. Del vasi je ob glavni cesti, del pa v grapi, po kateri priteče potok Selnica iz Lajš in iz Blat. Oba izvira se združita tam, kjer se cepi pot v Nemilje s cesto, ki vodi v Lajše. Selnica se izliva v Soro pri starem goliškem mostu. Proti jugovzhodu in proti zahodu se razprostira selško polje. Ves selški svet obdajajo hribi Škofjeloškega hribovja in odrastki Jelovice. Vas se naslanja na Kucelj in Goverovno. K selškim hribom štejemo tudi Meglišk. Nasproti vasi, onstran Sore, se lepo vidijo: Miklavž, Zavrnik in Babnik. Od daleč vidimo Lubnik, Hrastnik in Križno goro. Za njimi se v daljavi vidi vrh Osojnika, ki je že del Polhograjskih dolomitov. Na severu je Jelovica, na zahodu pa kraljuje Ratitovec s svojimi odrastki.

V vse hribovske vasi vodijo iz Selc ceste: v Lajše in dalje na Jamnik in v Kropo, ali pa iz Lajš v Dražgoše. Druga cesta pelje v Kališe, v hrib Sv. Križa in tretja v Golico. Ta je povezana s cesto na Stirpnik. Četrta vodi v Topolje in Zabrekve.

Vas šteje 130 hiš. Nekaj jih je pa še v gradnji. Nova naselja so: na Gorenj-polju, na Strugarjevem vrtu, na Klincu in na Kozličevci. Trenutno šteje vas okoli 600 prebivalcev. Veliko hiš pod Kucljem in Goverovino je potisnjenih v breg, ostale stoje na ravnini. Nekatero so že zelo stare, mnoge so bile pa prenovljene v zadnjih desetletjih. V starih časih so gledali predvsem na to, da je bilo čimveč prostora za polje in čim manj prostora na ravnem za hiše.

Nam Selčanom se zdijo Selca najlepša vas na svetu. Kadarkoli se iz drugih krajev vračam domov, mi kar srce zadrhti v sreči in veselju, ko se vozim proti vasi. Sredi selškega polja je prelep pogled na vas z bližnjo okolico. Kako rada hodim po naši vasi! Vsaka hiša posebej se mi zdi lepa, še prav posebno tiste, ki so že zelo stare. Le nekaj od teh je skoraj preveč zane-marjenih.

V zadnjih letih se domače turistično društvo trudi, da bi privabilo več izletnikov v vas, pa tudi takih, ki bi ostali dalj časa. Kdor hoče uživati mir in lepoto narave, naj le pride v Selca! Začudil se bo, ko bo obhodil vse poti in stezice, ki vodijo v bližnje gozdove in na griče. Če se bo le za četrto ali pol ure povzpel v hrib, se mu bodo odprli čudoviti razgledi na vse strani. Če se bo pa z avtom popeljal ali peš zakoračil v bližnje hribovske vasi, se bo pa odprl pred njim pravi raj. Pa tudi tisti, ki ne hodijo radi v breg, bodo lahko šli na sprehod po ravni poti daleč proč od ceste, kjer brne motorna vozila. Kako lepo je pri Cegovnici in na Dobravi in dalje proti Šiji! Še lepše je pod Babnikom onstran Sore proti Dolenji vasi. Tudi

Selca — Pogled s Kuclja

Foto: Rado Čenčič

na Ravnem je lepo, kjer imajo športniki svoje igrišče. Ni treba hoditi po cesti. Tja prideš tudi po poti, ki vodi pod Kucljem in pri Berniku prečkaš cesto ali pa ob Selnici čez stari goliški most in na drugi strani Sore desno ravzgor. Ali vsi veste, kje so Kote in Panovniki? Še mnogo lepih skritih koticov je blizu vasi. Še celo Selčani, ki so se v zadnjih letih naselili v Selcih, ne poznajo vseh lepih, skrivnostnih poti in stezic, še ne poznajo dobro Selc. Vsi, prav vsi bi morali dobro poznati kraj, kjer živijo. Skrbeti bi morali za lepoto same vasi. Ni dosti, če je kraj z okoljem še tako lep

le od daleč. Tudi od blizu naj bo vabljev in privlačen! Za čistočo vasi bomo morali vsi čutiti neko odgovornost. Za razvoj in napredek vasi — prav v vsakem pogledu — bi morali skrbeti vsi! Vsak posameznik naj bi imel za svojo sveto dolžnost, da sodeluje pri reševanju raznih vaških problemov! Novi naseljenci naj bi se čimprej z veseljem vključili v novo življenje! Če bodo vsi prebivalci nastopali enotno, bo vas še bolj zaživela in vedno bolj napredovala. Vsaka družina naj bi dobro poznala stari pregovor, ki uči:

Sloga jači — nesloga tlači.

Ljubezen do Selc naj nas vse veže in nas poveže v lepo vaško skupnost in pristrčno domačnost!

PA POGLEJMO, KAKO JE BILO V SELCIH NEKOČ!

Selca so bila nekoč staro kmečko središče doline, ki je po vasi dobilo tudi ime. Prva uradna listina omenja Selca že leta 973. Naj navedem dobesečno, kar je dr. Pavle Blaznik napisal v svoji disertaciji Kolonizacija Selške doline: »Geografska lega Selc je napravila to naselbino za nekako središče vsega slovenskega selškega ozemlja. Tako vlogo so imela že leta 973, ker se v listini iz tega leta kot edina naselbina omenjajo Selca.« (Zahn — Codese diplomaticus Austriaco Frisingensis I. izv. št. 37, str. 36.)

Ne bom opisovala vseh zgodovinskih posebnosti o naselitvi Selške doline. O tem so pisali zgodovinarji: naš rojak dr. Franc Kos in dr. Pavle Blaznik. Geografske in geološke razmere je pa v svojih knjigah že večkrat opisal geograf in geolog prof. France Planina. Omejila se bom le na vas Selca.

Naše ozemlje je leta 973 pripadlo freisinškemu (brižinskemu) škofu. Cesar Oton II. je z darilno listino poklonil loško ozemlje škofu Abrahamu. Freising je mesto na Bavarskem v današnji zapadni Nemčiji. Tako so postali Selčani podložniki loškega gospostva. V teku stoletij je s krčenjem gozdov zraslo še mnogo drugih naselbin. Loško ozemlje se je delilo na županije. Naštela bom le štiri županije, ki so se pozneje združile v veliko selško občino: Seltzah — Selca, Zternice — Strmica, Ztirpnik — Stirpnik in Ruden — Rudno. Koliko velikih gruntov ali hub je bilo v starih časih v selški županiji, nam povedo zapiski v urbarjih iz leta 1291 in 1584.

Officium (županija) Selca

Staro ime	1291 hube	Staro ime	1584 hube	Sedanje ime
Mitterdorf	13	Doleneiwasi	13	Dolenja vas
Ztopol	6	Topoli	6	Topolje
Seltzah	18	Selzach	18	Selca
Chaltenweld	9	Chaltenweld	9	Studeno
Smolewi	4	Smolewe	4	Smoleva
Chersteten	9	Tscheschnitz	9	Češnjica
Ostriwarch	5	Ostriwarchi	5	Ostri vrh
Golitsch	6	Doleni Golitzi	3	Sp. Golica
—	—	Goreni Golitzi	3	Zg. Golica
Pot planino	2	Podlonkham	6	Podlonk
In der Zaueritz	6	Skovinach	3	Škovine
In der Penavnach	3	Panovniki	3	Panovniki
—	—	Dobrosnitz	2	Draboslovica

Župane je postavljala loški glavar. Bili so nižji gospodarsko-upravni organi. Župan je bil posredovalec med kmeti in gosposko.

Znani so nekateri župani iz županije Selca od srede 16. stoletja naprej:

Jakob Grošelj	1578—1580
Jakob Tomažev	1581—1582
Jurij Semen	1582—1584
Jurij Varl	1618—1623
Jurij Berce	1623—1629
Tomaž Blaznik	okoli 1631
Anton Grošelj	1647—1649
Jakob Blaznik	1674—1696
Valentin Marenk	1703—1709
Luka Luznar	1723—1737
Gašper Jelenc	1767—1776
Lovro Dolenc	1777—1780

Urbarji so bili posebni gospodarski sezname, kamor so vpisovali vse dajatve in tlako podložnikov. V loškem gradu se je ohranilo več urbarjev, ki so shranjeni v raznih muzejih.

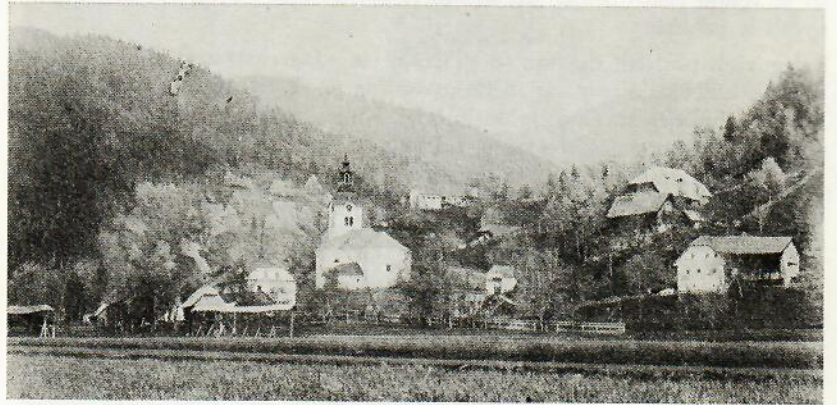
Pri naštevanju hub naj omenim, da so stale med Miklavžem in Zavrnikom tri hube. Ta zaselek se je imenoval Panovníki. Tako se imenuje še danes Kalanova, Ozebkova in Frtičarjeva senožet. Hube so stale tam, kjer je sedaj Ozebkova posest. Pred kakimi 50 leti so še kazali, kje so stale stavbe. Stari ljudje so takrat omenjali le dve hubi. Tam, kjer je sedaj Frtičarjeva senožet, so bile njive.

Sprva so živeli ljudje v večjih skupnostih. V XIII. in XIV. stoletju je skupno življenje ene rodbine na enem posestvu začelo propadati. Grunti so se stoletja krepko držali do zemljiške odveze leta 1848. Na gruntu je ostajal le eden, drugi so si ustvarili nov dom na podedovanem malem zemljišču. Krčili so gozdove in delali laze in rovte. Obdelovali so nekaj njivic in redili par glav živine. Kajž je bilo vedno več. V XVI. stoletju je zraslo mnogo kajž na ruševinah hub. Urbar za leto 1577 kaže, da se je v zadnjih sedemnajstih letih pomnožilo število kajžarjev v Selcih za 20, leta 1586 pa še za 22. Lazi in rovti so nastajali po vsem ozemlju Selške doline. V selški županiji je bilo leta 1625 osemdeset kmetov, enainosemdeset kajžarjev, trije gostači in deset novinarjev. Leta 1825 je bilo v Selcih 47 kajž.

Ko so se posestva že lahko podedovala, so morali dediči loškemu gospodstvu plačati Sterbrecht — umrlino ali mrtvaščino. Od kmetije je znašala 20 do 30 goldinarjev ali več. Pred XV. stoletjem pa so dajali zemljiškemu gospodu najboljšega vola, prašička in 12 denarjev. Ako je kdo izročil

posestvo potomcem in pri tem sebi izgovoril kako vsoto, je moral plačati »deseti ali dvajseti penez« po višini vsote. V primeru, če je na kmetiji umrl gospodar in če njegova vdova ne bi mogla ostati in delati na kmetiji, so razdelili posestvo na tri dele: eno tretjino je dobila vdova, eno tretjino grad, eno tretjino pa cerkev. To se je v XV. stoletju izboljšalo. Če je kdo kupil posestvo, je moral izplačati nekaj kupnine — »Kaufrecht« — loškemu

Selca pred letom 1848
Stare hiše: Tabrovcova, Zajesenska, Gašperčkova in Zaplotarjeva. Desno od
cerkve je mrtvašnica. Zadaaj na Kuclju se vidijo male obdelane njivice
Pred cerkvijo je Jakeljnova hiša

gospostvu. Ravnala se je po višini vsote, ki jo je dal za posestvo. Npr.: Nekdo je plačal za posestvo 700 cekinov, od te vsote je dal 100 goldinarjev kupnine. Plačevali so tudi urbarščino. Iz urbarja leta 1625 je razvidno, koliko so jo plačevali v selški županiji: 133 gl. 46 krajcarjev, 2 peneza, 1 vinar.

V tistih časih so ljudje trebili gozdove in urejali laze in rovte. Redili so mnogo koz, ki so delale škodo. Večkrat so jim to prepovedali, a ni mnogo zaleglo. Kranjsko deželno glavarstvo je leta 1769 strogo prepovedalo laze in rovte. Lastniki posestev so se pa pritožili in izjavljali, da imajo laze in rovte že od davnih časov. Če jih odvzamejo, ne bodo zmogli desetine in drugih dajatev. Leta 1772 je okrožno glavarstvo za Gorenjsko poslalo administratorju loškega gospostva baronu Baumgartnerju 20 vojakov, da bi prisilili ljudstvo, naj opusti po gozdovih narejene laze. Selčani so redili veliko koz. Leta 1774 so pa strogo prepovedali rejo škodljivih koz. Od vsake koze so zahtevali en cekin globe. »Kdor se še ne bo pokoril ukazom, bo šel v zapor in železje.«

Gosposki so dajali tudi po enega prašička, piščanca in 30 denarjev. To je bilo za grajskega upravitelja. Opisane dajatve omenjata urbarja iz leta 1291 in leta 1318.

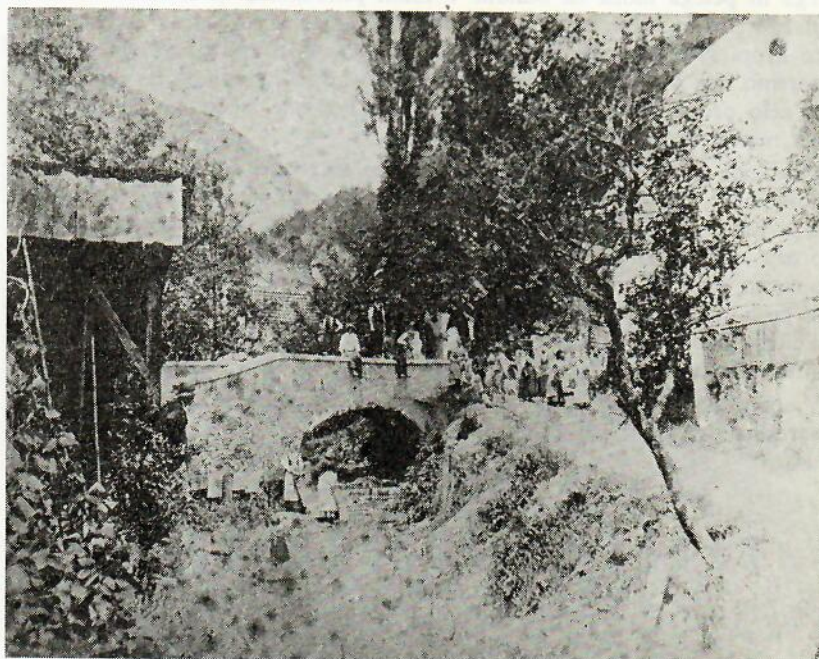
Tlaka in desetina selških kmetov ni bila huda. Vsi podložniki loškega gospodstva so imeli boljše življenje »pod krivo palico« kot ostali slovenski podložniki drugih graščakov. Razlike med svobodnimi in polsvobodnimi so se vedno bolj brisale. Vsi so bili le podložniki. Dajatve so jim predpisovali le po imetju.

Poleg vseh naštetih dajatev so plačevali še »Jagermaysterrecht«. V Selcih je vsak kmet dajal po štiri denarje, kajzar pa le tri denarje letno. Iz leta 1360 je ohranjen seznam tlačanskih del. Kmetje iz Selc so morali v potrebi sekati les, pomagati pri raznih zidavah na gradu, popravljati jezove pri grajskih mlinih. To so bila le občasna dela — enkrat ali dvakrat letno ali pa še tolikokrat ne. Posamezni kmetje niso bili vsakokrat na vrsti. Po vino pa je vsako leto enkrat moralo iti pet selških kmetov. To je razvidno iz zapiskov leta 1500. Za vožnjo vina so dobili posebno odškodnino v denarju in še eno mero ovsa, šestnajst kruhov in pol vedra vina. Zaradi tlake se selški kmet res ni mogel pritoževati. Čeprav so v loškem gospodstvu kmetje bolje živeli kot drugod, so se leta 1515 pridružili uporu ostalih slovenskih kmetov. Po kmečkem puntu so morali tudi vsi kmetje loškega gospodstva plačevati »Punkkreuzer«, kar nam pove urbarij iz leta 1515.

Les so v starih časih le redko prodajali in kupovali. Iz zapiskov leta 1539 zvedemo, da je Marjeta Rasp prosila loškega glavarja za dovoljenje, da bi smel Tomaž z Brega odpeljati les, ki ga je kupil v Selcih. Kar se tiče gozdov, je bilo pred stoletji mnogo prerekanj, sporov in tožb. Brižinjski škof je dobil celotno ozemlje in postal lastnik vseh gozdov na svojem ozemlju. Ko je poklical furlanske fužinarje v dolino, je moral dovoliti sekanje lesa. Ruda brez lesa takrat ni imela pomena. Za taljenje rude je bilo potrebno veliko oglja. Vendar so fužinarji gozdove preveč pustošili. Pozneje so vsi rudniki pripadli pod upravo deželnega kneza. Zato so nastali stoletni spori med deželnim knezom in loškim gospodstvom. Brižinjski škofje so bili še vedno lastniki gozdov. Če bi gozdovi pripadli deželnemu knezu, in s tem fužinarjem, bi bili kmetje preveč prizadeti. V starih zapiskih so vpisani tile selški logarji: Jakob, sin Tomažev 1557—1580, Jernej Semen 1581—1584, Jakob, sin Femanov okoli 1650, Andrej Knefec 1706—1709.

Ko so dobili prebivalci zemljo v pravi užitek, je nekaj manjvredne zemlje ostalo. Bila je skupna last vseh. V XVIII. stoletju so jo razdelili. Podrobnosti kažejo katastrski zapiski iz leta 1825. Nekaj takih površin je še ostalo ob robovih gozdov, ob vaških poteh, ob potoku itd. Te površine so imenovali »srenjski svet« in tako pravimo še danes, ker je v Selcih še nekaj take zemlje.

Trikrat na leto je bilo »sodno večanje«: pomladi o sv. Juriju, jeseni o sv. Mihaelu in pozimi na Svečnico. To so bile pojezde. Loški poglavar je s spremstvom pojezdil v županije. Tam je v zboru vaških uglednih mož reševal razna vprašanja, razsojeval prepire, pobiral davščine in kaznoval prestopnike. Za »pojezde« je bila predpisana še posebna dajatev.

Most čez Selnico pred Stefanom leta 1880

Kaznovanje prestopnikov in zločincev ni bilo po celi dolini enako. Železnikarji niso spadali pod sodstvo loškega gospostva. Pripadali so samo deželni sodniji. Zato so bile večkrat razne nevšečnosti glede kaznovanja. Železnikarski sinovi in hlapci so nekega večera leta 1629 prišli v Selca. Ubili so Jurija Berceta, rudenskega župana. Tožba se je vlekla štiri leta. Kazni za razne prestopke in zločine so bile hude. Leta 1673 je bila Selčanka Alenka Čenčič, dekla v Železnikih, obsojena zaradi detomora. Deželno sodišče jo je postavilo v Selcih pred cerkvijo na sramotni oder. V eni roki je morala držati gorečo svečo, v drugi pa »batino«. Romati je morala k trem cerkvam. Sele nato jo je čakal strog zapor.

VOJAŠTVO V STARIH ČASIH

O vojaštvu v starih časih ste se učili v šoli, ste že dostikrat brali in slišali. Povedala bom le, kar se tiče naše vasi, oz. kar je zapisano v starih listinah. Leta 1645 je bil v Loki vojaški nabor. Izbrali so vsakega tridesetega, desetega in petega moža za odhod. V takih priložnostih je moral vsak kmet plačati po en tolar izredne kontribucije. Kajzarji so plačali le po 15 ali 20 kron. Izbranim vojakom je loško gospostvo moralo napraviti vojaško opremo. Za 35 mož so porabili 280 vatlov rdečega sukna. Podložniki so se zelo pritoževali, pa jih niso poslušali. Posebno ogorčene so bile žene, ker mož dolgo ni bilo domov.

Misel, da ni le vojak po poklicu dolžan žrtvovati življenje in imetje za domovino, ampak da je to splošna ljudska dolžnost, je bila že stara. Za časa turškega nasilja so klicali poleg viteštva in njihovega spremstva pod orožje vsakega tridesetega in desetega moža. Kmetje so dobivali bojno opremo v grajskem skladišču. V Selca Turki niso nikdar prišli, čeprav so se jih bali od loške strani in iz Baške grape. Selški tabor, tj. cerkvica z obzidjem, je bil v takih primerih vedno pripravljen. Še sedaj rečemo hiši in griču: Tabor.

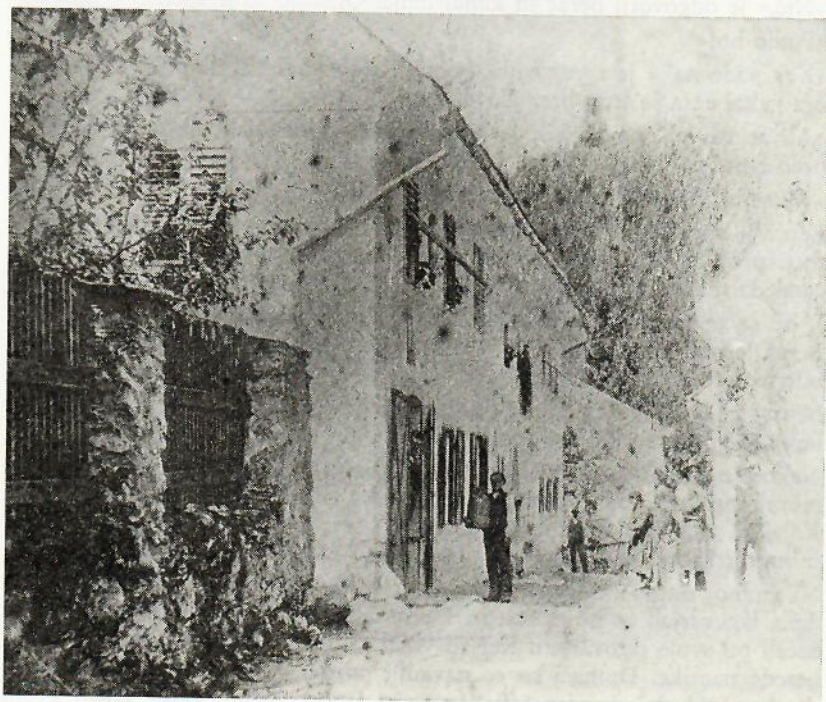
V spomin na tiste čase je dr. Krek napisal igro Turški križ. Stara selška narodna pesem pravi:

*»Lepa je Sora zelena,
oja, zelena,
žejna je turške krvi.
Treba jo bo napojiti,
oja, napojiti...
Mi smo pa fantje za to.«*

V prvih letih 19. stoletja je kranjska deželna bramba vabila k vojakom prostovoljce. Če teh »brambovcev« ni bilo zadosti, so vojake novačili tako, da so jih lovili. Mnogo jih je zbežalo v gozdove. Takim ubežnikom so zaplenili premoženje. Zasedovali so jih. V začetku so se skrivali v gozdovih res le tisti, ki niso hoteli k vojakom. Vedno več pa je bilo raznih nepridipravov, kaznjencev, delomrznežev in roparjev, ki so se jim priključili. Vem, da ste že vsi brali Jurčičevo zgodbo Rokovnjači in Bohinčevo povest Pod krivo jelko, zato rokovnjaškega življenja ne bom opisovala.

Omenila sem te »štekljačarje«, kakor so še imenovali rokovnjače, zato, ker so jih v tistih časih tudi v Selcih poznali. Bili so vključeni v tisto skupino »rokomalharjev«, ki so bili v besniških gozdovih. Po ustnem izročilu se je do sedanjih časov ohranila govorica o bratih rokovnjačih, ki

so živeli v Mehovi hiši. Bratje so podnevi čevljarili, ponoči so pa odhajali skupaj z lajškimi na besniško stran. Včasih jih po ves teden ni bilo domov. Po eden ali dva sta bila skoraj vedno doma. Menjavali so se. Krpali so čevlje domačinom in rokovnjačem. Tisti ljudje, ki so vedeli, kaj se godi, so molčali, ker so se bali. Ohranila se je pripovedka o njih. Zapisala jo bom:

Leta 1880 pred Jakeljново hišo

Nekoč je prišel k Mehu star berač prosit prenočišča. Vseh pet bratov je bilo doma, a ga niso hoteli sprejeti pod streho. Ko le ni jenjal prositi, so mu povedali, da pri njih straši ponoči. Berač je rekel, da se nikogar ne boji.

»Sam boš v hiši, mi imamo nocoj drugo delo,« so mu rekli.

»Nič zato!« je rekel berač, »da bom le kašo lahko skuhal na ognjišču in da bom zaspal pri peči, pa bom zadovoljen.«

Bratje so odšli proti Lajšam. Berač je ostal sam. Pripravil si je ležišče, nato pa je v črni kuhinji na ognjišču začel kuhati kašo. Med kuho se je oglasilo: »Padlo bo, padlo!«

»Naj pade!« je odgovoril berač. Iz dimnika je padla otroška roka, čez nekaj časa pa še druga. Slišale so se besede:

»Ali se nič ne bojiš?«

»Nič,« je odgovoril berač in kahal dalje. Oglasilo se je spet:

»Padlo bo!«

»Kar pade naj,« je spregovoril berač. Pa so padle iz dimnika še noge in čez nekaj časa še trup brez glave.

»Ali se res nič ne bojiš?« je spregovorilo iz dimnika. Padla je še glava pred berača.

»Ali se nič ne bojiš rokovnjačev?« se je zaslišal isti glas.

Berač je zanikal in mešal kašo. Naenkrat so se vsi deli združili in začeli rasti pred njim. Zagledal je velikega, kosmatega rokovnjača z malho na rami. Iz malhe je molela otroška roka.

»Nič se te ne bojim,« je rekel berač. Rokovnjača naenkrat ni bilo več. Berač je mirno pojedel kuhano kašo in zaspal. Od tistega časa v Selcih ni bilo več rokovnjačev.

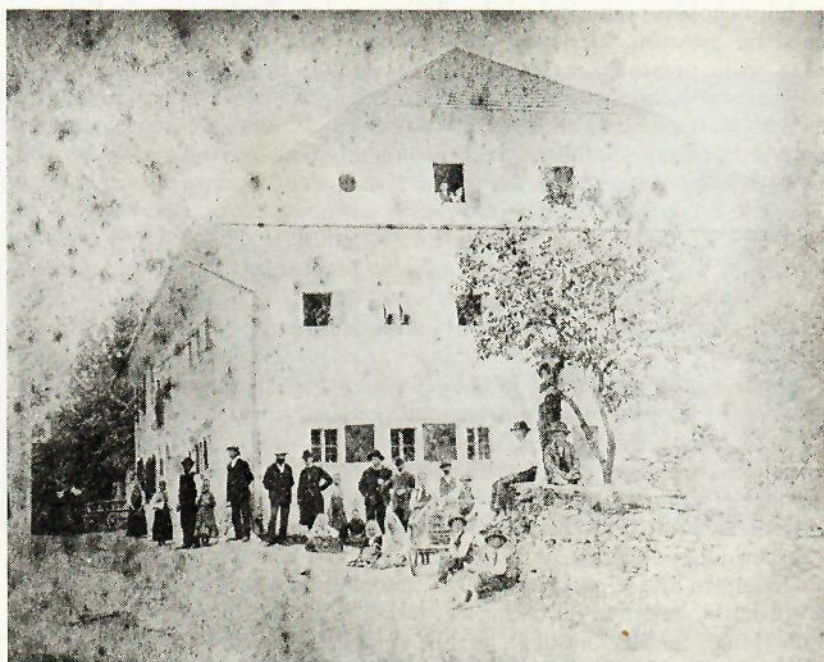
Mehova hiša je prišla v last druge rodbine. Novi lastniki komaj še vedo, kako je bilo pred kakimi 170 leti.

Nekoč so se fantje in možje zelo bali vojaškega življenja. Za več let so se morali posloviti od domačih. Mnogi niso nikoli več videli rojstne vasi. Vojaška služba je trajala po več let: 14, 12, 10 let in pozneje sedem let in nato tri leta. Če je bila vojna, pa še dalj časa.

Ni čudno, da so možiki, ki so prihajali domov, uvajali nove navade pri delu, izgovarjali so nove besede. Ljudje jih niso dobro razumeli, pa so jih začeli po svoje izgovarjati. Ker so vojaki služili v avstrijski vojski, so bile besede nemške. Domači so se navadili popačenk, ki so se, žal, ohranile do današnjih dni: kevder, šefla, šporgert, lampa, štomf, lojtra, kostn, gvant itd. Kar ne moremo se jih iznebiti, čeprav imamo za vse grde popačenke lepe slovenske izraze.

HIŠE, VAŠKE POTI, LJUDSKI UMETNIKI

Kako so gradili svoja bivališča naši predniki? Kar poglejte stare hiše! Vse so zidane iz kamna. Opeko so znali delati in uporabljati dosti pozneje. Hiše so bile pritlične in enonadstropne. Najprej so jih krili s slamo, pozneje

Pred Jakeljnovi hišo leta 1880

pa s skriljastimi ploščami. Gruntarske hiše so izgledale zelo mogočno, a prostorov ni bilo toliko, kakor bi se nam zdelo na prvi pogled. Sprva so bile nadstropne hiše zgoraj lesene. Mnoge so imele lesen »gank« na hiši ali pa na gospodarskem poslopju, ki je bil večkrat podaljšek hiše.

Ohranjen je inventar, ki so ga sestavili leta 1723 o zapuščini Janeza Kalana, ki je bil takrat župan stirpniske županije. Ta inventar nam pove, kako so bile v tistem času urejene gruntarske hiše. Kje je pri Kalanu, vsi veste. Vsi dobro pomnite, pred nekaj leti porušeno staro Kalanovo hišo. Imela je zelo veliko dnevno sobo »hišo« z osmimi okni. Ozke kamre, ki so jih imele skoraj vse druge selške hiše, ni bilo. Zgoraj pa je bilo poleg

zgornje »hiše« in kamre še nekaj izb in »štibelcov« in obvezna »kimnata«. Spodnja hiša je merila 56 m². Obsežnost tega prostora je kazala, da ni bil namenjen le domači družini. Res ne, saj je bila v tej hiši gostilna, že od leta 1630 in se držala v njej do leta 1865. Gornji leseni del hiše so pozidali v drugi polovici 18. stoletja. Stavbo je dvakrat prizadel požar (1809. in 1849.). Hiša, ki ste jo poznali, je bila stara okoli 120 let. Gornji prostori so bili nekoliko preurejeni pred približno 45 leti. Zitnici, ki so jo Kalanovi imeli na prostoru, kjer sedaj stoji kulturni dom, so rekli: V Štoku. Šele 1834 so jo preuredili za stanovanje. O »Štoku« bom govorila še pozneje. Na Kalanovih njivah so pridelali veliko rži in ajde. V hlevu je bilo tistikrat trinajst glav govedi, ena kobilica in štiriindvajset koz. Te so se pasle na skupnih srenjskih pašnikih: Pod Babnikom, pod Zavrnikom in po vsej zgornji dolinici potoka Selnice tja do Blat. Prašič je bil vpisan samo eden. Takrat v dolini niso redili veliko prašičev. Kupovali so jih od Hrvatov, ki so jih vsako jesen prignali v dolino. Nekateri so jih šli sami iskat na Hrvaško. Velik pomen je imela v naši vasi »lanoreja«. V Kalanovem inventarju je bilo vpisanih 70 povesev lanovca (lan, ki se še ni trl) in 47 povesev prešeka (že trt lan). Pri hiši je bilo sedem kolovratov, dve motovili za predivo in ene statve. Vpisana hišna oprava tudi kaže, da je bila v hiši gostilna: 8 zelo velikih miz in 8 dolgih klopi, 36 krožnikov (navadne hiše jih skoraj niso poznale, ne uporabljale) in dva vinska soda. Inventar našteva še enainštirideset sveč, en lij za vlivanje sveč, klečalnik, naslanjač, ptičjo kletko, bakren kotel, vzdian v peč v spodnji hiši, štirje »špampeti« (postelje), puško in meč, zaponko z enajstimi koralami, ki so jim rekli »jagode za ozhi«. Prastara, še iz poganskih časov izvirajoča vraža, ki se je v Selcih dolgo obdržala, je učila, da nakit take vrste vpliva na vid. Inventar Kalanove hiše je posebno zanimiv zato, ker so nemškimi izrazom dodani še slovenski, kakor so jih takrat izgovarjali v Selcih. Npr.: borkle (burklje), ploh (plug), matika (motika), grablie (grablje), rowanza (rovnica), lij, lopata, reshetu (rešeto), resiunik (rezivnik), shejaunik (sejavnik), ossounik (osovnik), zimpin (cepin) itd. Našteti je še zelo veliko predmetov.

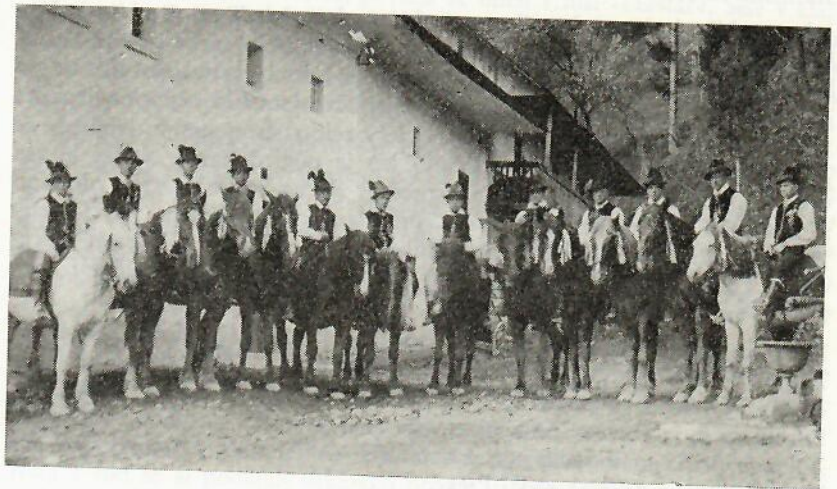
Nekatere hiše so bile še večje in bolje urejene, nekatere veliko slabše. Posebno so se ločile kajžarske hiše od gruntarskih.

Hišne številke so uvedli šele leta 1770. Takrat so bile številke po hišah po vrstnem redu, kakor so nastajale. Prve so bile hiše okoli cerkve — razen dveh — in potem po vasi do Kalana, Adama in Knefca do Blaznika in po Selnici navzgor. Hišna imena so se obdržala skozi stoletja. Največ hiš je imenovanih po rojstnih imenih ali po priimkih: Adam, Aleš, Anžic, Blaže, Blažon, Blažovc, Ožbe, Pavlic, Peter, Petrovc, Jakelj, Jakec, Jakobč, Tonet, Mihc, Tomažek, Štefan, Gašperčk, Matičk, Matjaška, Maticl, Žanet, Šimenk itd. Bernik, Kožuh, Basaj itd. Po obrtih so dobile imena hiše:

Žnidar, Kovač, Mlinar, Kramar, Strugar, Ledrar itd. Po raznih drugih značilnostih pa: Klošter, Figlc, Frtica, Smodin, Bregovc, Trnč, Gorenj-poljar, Sok, Meh, Lopatovc, Groblja itd. Zanimiva so tudi hišna imena: Čot, Ažman, Feman, Ilč, Klobovs, Groselj in druga.

Hiši, nekdanj št. 10, sedaj 25, so rekli v Kloštru zato, ker so dolgo dobo stanovale v njej samo ženske in to še leta 1878, ko je hišo kupil moj stari oče od dveh Malijevih žensk.

Fantje v narodni noši na konjih — pred Grobljovo hišo

Okoli Jakeljnovega in Strugarjevega vrta so bili včasih leseni plotovi. Hiše, ki je stala za plotovi, se je prijelo ime: Zaplotar itd.

Vasi po dolini je povezovala pot, ki deloma še danes obstaja: Dolenja vas — Videm — Cegovnica — Drbovnik — mimo Zaplotarja, po Žaršniku navzgor in navzdol, mimo Jakca in Blaznika preko Brcetovega vrta. Za Jelenčkom je pot šla že ob Sori, kjer je današnja cesta. Pojdite na sprehod po tej poti, pa boste videli, kje so nekoč hodili stari Selčani! Dr. Kos pravi, da je bila pozneje narejena pot, ki je vodila preko polja, tj. današnja cesta, šele leta 1819. Še pozneje so napravili ozko cestico, ki je bila že takrat, ko sem bila še mlada, dvakrat razširjena. Od znamenja sredi vasi pa do Jakeljna navzgor je bil hud klanec. Prav tak klanec je bil navzdol približno do poti, ki vodi na pokopališče. To je bil Žaršnik.

19

Na Žaršniku so bile hiše — razen kaplanije in Kramarjeve hiše — stare več stoletij. Besedo Žaršnik še vedno uporabljamo za vso okolico cerkve.

Tudi drugod po vasi so bile hiše zelo stare. Nekatere hiše so bile popravljene ali nadzidane že v 18. in 19. stoletju. Jakeljnova hiša ima mogočen star izgled z ene strani. Dvoje vrst oken ima. Zgornji del obnovljene hiše na levi strani je bil nekoč napol lesen. Obnovljen in prezidan je bil leta 1887. Brcetova hiša kaže na zadnji strani čisto starinsko zidovje, vrata in okna. Sprednji del hiše je bil obnovljen po požaru. Hiša ima letnice na obeh vratih 1830 in 1832. V zgornji »kimnati« na stropu je letnica 1760. Starinska ključavnica ima letnico 1827.

Jakcova hiša je lepo ohranila starinski spodnji del. Tudi Grobljova hiša kaže zelo starinsko lice, le škoda, da razpada. Zelo stara je bila Kožuhova hiša. Zavod za spomeniško varstvo je lastnici nerad dovolil, da so jo podrli. Ni bilo več možno živeti v njej. Zelo stari in nepopravljeni sta Sokova in Ožbetova hiša, ki sta sedaj že v zelo slabem stanju. Najlepše se je ohranila Blaznikova hiša. Posebno lep je pogled nanjo, kadar je vsa v cvetju. Nekatere hiše imajo na sprednji ali na stranski steni vdolbino z nabožnim kipom: pri Oštermanu, pri Blazniku, pri Brcetu. Na Tomažkovi in Ledrarjevi hiši so pa stare slike. Na Kovačevi hiši je ostal pločevinast konj na strehi — za spomin na nekdanjo kovačijo. Gibljivi konj kaže v smer vetra.

Posebna zanimivost so vrata Jelencove hiše. Nekdanji gospodar Marko Peternelj je kupil Brnovo hišo, ki so ji včasih rekli »u Gradeš« ali pri Gradovcu in Jelencovo pogorišče. Na temelju te hiše je sezidal novo hišo. Priselil se je iz Davče. Žena njegovega sina je imela sorodnike v Besnici. Tako je prišla mati sedanjega gospodarja — Tina — v Selca k Jelencu. Po priženitvi je priimek sedaj Prevc.

Marko Peternelj je bil ljudski umetnik, samouk. Rezljal je križe, kipe, stole itd. Na hišnih vratih je izrezljal Marijo s kačo, dve srca z Marijinim in Jezusovim imenom in dva leva. V »bohkovem kotu« imajo še njegov križ. V zgornjih prostorih hranijo nekaj svečnikov, stol z izrezljanim naslonjalom in dva križa s podstavkom. Podstavka sta sestavljena iz različnih izrezljanih delov. Veliko njegovih del je šlo po vsej dolini in tudi v druge kraje po Gorenjskem.

Vse hiše so bile nekdanj približno enako opremljene. V velikih vežah je bila miza s klopmi, prostor za orodje in kaka »morajna«. Če je bila kuhinja »črna«, je bil tudi sklednik v veži. V črni kuhinji je bilo vedno zakajeno. Na ognjišču je bilo stojalo za lonce. V kotu so stale burklje, lopar in greblja. Kuhali so tudi v pečeh. V spodnji »hiši« — tj. v dnevni sobi — je v enem kotu kraljevala velika lončena peč, ki se je kurila iz veže ali iz kuhinje. V njej so pozimi gorele butare in panjički. V peči so pekli kruh, pri njej in na njej so se grel. V nasprotnem kotu je stala velika javorova miza. Okoli mize so bili lepo izrezljani stoli, okoli in okoli pri

zidu so bile dolge klopi. Nad mizo je bil »bohkov kot«, v katerem je visel križ ali pa kar mal oltarček. Na primernem prostoru je bila velika ura s »kembeljni«. Ponekod imajo poleg bolj moderne ure še tako starinsko — za spomin.

V hiši so bile še razne vdolbine v zidu, ena je bila za luč, druga z vratci pa za »kaso«. V zidno vdolbino je bila vzdana lončena posoda, čez to so dali še kak predalček, da se posoda ni videla. Vse skupaj so zaprli z vratci. V prejšnjem stoletju so skoraj povsod že imeli v hiši »berštat«. Šele v zadnjih desetletjih se je preselil v stranski prostor ali pa ga ni več. Blizu vrat je visel škropivček in velik »roženkranc«. V zadnjem stoletju so imeli na steni tudi »špegu«, za katerim so spravljali »štaberle«, ki je bil ves čas opomin mladim porednežem. Na stenah je bilo veliko nabožnih slik.

V zgornjih prostorih starih hiš je bilo po več lepo poslikanih skrinj. Žal, da so skoraj vse skrinje izginile s podstrešij, kjer so vse zaprašene počivale že nekaj desetletij. Postelj s plevnicami in »avšnicami« nikoli ni bilo toliko pri hiši, kolikor je bilo oseb. Žimnice so poznali šele konec prejšnjega stoletja, nekateri pa šele pred nekaj desetletji. V zgornji hiši je bila tudi z ornamentami poslikana zibelka. Kolovrate, motovila in druge take priprave, so spravljali na veži ali pa kar v spodnji hiši.

Tudi v zgornjih prostorih so bile na stenah slike. V starejših časih so bile slike slikane na steklo. Vsaka hiša jih je imela, saj so bile naslikane v Selcih.

Pri Podnartovcu je bila prava slikarska delavnica v 18. in 19. stoletju. Iz roda v rod so si podajali slikarsko orodje in mlinček za mletje barv. Nazadnje sta delali dve sestri. Posebno se je pri tem delu izkazala Podnartovcova Micka. Ker sta s sestro nekaj časa živeli pri Blažovcu, so ji rekli tudi Blažovcova Micka. Slikala je slike na steklo in panjske končnice. Nekatere so bile zelo znane. Največ slik na steklu je zbral dr. Krek. Visele so v Krekovi sobi, a so pred okupacijo izginile. Posebno lepo sliko na steklo, ki predstavlja sv. Barbaro, je dolgo hranila Karlina Kržišnik — Ledrarica. Prodala jo je Jožetu Vebru, vnetemu zbiratelju starin. On ima v svoji zbirki tudi nekaj panjskih končnic iz Brcetovega čebelnjaka. Tudi te je poslikala Micka. Ima tudi skrinjo in zibelko. Vsa slikarija je njeno delo. Zibelka nima naslikane »more«, kakor je bilo včasih v navadi. Znamenje »mora« (od besede Morana — boginja smrti) ima približno obliko židovske zvezde. To znamenje je bilo na zibelkah proti urokoma, ki bi hoteli onesrečiti otroka.

K teti Micki v Selca je v mladosti rad hodil slikar Peter Žmitek iz Kroepe. Veselje do slikanja in prve slikarske nauke je dobil pri njej. V selški cerkvi imamo njegovo sliko sv. družine.

CERKEV IN POKOPALIŠČE

Na Žaršniku, na spodnjem odrastku 735 m visoke Goverovne (Goveje ravni), stoji farna cerkev. Svet, na katerem stoji, so izbrali na vzvišenem prostoru zato, da ga ne bi mogla doseči voda ob pogostih poplavih. Sora je bila v starih časih mnogo večja in je tekla po sredi selškega polja. Dober opazovalec še lahko vidi, kje približno je bila struga reke. Stoletni napori Selčanov so odmaknili strugo Sore v sedanjo strugo pod Zavrnikom in Babnikom. Pri delu so našli ostanke žindre. Morda so tam v pravadnih časih topili rudo?

Kdaj so pozidali prvo cerkev, zapisnikarji ne vedo prav natančno. Zgodovinski izsledki so pa dokazali, da je cerkev stala že okoli leta 1296. Prav gotovo pa je, da je že stala, ko je prišel leta 1355 v Selca prvi stalni vikar. Selca so v starih časih spadala v starološko faro, ki so ji rekli: mati-fara. Iz te prafare so se razvile: selška, poljanska in pozneje žirovska fara.

Vikariat Selca je bil pravzaprav že prava fara, v letu 1454 so jo še uradno tako imenovali. V 17. in 18. stoletju pa so se iz selške fare razvile vse ostale fare v dolini:

Železniki	leta 1622
Sorica	leta 1656
Dražgoše	leta 1756
Zali log	leta 1762
Bukovščica	leta 1789
Sv. Lenart	leta 1790

Pa še vedno je fara obsegala več podružnic:

Sv. Florjan	— (Bukovica),
Sv. Miklavž	— (Golica, Dolenja vas, Ostri vrh),
Sv. Jedrt	— (Lajše),
Sv. Mohor in Fortunat	— (Topolje, Zabrekve),
Sv. Primož	— (Jamnik, Podblica, Nemilje, Njivica, Log in del Rovt),
Sv. Križ	— (Kališe, Studeno, Češnjica, Rudno),
Marija Pomočnica	— (Prtovč, Podlonk).
Sv. Tomaž	— (Tomaž, Praprotno, Sp. Luša).

Naravnost »pod sv. Petra zvon«, kakor so včasih rekli, sta spadali poleg Selc še vasi: Ševlje in Stirpnik.

V polpretekli dobi so spadale v selško faro tudi Škovine in Martinj vrh, tj. še potem, ko je bila ustanovljena fara v Železnikih. Leta 1802 so hoteli ta naselja priključiti v železnikarsko faro, čemur so se pa Železnikarji zelo

protivili. Tedanji župnik se je odločno uprl, da bi prevzel ta naselja v svojo faro.

V prvih časih je bila selška cerkev posvečena škapulirski Mariji. Stara pesem pravi:

*»Lepa si seuška fara ti,
vse te hvali ino časti.
Imaš Marijo cartano,
s svetim škaplerjem gvantano.«*

Kdaj je postal patron selške cerkve sv. Peter, kronisti ne vedo točno. Cerkev je bila zidana v srednjeveškem gotskem slogu. Leta 1738 je bila zelo uničena. Gornji del zvonika je čisto pogorel. Zvonovi so popadali na tla. Na novo so cerkev takoj pozidali. Pri odkopavanju zemlje okoli pogo-rišča so naleteli na žlindro. Pozneje je cerkev še deloma pogorela. Leta 1809 so spet padli zvonovi iz gorečega zvonika. Novi gornji del stolpa so po-
višali.

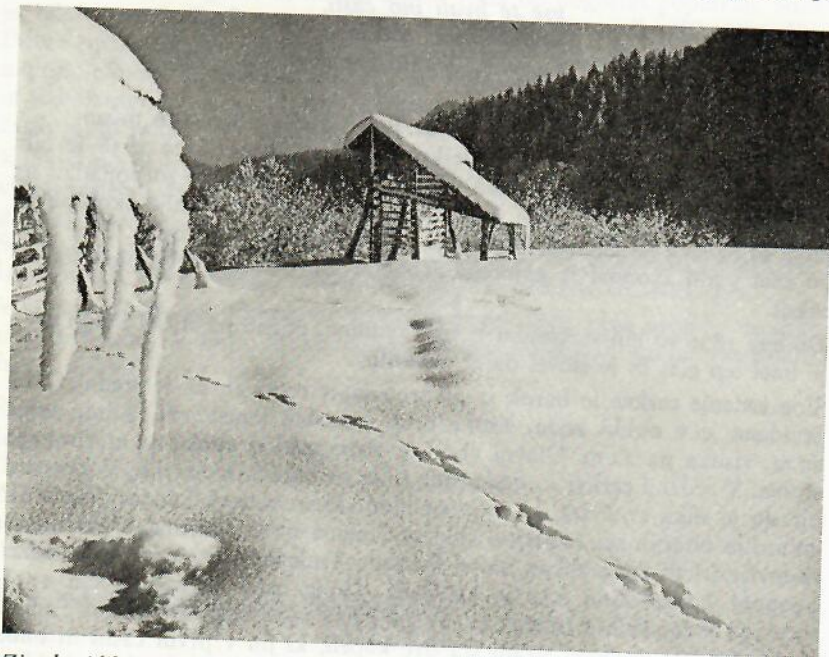
Do leta 1876 so bili v zvoniku le trije zvonovi, potem pa štirje. Veliki zvon je imel lep glas in je slovel daleč naokoli.

Slog sedanje cerkve je barok iz 18. stoletja, v osnovah pa je srednjeveški. Sezidana je v obliki križa, široka brez stranskih kapel 9 m, 8 dm, dolga 23 m, visoka pa 11 m. Glavni vhod je skozi močne oboke 40 m visokega stolpa. V sedanji cerkvi so umetniške slike na baročnih oltarjih. V glavnem oltarju je slika sv. Petra, ki jo je naslikal slikar Matevž Langus. Na obeh stranskih oltarjih sta Layerjevi sliki sv. Štefana in sv. Martina. Obe sliki je restavriral leta 1922 slikar Matej Sternen. Tudi križev pot je slikal slikar Leopold Layer. Zelo star je krstilnik. Ta je ostal še izpred leta 1738 v cerkvi. V zapiskih je omenjeno, da ga je leta 1604 blagoslovil škof Tomaž Hren. Na levi in desni strani sta dve kapeli, ki jih v prvih časih ni bilo. Z novimi oltarji pa so kapeli uredili leta 1878. Desni oltar je bil posvečen sv. Lovrencu, zaščitniku železarjev, levi pa Mariji. Šele v začetku tega stoletja so Lovrencov kip zamenjali s kipom sv. Jožefa. Lovrencov kip pa sedaj stoji v vdolbini nad vrati zakristije. Baročni oltarji so bili izdelani v drugi polovici 18. stoletja. Tudi freske pod korom niso starejše. Kipe v obeh kapelah in veliki križ je izdelal podobar Josip Grošelj. V desni kapeli je tudi Žmitkova slika sv. družine.

Pri obnovitvi oltarja sv. Lovrenca so delavci naleteli na grobnico s tremi okostji. Prve orglje so bile postavljene v cerkvi leta 1825. Električno nape-
ljava so dovršili leta 1913. Na južni zunanji steni je stara sončna ura.

V starejših časih je Lovrencova kapela stala posebej. Že Valvazor omenja, da je stala blizu župne cerkve kapelica v čast sv. Lovrencu, zaščitniku železnikarskih železarjev. Nikjer ni točno opisano, kje je ta kapelica stala.

Zupnik Luka Pušar omenja leta 1755, kapelo na bližnjem gričku, ki se že več stoletij imenuje Tabor. Morda je bila to kapela sv. Lovrenca? Nekateri pa omenjajo, da je Lovrencova kapela stala nekje na starem pokopališču, ki je bilo okoli cerkve. Natančneje o cerkvi na Taboru ne ve nihče. Veliko starih zapisov je pogorelo. Najbrže je tudi taborska cerkvica pogorela, pa

Zimska idila

Foto: Rado Čenčič

je niso obnovili. Po ustnem izročilu se je ohranilo, da je bila na griču cerkvica z obzidjem. Vse je bilo tako urejeno, kakor po drugih taborih na Slovenskem. Taki tabori so služili za obrambo proti Turkom. Ohranilo se je ime Tabor za hišo, ki stoji na mestu nekdanje cerkvice in za grič, ki je odrastek Goverovne.

Ko smo se otroci potikali po Taboru, smo še posedali po treh velikih kamnitih kvadrkih, ki so ležali kakih 20 m pod hišo. Gotovo so bili ostanek nekdanjega obzidja. Pri prezidavanju hiše se je sedanji lastnik Lojze Zupanc čudil obokanim stenam v kleti. Tudi poslikane so bile.

Stari Selčani so pokopavali svoje mrličke okoli cerkve. Z ozirom na zdravstvene predpise je bil to velik nedostatek. Zato so uredili na Požaršnici

leta 1898 novo pokopališče. Svet je bil v glavnem Brcetov, nekaj pa tudi Adamovega in Grobljovega. To polje se je imenovalo Požaršnica. Še sedaj kdo pravi: »Kmalu me bodo nesli na ‚Brcetovo njivo‘.« Ali pa: »Na Požaršnico grem na obisk k našim ranjkim.«

Ko so prenesli okostja s starega na novo pokopališče, so razširili cesto in obnovili del škarpe pod cerkvijo. Nekaj v cerkveni zid vdelenih spominskih plošč je še ostalo. Nagrobnike imajo:

Pavle, Mina, Lovrenc Šmid — Brcetovi,
Matevž Eržen — Kramar,
Jožef Fik — selški župnik,
Anton Lubič — selški župnik,
Andrej Šturm iz Češnjice in Jakob Pintar — Posečnik iz Studena,
Helena in Gregor Blaznik — Knefcova.
To ploščo je dal vzidati sin Blaž, znani nakelski dekan.

Sredi novega pokopališča so pozidali malo cerkev — kapelo leta 1905 po načrtu kiparja Vurnika iz Radovljice. Tudi friz nad vhodom in okraski so delo tega umetnika. Kipe v kapeli je izdelal Josip Grošelj, kip Marije Magdalene je naredil njegov rejenec akademski kipar Anton Urbanija. Na kapeli je na vsaki strani plošča z imeni padlih v prvi svetovni vojni.

Na starem pokopališču in pozneje tudi še na novem je bilo veliko lesenih križev. Izdelal jih je ljudski umetnik — samouk *Janez Janikula*, ali kakor se je sam imenoval — Žonkelj. Pravil je, da je tržaški najdenček. Na reji so ga imeli v Leskovici. Ko je odrasel, je hodil po Selški dolini s posebno pripravo, ki jo je sam naredil in čistil žito. Prodajal je razno drobnarijo. Kupil je pri Matičku v Selcih. Odslej so mu rekli »Matičk«.

Izrezoval je kipe in križe in postavljaj lesene nagrobnike in znamenja po vsej Gorenjski. V Selcih je naredil Sokovo znamenje v Korošovcu in Pavlicovo znamenje. Žal, so nepridipravi iz obeh znamenj vse pokradli. Sedaj v teh znamenjih ni več njegovih del. Kadar se mu je kaj zelo posrečilo, je poklical sosede in rekel: »Lej ga, hudiča, kako je lep!« Bil je zelo praznoveren. Nekoč so mu mladi fantini postavili zvečer na okno izrezljano in razsvetljeno bučo. Ko jo je zagledal, je klečal sredi hiše in klical »hudiču«, naj se pobere od njega. Navihano so se svetile oči v bližini skritih fantov.

Ko je umrl, je prevzela Matičkovo posest njegova hči, ki je živela v Kropi. Leta 1925 so jo od nje odkupili Štiheljnovi iz Lajš. Sin Jože Berce je prišel v Selca. Hišno ime je še vedno ostalo. Nihče ne ve, da bi se kako Janikulovo delo še ohranilo.

ZASLUŽNI DUHOVNIKI V PRETEKLIH STOLETJIH

V selški fari je delovalo v vseh stoletjih od leta 1355 naprej mnogo duhovnikov.

Prvi vikar leta 1355, ki je nastopal popolnoma samostojno, je bil *Nikolaj Kancler*.

Za njim se jih je zvrstilo še zelo veliko število. Naštela bom le tiste, ki so naredili mnogo dobrega — ne le za dušni blagor svojih župljanov — ampak so tudi pomagali ljudem z nasveti in dejanji v njihovem vsakdanjem življenju.

Nekoč so bili v vasi duhovniki edini izobraženci. Šele proti koncu 19. stoletja je bil tudi v tem pogledu skromen napredek.

Znan je bil vikar *Ivan Chitzpuchl*, ki je bil patriarhov komisar, bil je izredno dobrosrčen in delaven.

Ločan *Gašper Telban* je deloval v Selcih v 17. stoletju 21 let. Imel je velike zasluge za splošen napredek vasi in fare.

V 18. stoletju je bil 15 let župnik v Selcih *Andrej Blaznik* — Blaznikov iz Selc. Bil je mestni vikar v Škofji Loki, nato pa župnik v Selcih — od leta 1701 do leta 1716. Umrli je v Škofji Loki, star 108 let. Blaznik je bil zelo delaven na vseh področjih.

Zelo zaslužen župnik je bil tudi *Luka Pušar*, ki je služboval v Selcih od leta 1716 do leta 1760, tj. 44 let. Pisal je razne priročnike.

Znan je bil župnik *Jožef Gogala*. Bil je profesor v semenišču, nato pa župnik v Selcih. Obvladal je več jezikov. Povsod je bil zelo delaven in blag človek.

Župnik *Janez Jarnovič* je bil zelo izveden v zdravilstvu in pravništvu. Ker je bil prestrog janzenist, ni bil preveč priljubljen. V Selcih je bil 10 let, tj. od leta 1806 do leta 1816.

Zelo delaven in spoštovan je bil Kranjčan *Vincenc Mayer*, ki je deloval v Selcih 29 let, od leta 1858 do leta 1887.

Selčani so ohranili v lepem spominu kanonika *Ivana Sušnika*. Bil je Kronbirtov iz Škofje Loke. Oče Janez je bil posestnik in gostilničar, mati je bila Katarina, roj. Homan. Leta 1880 je prišel v Selca kot kaplan. Leta 1887 je postal župnik. Leta 1891 so ga imenovali za kanonika, umeščen je bil leta 1893. Iz Selc je odšel šele leta 1894.

Študiral je homeopatijo, posebno pa astronomijo in botaniko. V vseh treh vedah je bil pravi strokovnjak. Zelo iznajdljiv je bil tudi v zidarstvu in v mehaniki. Bil je tudi dober duhovnik. Povsod je bil neumoren delavec. Vsak se je zatekel k njemu po nasvete. Še selški fantje so ga šli klicat,

kadar so se stepli. Prišli so loški fantje in noži so se zabliskali. Ranjenim je zašil rane. Ko je prišel med fante, ki jim je odtekala prevroča kri, je bil z njimi mil in blag. Ko je opravil svoje delo, jih je pošteno ozmerjal in rekel, naj ga ob podobnih prilikah ne kličejo več. Pa so ga še večkrat klicali in vedno je prišel na pomoč.

Kanonik Sušnik je bil tudi navdušen lovec. Po odhodu iz Selc, se je sestajal in dopisoval z mojim starim očetom. Vedno se je zanimal za napredek vsega življenja v svoji nekdanji fari. Umrl je v Ljubljani leta 1942.

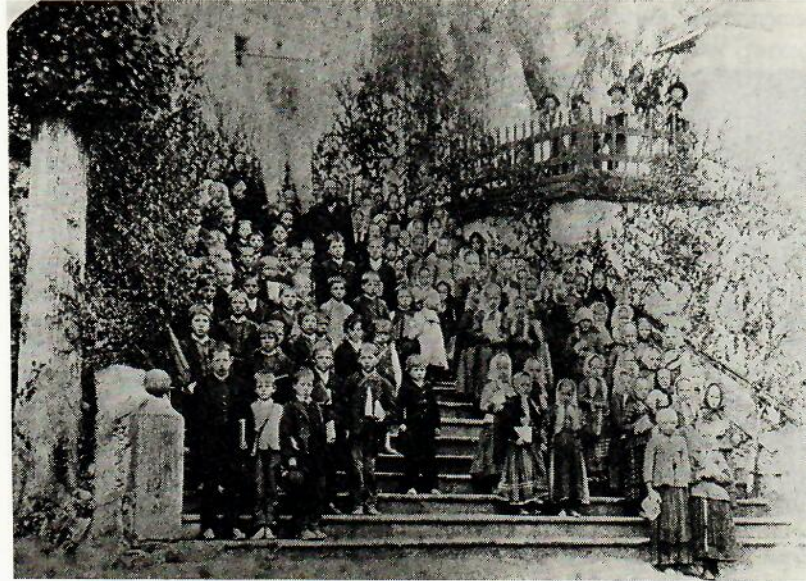
ŠOLA

Iz zapiskov vemo, da je obstajala že leta 1778 šola. Ni se mogla prav razviti, zato je leta 1800 nikjer več ne omenjajo. Znan nam je prvi učitelj Ivan Notar. Leta 1790 je bil premeščen iz Selc v Poljane. Na njegovo mesto je prišel Josip Depovšek iz Podbrezj. Ta je poučeval v Selcih do leta 1795 in je odšel v Kropo. Po letu 1795 pa viri o selški šoli molčijo. Morda je vzrok, da je šola z delom prenehala in se še med francosko okupacijo ni obnovila, velik požar, ki je zajel vas in huda beda med vaščani. Leta 1815 pa je okrajni loški komisariat poživil trivialko v Selcih. Nadzidava stare mežnarije — sedaj Mihove hiše — je bila v tistem času težko izvedljiva. Dokler popravilo ni bilo izvršeno, se je pouk vršil v župnišču kot nekoč v nedeljski šoli. Ohranil se je zapis o vmeščanju krajnega šolskega sveta — 5. 3. 1815, ki se je izvršilo v navzočnosti nadžupana Jakoba Šliberja, župana Antona Habjana in odbornikov: Blaža Luznarja iz Selc, Petra Tavčarja iz Dolenje vasi, Matevža Kalana iz Bukovice, Gregorja Lebna in Marka Šlandra iz Ševalj.

Domačin Franc Luznar — Knefcov iz Selc, sin Blaža Luznarja in Mete Luznar, je dovršil šolo za učiteljske pripravnike in takoj začel poučevati. Konec leta 1817 je bila mežnarija adaptirana. Vsi stroški so znašali 153 fl. 26 kron. Zdaj se nam zdi to naravnost smešna cena, a v tistem času so jo Selčani s težavo zmogli. Učitelj Luznar je čakal dve leti na rešitev prošnje za stalnost. Stanoval je v očetovi hiši pri Knefcu. Službo je izvrševal do leta 1857. Prvemu stalnemu učitelju ni bilo z »rožicami postlano«. Čeprav je večkrat tožil, kako slabo plačo ima in kako neredno jo prejema, je vendar vztrajal v učiteljski službi čez 40 let. Selčani so mu postavili nagrobni spomenik. Iz tistih časov so znani še učitelji: Andrej Štancar, Marko Kovšca in Lovro Veber.

Leta 1876 se je v starem adaptiranem poslopju pogreznil strop. Otroci so ravno odšli in tako ni bilo hujše nesreče. Selčani so vedeli, da je nova šola nujno potrebna. Nekateri so pa imeli pomisleke. Kljub vsem ugovorom, je občinski odbor sklenil, da bodo postavili novo šolo. Takrat je bil v Selcih župan Janez Vrhunc — Frtičar. Določili so 30 % občinsko doklado na direktne davke. Leta 1890 se je šolska mladina preselila v novo šolsko poslopje. Število otrok je bilo vedno čez dvesto, zato so odprli še drugi razred. Oba razreda sta imela po dva oddelka. Podrobnosti o gradnji šole pa niso opisane. V prvih letih so v novi šoli poučevali: Leopoldina Rozman, Mihael Bergant in Nikolaj Stanonik. Nadučitelj Bergant je zapisal v kroniko: »Selčanom je več za teleta v hlevu kot za otroke v šoli.« Veliko staršev še ni prav dojelo izobraževanja svojih otrok. Zelo težko so se navadili na šolsko obveznost. Nadučitelj Stanonik se je še tudi počasi in težko vživ-

ljal v nove razmere. Staršem je glede obveznega obiskovanja pouka preveč popuščal, ker je bil že star in nadložen. Njegov naslednik Josip Jeglič ni imel zaradi tega še veliko težav s starši. Nekateri izmed njih so bili takrat malo navdušeni nad obveznim šolanjem svojih otrok, da so hodili v šolo, in ga grobo zmerjali. Njihovo geslo je bilo: »Naš že ne bo hodil v šolo«.

Učenci z učiteljem Bergantom na cerkvenih stopnicah leta 18...

ima doma dosti dela.« Leta 1904 so odprli tretji razred. Poučevali so Josip Jeglič, Kati Milač in Mara Mlakar. Okrajni šolski svet je dovoznim otrokom najbolj oddaljenim le dve uri pouka dnevno. Iz Zabrekev so pa prihajali otroci samo dvakrat tedensko. Dolgo časa starši niso doumeli, kako potrebna bi bila tudi za njihove otroke vsakodnevni pouk. Šola Selca je tistikrat oskrbovala tudi ekskurendni šoli v Podlonku in v Podblici. V Podlonku je hodil nadučitelj Jeglič, pozneje pa njegov naslednik Mihelčič. V Podblici je poučevala učiteljica Ema Peče. Po Jegličevi smrti leta 1914 je prevzelo vodstvo šole Ivan Koprivec in nato Ivan Mihelčič. Ko se je pričela prva svetovna vojna, so bili učitelji poklicani v vojsko. Šola je vodila učiteljica Ema Peče. V vojnem času so se učiteljice pogosto menjavale. Otroci so v tem času veliko pomagali pri poljskem delu. Veliko jih je bilo zelo revnih. Po vojni so se tudi v selški šoli hitro privadili na nove razmere. Leta 19...

so osnovali četrti razred in leta 1920 še peti razred. Nekaterim peti razred ni bil všeč. »Le čemu pet razredov?« so negodovali. Vsako leto so v šoli priredili razstavo dekliških in deških ročnih del, pismenih in risarskih izdelkov. Eno izmed takih razstav je obiskal kralj Aleksander, ko se je vozil po dolini do italijanske meje, ki je bila pri Petrovem brdu. Včasih je bila šola po več dni ali tednov zaprta zaradi bolezni ali zaradi elementarnih nesreč.

Učenci zadnjega razreda leta 1912 z učiteljem Josipom Jegličem

Po petnajstletnem prizadevanju upraviteljev je končno tudi v šoli zagorela električna luč. V tistih letih je bil v šoli zelo dober pevski zbor, ki ga je vodil upravitelj Ivan Mihelčič. Zbor je nastopal doma in drugod, enkrat tudi v vili Suvobor na Bledu. Leta 1931 so Zabrekve v celoti pripadle v selški okoliš. Nekateri učenci so pa še izkoristili olajšavo in prihajali v šolo le dvakrat tedensko. Vsako leto je bilo več učencev. Leta 1932 in leta 1938 sta imela dva razreda vzporednici. Upravitelj Mihelčič je po zelo uspešnem delovanju po sedemnajstih letih odšel iz Selc v Črnuče. Po njegovem odhodu so bile pogoste premestitve. Znana so tale imena: Ana Piškur, Janja Miklavčič, Stanka Meško-Mihelčič, Mirko Kovač, Valerija Ivanc, Vida Blaznik, Berta Pagon, Edvard Sosič, Ivo Mihelič, Vida Štolfa, Štefka Gaspari, Edvin Klemente, Marija in Ivan Tome, Tinca in Franc Može, Ivan Čurman, Marija Križman-Čurman, Julija Grilc, Ana Kalan, Milka Demšar, Lojze Markič in drugi. Leta 1936 sem bila tudi jaz premeščena iz Bukovice v Selca, ko je že bilo šest razredov.

Vedno so poučevale štiri učiteljice in dva učitelja. Učiteljica Vida Štolfa je učiteljevala v Selcih 12 let. V šoli se je tudi po Mihelčičevem odhodu gojilo petje. Zbor je z velikim uspehom nastopal v raznih krajih pod vodstvom upravitelja Jožeta Zupančiča. Prišel je iz Dražgoš. Selško šolo je vodil enajst let.

Nekaj desetletij pred okupacijo je selška šola dajala poseben poudarek na pouk kmetijstva. Šola je imela precejšen ugled.

Tudi iz nekaterih bližnjih okolišev so prihajali učenci v višje razrede v Selca.

Začela se je druga svetovna vojna. Prve dneve po okupaciji smo s slovenskim poukom nadaljevali, potem so pa šolo zaprli in zapečatili pisarno in učilnice. Odgnali so oba učitelja Zupančiča in Markiča v izgnanstvo. Učiteljic niso dobili, ko so jih čez par tednov prišli iskat.

Prebivalci niso mogli verjeti, da slovenske šole ni več. In to je bil šele začetek okupacije.

SELČANI V ŠOLAH

Ko še ni bilo šole v Selcih, so nadarjeni dobili osnovno izobrazbo v župnišču. Redki so imeli možnost, da so šli v Loko. Nadaljnji študij je bil zelo otežkočen. Znani so tisti Selčani, ki so študirali v prejšnjih stoletjih. Vsi so postali duhovniki. Podatke imamo le od 17. stoletja dalje.

V 17. stoletju je študiral Filip Trpin — Sokov.

V 18. stoletju pa so postali duhovniki:

Martin Okorn — Tomažkov, Lovrenc Okorn — Tomažkov, Luka Rant, Mihael Kopčavar — Brcetov, Luka Kopčavar — Brcetov, Anton Semen — Mehov, Mihael Benedik — Mlinarjev, Gregor Marenk in Martin Marenk — Marenkova, Blaž Blaznik — Knefcov, Andrej Blaznik — Blaznikov.

V 19. stoletju: Franc Jezerc — Jezercov, Franc Krek — Blažonov.

V začetku 20. stoletja: Franc Pfajfar — Petrovcov, Valentin Benedik — Blažovcov, Janez Narobe — p. Inocenc — Jorhcov, Rudolf Potočnik — Brcetov rejenc.

Proti koncu 19. stoletja so posamezniki pošiljali svoje otroke že v loške šole, ker je bil doma le en oz. dva razreda. Konec 19. stoletja je študiral na Dunaju Franc Kos — Kosov. Tam pa sta v začetku tega stoletja študirala: Anton Megušar — Blaznikov in Franc Čenčič — Pogorevcov. Po drugem desetletju tega stoletja je šlo v šole že več Selčanov.

KULTURNO DELOVANJE SELČANOV

Proti koncu prejšnjega stoletja, ko se je ljudstvo že dobro zavedalo svoje narodnosti in ko se je razvijalo šolstvo, so tudi Selčani začeli skrbeti za napredek kulture v vasi. Ustanavljali so razna društva s ciljem: Čim več izobrazbe vsem Slovencem! Takrat to ni bilo tako preprosto kot si predstavljate. Bili smo pod oblastjo Avstroogrške.

Igro »Turški križ«, ki jo je dr. Krek napisal v spomin prijatelju Nacetu Semenu-Kalanu — so Selčani prvokrat uprizorili leta 1908

Leta 1875 so v Selcih ustanovili *Slovensko katoliško in politično društvo*. Za ustanovitev je dalo dovoljenje Okrajno glavarstvo v Kranju. V prvem letu je bilo 75 članov.

Prvi odbor:

Predsednik:	Vincenc Mayer, župnik
Podpredsednik:	Matija Šmid, str., kmet, Brce
Tajnik:	Ljudevit Škufca, kaplan
Blagajnik:	Anton Jamnik, kaplan
Odborniki:	Jakob Sedej — Gorenjpoljar, kočar
	Janez Vidmar — Konc, Češnjica, krojač
	Janez Dolenc — kmet in mlinar, Luša

Že pred ustanovitvijo tega društva je bila v Selcih »farna knjižnica«, ki je imela svoj prostor v kaplaniji.

Leta 1877 se je društvo preosnovalo v *Slovensko bralno društvo v Selcih*. V prvem letu je bilo v začetku 41 članov, pozneje pa 61.

Znani so prvi člani odbora:

Predsednik: Franc Sliber, Jakelj, gostilničar
Podpredsednik: Pavel Kramar, kaplan
Zapisnikar: Jakob Sedej, kočar, Gorenjpoljar
Odborniki: Vincenc Mayer, župnik
Matija Šmid — Brce, kmet
Nace Semen — Kalan, kmet

Leta 1897 so ustanovili *Pevsko društvo Ratitovec*.

Sprva je bilo le dvanajst članov, ob koncu leta triindvajset, naslednje leto pa že osemindvajset. Člani prvega odbora so bili:

Predsednik in pevovodja: Jakob Uranič, organist
Tajnik: Šmid Franc — Brce, kmet
Blagajnik: Jakob Čenčič — Pavlic, kmet
Nabiratelj udnine: Peter Šmid, st. — Peter, trgovski pomočnik
Odbornika: Valentin Luznar
Janez Klemenčič — Klobovsov, sedlar
Namestnika: Jakob Čenčič — Pavlic, kmet
Janez Žumer — kovač iz Dolenje vasi

Leta 1903 sta se združili obe društvi v eno z imenom: *Bralno in pevsko društvo Ratitovec*. Imena prvega odbora so nepoznana.

Posebno delavna člana v zadnjih desetletjih sta bila: Franc Rihtaršič — Ažman in Peter Šmid ml. — Peter, ki je bil tajnik in vnet knjižničar. Zelo delavni so bili tudi: Ivan Mihelčič, Jože Prevc, Pogorevcovi in drugi.

Leta 1931 so ustanovili društvo *Sokol*. Imeli so kroje za svoje nastope.

Znan je prvi odbor Sokola:

Starosta: Anton Klemenčič — Čot, posestnik
Tajnik: Vida Stolf — učiteljica
Blagajnik: Vera Tavčar — Štefanova
Načelnica: Julka Šmid — Petrova
Načelnik: Janez Šparovec — Šmajev

Prva društva so imela prostor v spodnji sobi kaplanije, potem v Kloštru, pri Groblju in nato v Jakeljnovem prizidku. Še pozneje pa sta Bralno društvo in Sokol imela urejeno malo dvoranico v Egrovem gospodarskem poslopju.

Leta 1908 so ustanovili *Katoliško prosvetno društvo*.

Člani Bralnega društva na Jakeljnovem dvorišču leta 1919

Prvi člani odbora so bili:

Tomaž Rožnik, župnik

Jože Megušar — Blaznikov, pozneje Palk v Dolenji vasi

Marija Pfajfar — Petrovcova

Janez Kepec, kaplan

Anton Tevž, organist

Franc Demšar — Čoč, posestnik iz Češnjice.

Natančnejših podatkov o tem odboru ni, ker se je veliko zapiskov izgubilo ob začetku okupacije.

Takoj za tem se je ustanovilo telovadno društvo »Orle«. Orli so nastopali doma in drugod v svojih krojih.

35

V prvem odboru so bili: Joža Megušar — Blaznikov, Joža Kalan — Gregorjev iz Dolenje vasi, Matija Šmid — Brcetov. Drugi odborniki niso znani.

Katoliško prosvetno društvo je imelo več odsekov: Deloval je pevski, dramski, godbeni odsek in razni krožki.

Godbo na pihala so ustanovili leta 1911. Vedno je bilo 15—20 godbenikov. Prav posebno vneti so sodelovali vsa desetletja od ustanovitve do leta 1957. Med okupacijo je godba z delom prenehala, potem je pa spet oživela. Za ustanovitev se je posebno zavzemal kaplan Sedej. Prvi kapelnik godbe je bil organist Anton Tevž. Nato je pa prevzel skrb za godbo Matija Megušar — Blaznik. Selški godbi je pomagal vojaški kapelnik Oskar Skulj. Pri nastopu je večkrat on dirigiral, da je Megušar lahko igral.

Godbeniki so vložili v svoje delo veliko truda in požrtvovalnosti. Le tako je godba v Selcih lahko obstajala. Nastopali so pri vseh slovesnostih v domači dolini, po raznih gorenjskih krajih in drugod. Godba je vsako prireditev zelo poživila. Škoda, da mladi nimajo več veselja za to.

Prosvetno društvo je nemoteno delovalo do leta 1933, ko je minister Živković razpustil društva. Ko pa je posebna deputacija iz Ljubljane v Beogradu dosegla dovoljenje za novo delovanje društev, je bilo kmalu spet vse v starem tiru. Prepis iz Zapisnika: Odlok Min. za notranje posle z dne 15. 7. 1935 III. br. 28164 je razveljavil odločbo kr. banske uprave v Ljubljani pov. II. Nr. 927/1 od 17. 2. 1933. Zopet je vzpostavljena Prosvetna zveza in v njej včlanjena društva.

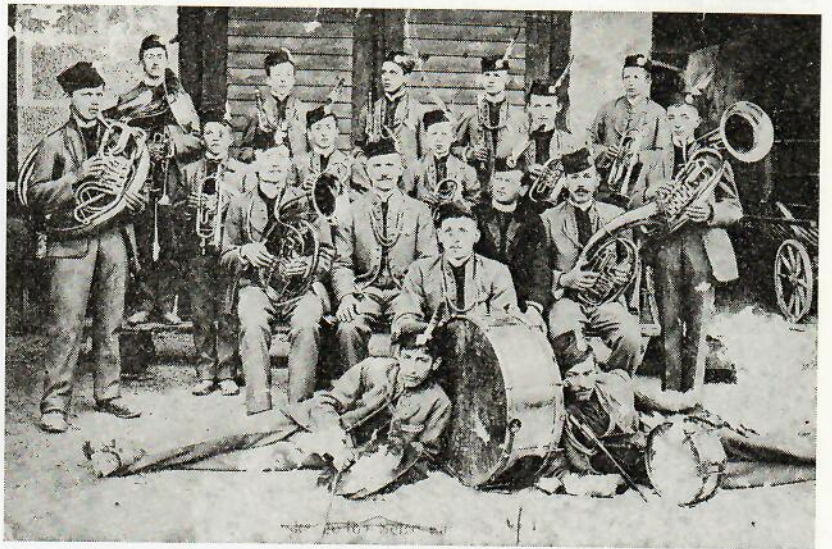
Prve igre so igrali na prostem na kakem dvorišču ali v kozolcu. Dr. Anton Megušar, takrat še študent, je večkrat pripeljal s seboj v Selca sošolce. Naučili so se prve igre »Za pravdo in srce«. Glavno žensko vlogo so zapeli Uršuli Semen — por. Bešter, Kalanovi iz Selc. Samo eno skupno vajo so imeli. Stari ljudje so pravili, da je Kalanova Urša imenitno igrala. Dr. Ješe, znani specialist za oči, je nekoč rekel, da tako talentiranega kmečkega dekleta še ni videl kot je bila ona. Tudi njeni trije otroci in oba vnuka so po njej podedovali igralski talent.

Takrat, ko so gradili Krekovo kočo na Ratitovcu, so igrali igro »Tekma«. Dobiček so namenili za gradnjo koč. Igrali so: A. Gojmir Kos, Micika Tavčar, por. Andrejka in drugi.

Vsako leto je bilo v društvu bolj živahno. Iz Blaznikove, Brcetove in Mihcove ter Jakcove hiše so mladi sodelovali pri dramskem, pevskem in godbenem odseku skozi več desetletij. V prvih časih so bili zelo delavni tudi Tonetovi in Frtičarjevi, pozneje pa Bobkovi, Kalanovi, Pavlicovi in Adamovi. Poleg iger so priredili vsako leto pevski in godbeni koncert in razne spevoigre. Nekaj let je obstajal tudi tamburaški orkester. Pevce in tamburaše je vodil Lojze Šmid od leta 1929 dalje. Pred njim so vadili s pevci in tamburaši: Tevž, Poljanec, Štampihar in drugi.

Sredi vasi stoji prenovljen Kulturni dom. To je bil nekdanji Štok, dom dr. Janeza Ev. Kreka. Od Krekovich je Štok odkupila selška Hranilnica in

posojilnica leta 1907. Krekova želja je bila, naj bi nekaj prostorov dobilo prosvetno društvo, ki se pripravlja na ustanovitev. Z zidavo so pričeli takoj. Dom je gradil Molinaro. Vsa lesna dela je pa prevzel Petrnelj. Oba sta bila Ločana. Ko je bila stavba leta 1908 dograjena, je novo društvo dobilo celo nadstropje in podstrešje. Dalo je tudi svoj prispevek 2000 goldinarjev. Svoje prostore so si zagotovili s požrtvovalnim delom.

Selška godba na pihala leta 1912

»Krekova soba« je bila opremljena z njegovim starinskim pohištvom. V sobi so bile tudi lepe slike na steklu. Ko je Krek še hodil na počitnice v Selca, je bila Krekova soba na južni strani podstrešja, pozneje pa na severni. Južna soba s kuhinjico je bila določena za oskrbnico prosvetnega društva, Krekova soba je bila za seje in maskiranje. Tri pritikline so bile za drva, garderobo in kulise. Eno tako shrambo je imel občinski urad. V pritličju je imela eno sobo Hranilnica in posojilnica, ostale prostore pa občinski urad za pisarno in ubožnico.

Hranilnica in posojilnica je »Dom« vzdrževala s pomočjo dohodkov iz gozda Čipernik, ki je prej pripadal Štoku.

Ko že pripovedujem o Kulturnem domu in o tem, kdo je Štok odkupil, naj povem še to, da je *Hranilnica in posojilnica* v Selcih obstajala od leta 1905 do okupacije. Ves čas jo je vodil Franc Smid — Berce.

ZNANI MOŽJE IZ SELC

Filip Trpin

se je rodil v Selcih pri Soku. Duhovnik je postal leta 1630. Služboval je v Ptujju, v Gornjem gradu, v Braslovčah in v Šmartnem pri Kranju. Postal je škofov generalni vikar. Umril je leta 1683. Bil je povsod zelo delaven. Napisal je mnogo koristnih in poučnih del. Ohranjeno je le eno delo v latinščini.

Kalanov »Stok«, ki so ga odkupili Krekovi, nato selška Hranilnica in posojilnica. Sedaj je tu Kulturni dom. — Rekonstruiral Anton Gojmir Kos

France Krek

se je rodil leta 1858 v Selcih pri Blažonu. Kot duhovnik je služboval v Žireh, v Cerknici in na Vranji peči. Umril je leta 1921. V svojem času je bil eden izmed najplodovitejših mladinskih pesnikov. Pisal je v mladinske liste, a največ v Vrtec.

Znamenit Selčan je bil nakeljski dekan *Blaž Blaznik*, Knefcov iz Selc. Rodil se je leta 1786 v Selcih. Umril je leta 1862 v Naklem. V Naklem je bil štirideset let. Bil je velik ljubitelj domače zgodovine. Napisal je zgodovino nakelske in dupljanske fare. Pripravljala se je, da bi napisal zgodovino Selc. Znan je njegov »Dnevnik«. Rokopis je pisal od leta 1809 do 5. 12. 1862.

Priobčen je v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko leta 1906 in 1907 in v Glasniku muzejskega društva za Slovenijo leta 1926.

Gostoljubno je sprejemal tedanje slovenske kulturne može: Prešerna, Metelka, Vraza, Bleiweissa, dr. Chrobatha, dr. Zupana in druge. Zelo rad je pomagal revežem.

Svoje starše je zelo spoštoval in ljubil. Dobro se je razumel z brati in sestrami. 13. junija 1816 je napisal v svoj Dnevnik: »Umrli so moja draga mati.« Zvečer, 27. novembra 1826, so mu sporočili, da je umrl oče. V svoj dnevnik je zapisal: »Moj ljubi oče so danes zjutraj šli ob osmi uri na polje pogledat, kakšno škodo je naredila voda. Proti enajsti uri pa so našli mrtvega v vodi.«

Staršem je vzdal na selško cerkev nagrobno ploščo. Sam ima spomenik v Naklem.

Dr. Franc Kos

se je rodil v znani Kosovi hiši 24. 12. 1853 kot sin Johana in Elizabete Kos, roj. Krek. Ker je bil izredno nadarjen, je šel študirat. V selški šoli je bil leta 1863 vpisan v Zlato knjigo kot najboljši učenec. Dom je prevzela sestra Ivana, ki se je poročila s sosedovim Antonom Hajnriharjem — Oštermanovim. Ta je prinesel v hišo nov priimek, hišno ime je pa ostalo. Dr. Kos je postal zelo ugleden slovenski zgodovinar. Napisal je Gradivo za slovensko zgodovino — pet knjig — in Doneski k zgodovini Škofje Loke in okolice. Bil je profesor na učiteljski šoli v Gorici. Poznan je bil kot zelo strog in pravičen profesor. Če učiteljski šoli ni takoj odgovorila na vprašanje, je po kratkem molčanju in čakanju spregovoril: »In tako dalje!« Večkrat je ob taki priliki spregovoril: »Se mi zdi, da sem danes oglušil. Ničesar ne slišim.« Roko je prislonil k ušesom.

Vsako leto je prihajal z družino v Selca h Kosu na počitnice. Hranili so se v Šliberjevi gostilni. Z mojim starim očetom Francem Šliberjem sta bila prijatelja še iz otroških let. Vedno sta si dopisovala. Kot mlado dekle sem večkrat brala njegova pisma, ki so bila zelo zanimiva. Izžarevala so posebno ljubezen do rojstnega kraja. Mnogokrat sem ga poslušala. Vse se mi je zdelo zanimivo, kar je povedal. Govoril je v čisti knjižni slovenščini. Večkrat je rekel: »Jaz govorim nemško takrat, kadar sem zato plačan.« Za časa avstroogrške oblasti je v šoli moral govoriti nemško. Bil je zelo zaveden Slovenec, zato je bil premeščen iz Gorice v Koper. Čeprav si je za soprogo izbral tujko, se je potrudil, da je govorila slovensko tako, kakor bi bila rojena Slovenka. Umrli je v Ljubljani leta 1924.

Eden od njegovih dveh sinov dr. Milko Kos je šel po očetovih stopinjah. S svojim znanstvenim delom si je pridobil velik ugled. Sin Anton Gojmir

Kos se je posvetil slikarstvu. Slovencem je dal veliko lepih umetnin. Spominjam se, ko je postavljaj svoje slikarsko stojalo po selškem polju in iskal primeren motiv. V Selcih je naslikal več slik. Znane so: Selška cerkev, Šimenkova hiša, Ratitovec in druge. Morda je slikarski talent podedoval od svojega deda Johana Kosa, ki je tudi slikal? Bil je samouk. V Kosovi hiši hranijo še eno njegovo sliko.

Na Kosovi rojstni hiši je Zgodovinsko društvo leta 1934 odkrilo umetniško izdelano ploščo, na kateri piše: Na vsaki strani Kosove glave so rojstni in smrtni podatki. Pod glavo pa: V tej hiši se je rodil zgodovinar dr. Franc Kos. Postavili rojaki in prijatelji. Takrat je Zgodovinsko društvo skupaj s Selčani pripravilo skromno, a pristrčno slovesnost.

Dr. Janez Evangelist Krek

Rodil se je 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju v ribniški okolici. Po očetu se je pa vedno čutil Selčana.

Krekova rodbina je prišla v Selca iz Dolenje vasi. Zelo zanimiv je Krekov rodovnik, ki ga je napisal dr. Andrejka. V Selcih sta bili le dve hiši v povezavi s Kreki. Andrejka omenja Janeza Kreka — Blažona in Katarino Sedej, roj. Krek — Blažeško, mater Marije Šmid — Bercetove.

Ded France je stanoval pri Groseljnu. Imel je dva sinova. Leta 1834 je kupil Kalanov Štok in odprl malo trgovinico. Leta 1870 se je preselil k sinu Martinu v Smlednik. Sin Valentin je bil učitelj na Dolenjskem. Oče mu je zapustil Štok. Valentin je umrl kot učitelj v Komendi. Žena, ki je bila Dolenjka, se je z otroki preselila v Selca. Selčani so ji pravili Štokarjeva mati. Bila je zelo blaga žena. Vodila je malo trgovino. Pri njej so se zbirali znani berači: Kofetek, Grbavi Gustelj, Hroma Neža in drugi. Vsem je postregla in vsakega prenočila. Zanje je vedno imela odprto srce in tolažilne besede. Ko je leta 1903 umrla, so berači jokali. Tudi nekatere ženske iz okolice so se rade ustavljale pri njej na zajtrku.

Sin ji je vzdal na selški pokopališki zid marmornato ploščo po vzorcu iz katakomb z napisom: V miru! Marija Krek MCMIII. Z materino smrtjo je dr. Krek izgubil svoj dom v Selcih. Odslej je hodil na počitnice na Prtovč pod Ratitovcem. Sestra Cilka je po dogovoru z bratom Štok prodala selški Hranilnici in posojilnici. Izrazil je željo, da bi nekaj prostorov služilo prosvetnemu delu v vasi.

Dr. Janez Ev. Krek je bil izreden mož — velik Slovenec. Polagal je temelje za prvo Jugoslavijo. Sredi prve svetovne vojne je sestavil znano »majniško deklaracijo«. Njegova izpoved iz leta 1917 bi lahko veljala še danes:

»Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda, mislite le eno: kako boste združili vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali jugoslovanski državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje.«

Po materi je imel zelo blago srce. Vse je razdal, kar je imel. Bil je organizator zadruženstva in krščanskih delavcev — socialistov. Za gospodarski in kulturni napredek Selc in cele doline je mnogo naredil. Hvaležni Selčani so mu leta 1922 na pročelju Krekovega doma odkrili spominsko ploščo. Krekov relief je izdelal umetnik Lojze Dolinar. Okupator je ukazal ploščo odstraniti. Sedaj je nekdanji Štok — Kulturni dom.

Selška godba na pihala leta 1930

Podobar Josip Grošelj

Rodil se je leta 1855 v Grobljovi hiši v Selcih, kjer so imeli veliko kmetijo. Mizarstva se je izučil v Poljanah. Umetne obrti se je učil v Ljubljani. Dve leti se je izpopolnjeval na Dunaju.

V Selcih je živel v nekdanji Knefcovi hiši, ki jo je potem odkupil Eger. Grošelj je imel hišo v najemu.

V svoji delavnici je izdeloval kipe, križe, okvire itd. Delal je natančno, z veliko ljubeznijo in z umetniškim čutom.

Njegova dela niso le v obeh selških cerkvah, ampak po raznih drugih slovenskih krajih. Njegovo delo sta dva nagrobnika na selškem pokopališču. Veliko je delal za Cerklje, Jesenice, Kokro itd. Za Narodno galerijo je izdelal krasne zelo velike okvire in dobil zato posebno pohvalo. Enako delo je izvršil za Dubrovnik.

V njegovi delavnici so prakticali razni umetniki — kiparji in rezbarji tistega časa: Urbanija, Peruzzi, ki je potem živel in delal v Dalmaciji in še več drugih.

Umril je leta 1940 v Selcih. Tu živi njegova pastorka Tončka Leben, ki še hrani pohvalna pisma, ki so prihajala z vseh strani, in pranečak Lojze Zupanc.

Igralci igre »Naša kri« leta 1932

Kalanovi hranijo dva njegova kipa, Adamovi pa lep križ s podstavkom. Vse, kar je ostalo po njem: kipe, knjige, načrte, je po okupaciji odkupil Anton Demšar — doma pri Zgornjem Ilču v Selcih. Živel je v Ljubljani kot restavrator pri Zavodu za spomeniško varstvo. Umril je leta 1969 v Ljubljani. Prve restavratorske nauke je dobil pri slikarju in restavratorju Sternenu, slikarske pa pri slikarju Rihardu Jakopiču. Sprva je bil trgovec z umetninami. Starine in vse umetnine so bile njegova velika ljubezen. Ohranjevanje umetnin je postalo njegov poklic. V restavratorski delavnici na Zavodu za spomeniško varstvo je bil neutrudljiv delavec-samorastnik. Bil je tudi zanesljiv ocenjevalec umetnin.

Franc Luznar

Bilbanov iz Selc, se je rodil v Johanovi bajti leta 1861. Bil je brat znanega logarja Boštjana Luznarja in stari stric Mimi Veber — Žanetove. Po po-

klicu je bil učitelj. Dolgo vrsto let je bil nadučitelj na Primskovem pri Kranju. Uveljavil se je kot izredno delaven mož in dober pedagog. Mnogo je pisal v pedagoške liste. Na Primskovem ga pomnijo kot prvega pobudnika za ustanovitev Gasilskega društva. Izkazal se je, ko so gradili šolo. Bil je soustanovitelj in delničar tiskarne Sava v Kranju. Umrl je leta 1943 v Kranju, kjer je bival v zadnjih desetletjih. Vse svoje imetje je volil šoli in Gasilskemu društvu na Primskovem in raznim ustanovam v Kranju.

Franc Čenčič

— Pogorevcov Francek, je študiral na eksportni akademiji na Dunaju. Izvrtsto je poznal slovansko književnost. Obvladal je osem tujih jezikov. Kot študent se je udejstvoval v Selcih pri kulturnem delu. Deloval je v selškem Bralnem društvu. Režiral je več iger. Služboval je kot revizor državnih železnic v Beogradu. Žena je bila Zanjeta Mika iz Selc. Ko mu je umrl edini sin in potem še žena, ga je zelo prizadelo. Umrl je v Selcih leta 1962.

Dr. Anton Megušar

— Blaznikov Tone, se je rodil leta 1888 pri Blazniku v Selcih. Študiral je pravo na Dunaju. Bil je vladni komisar v Krškem in potem glavar v Šmarju pri Jelšah, nato pa samostojni odvetnik v Kranju, kjer še sedaj živi. Zelo vnet je bil za prosvetno delo. Režiral je prve igre v novem prosvetnem društvu še prej, ko ni bilo društvenih prostorov.

Dr. Rudolf Andrejka

je bil direktor državne statistike v Beogradu in načelnik v Ministrstvu za notranje zadeve. Po svoji upokojitvi je bil še honorarni profesor na pravni fakulteti.

Rodil se je 22. 7. 1880 v Ljubljani. Z ženitvijo s Selčanko Marijo Tavčar — Štefanovo, je tudi sam postal Selčan. Vzljubil je Selško dolino, posebno pa gore. Odpiral je pot turističnemu udejstvovanju. Kot član planinskega društva je veliko pripomogel, da so naredili na Ratitovcu Krekovo kočjo in da je bil na njej napis — Krekov verz:

*»Ala, je lepa naša zemlja dedna,
vredna je bojev, žrtev vredna!«*

Koliko poti in stezic je prehodil in koliko markacij je napravil!

43

Udejstvoval se je znanstveno v pravni in zgodovinski literaturi in tudi v slovstvu. Prevajal je slovenske pesmi v nemški jezik. Sestavil je Krekov

rodovnik in več rodovnikov starih selških rodbin. Znani so njegovi spisi: Stari kmečki inventar iz 18. stoletja, Zemljiške razmere v Selški dolini in razprava o nastanku priimkov, ki je bilo eno zadnjih del.

Umrli je 19. oktobra 1948 v Ljubljani. Vso njegovo ostalino je žena izročila Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Blaž Demšar

doma pri Zgornjem Ilču, se je izučil mizarstva v Škofji Loki. Delal je na Jesenicah in v Ljubljani, nato je pa odšel na Rab in v Sarajevo. Po desetih letih se je leta 1939 vrnil v Ljubljano, kjer živi na Žabjaku št. 3 kot sedemdesetletni mojster — umetnik še sedaj.

Ko je bival v Škofji Loki, je neki nuni popravljaj violino. Tako se je zavzel za to delo, da ga je vzljubil in se v tem vedno bolj izpopolnjeval. V Sarajevu se je posvetil prav izdelovanju godal: violin, viol, violončel, čel in basov. Ni miroval, dokler ni postal naš — Stradivari. Mnogo violin je izdelal tudi za tujce. Neki angleški umetnik je hotel imeti prav njegovo violino. Ko je bila na Poljskem razstava, je tudi on poslal tja svoj izdelek. Na razstavi je bilo 150 violin iz vse Evrope. Dobil je pohvalo in diplomo.

Za godala uporablja javor in smreko. Smrekov les je za njegove izdelke najboljši iz jelovških gozdov.

Trije sinovi so dovršili glasbeno akademijo, dva od teh sta se pri očetu izučila izdelovati tudi godala.

KAKO GOVORIMO?

Jzikoslovci so slovensko govorico opredelili na več skupin. V naši dolini imamo gorenjsko-selško narečje. Ne morem reči, da bi govorili povsod enako. Skoraj vsak kraj ima v svoji govorici neko posebnost. Meni se zdi naše narečje »prav lepo« in razumljivo. Ko bi le tistih nesrečnih spačenk ne bilo!

Majhni deklici sta se včasih takole pogovarjali:

Prva: »Jel, de uš pršla poj pred nasa? Pred nasam i bel fletn ket pred vasam. Gor za tornam se bomo lovile, če ujo še druge punce pršle gorvon. Čeu pa kera naukretna, bomo pa šle drgam. Zanč i bla guna Tona toko navrdjana, de jo ni blo za cerat. Kar naprej i hodila gor na porčohn, poj se j pa vos cajt dričala po cerkvenih štengah naizdom. Zej i pa vora že poune, morm jet damu. Mama kuhajo kramper, fržou pa mešto za južno. Ti pa nka na pozab, koga sn t rekla!«

Druga: »Tete pes, koko s pa moška! Hentana punca! A misliš, de te bomo skoz use bogale? Bom šla gvišn dolvon k tet Mick. Koro i včerej zaklala, pa frišn kreh ima. S Katro pa z Voršo bomo ceu popoune puhkale po vrto. Figo mačkovo, jest že nam pršla k teb!«

KAKO DOLGO JE V SELCIH POŠTA?

Kar samoumevno se nam zdi, da je v Selcih urad, kjer kupujemo znamke, kamor nosimo razne poštne pošiljke, kjer lahko telefoniramo ali telegrafiramo. Poznamo selškega filatelista Petra Šmida z lepo zbirko znamk. Znamke zbira tudi naš numizmatik Franc Benedik. Vemo, kdaj avto pripelje in odpelje vošto. Poznamo upravnika Maksa Pustavrha in vse pismonoše.

Kako pa je bilo nekoč?

Prva pošta je bila za celo dolino v Železnikih. Okoli leta 1890 se je trgovec in gostilničar Franc Šliber začel zavzemati za to, da bi tudi Selčani dobili svojo pošto. Uspelo mu je. Bil je prvi zakupnik in upravnik pošte. Poštni urad je bil v prizidku hiše. Iz prvih časov selške pošte so znane poštne uradnice: Marija Podkrajšek, Jelka Kamenšek, Vjekoslava Rakovec, Aneta Rihtaršič in Ana Šliber.

Potem se je pošta preselila na Frtico in tam ostala do leta 1918. Svoj prostor je dobila nato v hiši št. 18 v stari mežnariji oz. šoli. Ko je pa hišo kupil leta 1922 Miha Leben, se je pošta selila h Kramarju št. 10. Hiša je bila last župne cerkve. V tej hiši je poslovala pošta do leta 1953, od tu je šla v Dom in potem šele na sedanje mesto.

Za prvimi poštними uradnicami je prišla Alojzija Kopač, ki je službovala v Selcih okoli dvajset let. Za njo je bil še neki Černe, ki pa je ostal le malo časa. Iz Železnikov je prišla Marija Primožič. Poštna upravnica je bila od leta 1922 do okupacije. Po okupaciji je vodila pošto še do upokojitve, tj. do leta 1952.

V stari Jugoslaviji je bila pošta pogodbeno, ne državna kot je sedaj.

Pošto sedaj dostavljajo pismonoše po vsem velikem poštnem rajonu. V prvih časih selške pošte ni bilo tako. Prva leta so ljudje sami hodili po pošto. Znani so pismonoše, ki so potem začeli raznašati pošto: Janez Lotrič — Cekovc, Peter Šmid st. in Miha Leben. Očetu Petru Šmidu so pri dostavi pomagali otroci: Julka, Peter in Lojze. Ta je prevzel službo pismonoše po odhodu svojega očeta v pokoj. To službo je opravljal do leta 1943, ko je odšel k partizanom.

Leta 1936 je začel dostavljati pošto cerkovnik Jože Ravnihar. To delo je opravljal do svoje smrti leta 1970.

V prvih časih je pošto vozila poštna kočija, ki je imela nekaj prostora tudi za redke potnike. Prevoz pošte so imeli v zakupu Demšarjevi (Dagarinovi) iz Železnikov. Vozili so do leta 1924, potem so pa začeli prevažati pošto avtobusi.

Poštni voz je šel zjutraj iz doline v Loko, vračal se je pa popoldne. Nekaj časa je vozil tako, da je odpeljal popoldne iz Železnikov in se vračal šele drugi dan. Potem je vozil pošto prvi avtobusni podjetnik Jože Ješe iz Škofje Loke, kmalu nato pa je prevzel vožnjo pošte Viko Benedik, avtoprevozniški podjetnik iz Železnikov.

Telegraf je dobila naša pošta še pred prvo svetovno vojno, točnega datuma ne vem. Telefon pa je bil v Selcih leta 1930.

POVODNJI, POŽARI, NESREČE IN GASILSTVO

Po ustnem izročilu vemo, da so bile včasih povodnji zelo pogoste. Zapiski pa pričajo le o nekaterih. Leta 1882 je zelo narasla Sora Selščica — predrla vse varnostne naprave pod Zavrnikom in preplavila polje pod cesto. Drvela je čez Frtičarjev, Štefanov, Adamov in Kalanov vrt naprej.

Takrat je bila tam, kjer stoji danes del tovarne Alples, majhna fužinica, last Johana Globočnika iz Železnikov. V hišici so stanovali Jezerčevi iz Tržiča. Voda je krog in krog zajela hišico z delavnico vred, tako da so Jezerčevo družino komaj s konji rešili. Mater so morali s silo rešiti in privezati na konja, ker ni upala čez naraslo vodo. Tistikrat dolgo niso mogli očediti polja in vrtov raznih naplavin, ki jih je nanesla drveča reka.

Sora Selščica je tudi pozneje večkrat silovito razsajala. Stari ljudje so vedeli, da približno vsakih 15—20 let. Zapiskov o tem pa ni. Okoli leta 1902 je bilo tudi hudo. Voda je odnesla vse mostove in rušila bregove. Polje je bilo čisto opustošeno. Posebno hudo neurje je bilo leta 1922. Lilo je z vso silo. Sora je že popoldne silno narasla. Odnášala je mostove, hlode, drva in vse, kar je bilo v dosegu razburkanih valov. Potok Selnica se je spremenil v pravi hudournik. Enako divji so bili vsi manjši pritoki Selnice in Sore. Posebno veliko škodo je napravil drugače tako majhen potoček Drbovnik. Več let se je poznalo njegovo razdiralno delo na polju. In kako je bilo v Selnici! Femanove so komaj rešili skozi okna po lestvi. Najhuje je bilo na Žaršniku. V spodnjem delu Goverovne za cerkvijo, gori za novo Pogorevcovo hišo, se je utrgal velik kos zemlje. Kar stoječe smreke je neslo navzdol. Upognile so se šele pod Plajbovo hišo. Z vso silo so udarile v zaklenjena in zapahnjena težka obokana vrata v Jakeljnovo hišo. Povsod polno vode, blata in vsakovrstne navlake! Bilo je ponoči, samo bliski so kdaj pa kdaj razsvetlili nebo. Ko je voda začela odtekati, je ostalo blato in vsa druga šara. Polno sadja, krompirja, drv in butar povsod! Tudi v kegljišču je bilo tako.

Prišlo je vojaštvo, da je po celi vasi pomagalo ljudem pri čiščenju. Delali so tri tedne, da so odstranili najhujše. Leta 1935 je dr. Andrejka zapisal, da se je to poznalo še po trinajstih letih. Šliberjevi hranijo še nekaj fotografij iz tistih dni.

V starih zapiskih sem brala o velikih požarih, ki so bili v naši vasi. Prvi požar je bil leta 1668. Veliko hiš je pogorelo. Natančnejših podatkov pa ni. Drugi večji požar je bil 1738. leta. Deloma je pogorela cerkev, župnišče in hiše okoli nje. Nekatere so bile skoraj popolnoma uničene, druge le delno. Iz zvonika so popadali zvonovi, ker je gornji leseni del zgorel. O tem požaru se je ohranilo ustno izročilo.

Po veliki povodnji leta 1922
Pogorelcova in Matjaškova hiša

Več nam je znano o požaru, ki je zajel vas leta 1809. Pri Smodinu je imel slabo urejeno kovačnico Jurij Pogačnik in s slamo krito streho. Ljudje so večkrat svarili kovača, naj kovačnico bolje uredi, pa ni nič zaleglo. Ne sreča ni počivala. Vnela se je slamnata streha in velik del vasi je pogorel. Zgorelo je petdeset hiš z vsemi gospodarskimi poslopji. Takratna francoska oblast ni dala pogorelcem nobene pomoči.

V noči od 18. na 19. februar leta 1849 je gorelo le na enem koncu vasi. Pri Adamu se je vžgala praprot. Pogoreli so: Adam, Kalan, Marenk in hiše na tisti strani do Pogorevca. Bila je ravno pustna nedelja. Prvi je opazil ogenj Kožuhov oče, a je bilo že prepozno. Snega ni bilo, vse je bilo pomrznjeno. Gasiti niso mogli dosti. Vso živino in krmo, kolikor so jo rešili, so prepeljali na Brcetov vrt. Cerkev ni pogorela, a vse, kar se je dalo znositi ven, so znosili na Jakeljnov vrt. Pogorel je le zgornji del stolpa. Pri Adamu so zgorele tri govedi in ena svinja, pri Kalanu pa dvaindvajset ovc. Zgorelo je štirinajst hiš, cerkveni zvonik in župnišče.

Leta 1854 je zgorel Lošterkov mlin. Na Telovo leta 1863, ko se je procesija že vrnila v cerkev, so na Taboru streljali z možnarji. Basali so jih s stisnjnim žaganjem. En tak žareč zamašek je priletel naravnost na slamnato streho Strugarjeve hiše. V hipu je bila vsa v ognju. Ker je vlekel močan veter, se je ogenj hitro širil proti Jakcu, Blažetu, Blažonu in dalje naprej. Od Jelenčeve strehe je veter nesel kot rjuha velik žareč del strehe naravnost na streho Jakobčove hiše. Od Blažona je neslo tak ogorek daleč na Figelcovo hišo. Pogorela je tudi Bobkova hiša. Blaznik, Berce, Mihc in Tomažek so tudi pogoreli. Strugarjeva soseda Groblja in Kovač sta bila prva na vrsti. V Sevnici navzgor je prišel požar vse do Ožbeta. Pri Spodnjem Ilču in Podnartovcu se je ogenj ustavil.

Podnartovcova Micka je v zahvalo naslikala na hišno steno, ki gleda na pot, v naravni velikosti sv. Florijana in Marijo. Čudno je, da se ogenj ni dotaknil Klobovsove, Šimenkove, Oštermanove, Kosove, Šoštarčkove in Gorenjpoljarjeve hiše, ki so bile najhujšemu ognju najbližje.

V tem času so bile že vse hiše zidane in od zadnjega požara tudi obokane, a še vedno so bile krite s slamo. Povečini so sedaj zgorele le strehe in podstrešja. Človeških žrtev ni bilo, le en človek je bil hudo ranjen, ker se je nanj zrušil dimnik Strugarjeve hiše. Skoraj vso živino so rešili. Pri Strugarju sta zgorela dva prašiča. V pol ure je pogorelo osem kmetov in štiriindvajset kajžarjev. O tem požaru so pisale »Novice« in prosile za velike ubožce — pogorce.

Po tem požaru so Selčani začeli pridno zidati in obnavljati hiše. Nič več jih niso krili s slamo, ampak s skriljem, ki so ga lomili v Nemiljah in v Zalem logu.

Požar iz leta 1863 je upodobljen na vaškem znamenju pri Gasilskem domu in je sedaj pod zaščito Zavoda za spomeniško varstvo. Znamenje sta dala postaviti župnik Vincenc Mayer in kmet Matija Šmid — Berce. Vse stroške je prevzel Matija Šmid. Znamenje je bilo poslikano po požaru leta 1864. Slikal je Andrej Gosar. Zgoraj je naslikal požar v Selcih. Marijin kip v znamenju je naredil Marko Peternelj-Jelenc.

Pred Jakeljnovi hišo po povodnji leta 1922

Manjši požari so večkrat nastali zaradi strele in zaradi drugih vzrokov. Pogorela je Petrova hiša, Gašperčkova hiša in v njej dva otroka.

Tam, kjer sedaj stoji Gašperčkova hiša, je bila nekoč hiša »Za jésenam«. Šele ko je Gašperčkovim hiša pogorela, so se preselili v hišo nad potjo. Hišno ime so prinesli s seboj.

Zajesenski Matija je bil dolgo časa »mežnar«. Ko so belili zvonik, je padel nanj tram in ga ubil. Njegovo službo je nadaljeval Gašperšič — Gašperčk. Tudi ta je umrl nesrečne smrti. Padel je čez škarpo med Bitencovo in Gašperčkovo hišo. Cerkovnikove posle je nekaj časa opravljal Franc Krek st. — Plajba.

Skozi nekaj stoletij so imeli v Selcih nočno požarno stražo. Ko je za nekaj časa prenehala, se je 24. avgusta leta 1882 občinskim možem zdelo potrebno, da jo spet vzpostavijo. Taka straža je bila potrebna tudi zaradi nočnih poljskih tatov, ki so se pojavljali v vasi od časa do časa. Selški zbiralec starin Jože Veber hrani »laterno«, ki jo je nosil eden izmed zadnjih nočnih stražnikov, Franc Bertoncej — Znidar. Nočni stražarji so poleg »laterne« nosili še helebarde. Klicali so nočne ure, nekateri so tudi peli. Saj vam je znana njihova pesem, ki se glasi:

»Varte ogenj, varte luč!
Bog vam svojo daj pomoč in svet Florjan!«

Srenjski zbor je 17. januarja 1878 sklenil, da bodo takoj izdali prepoved hoje z bakljami po vasi. Napovedali so strogo kaznen tistim, ki se prepovedi ne bi držali. Baklje so pa še do današnjih dni uporabljali prebivalci iz hribovskih vasi.

Mnogi veliki in mali požari v Selcih in okolici so dali povod, da so v Selcih leta 1897 ustanovili »Požarno brambo«, a že 13 let preje je občinski odbor takratne občine Selca nabavil ročno brizgalno. V ta namen so pobirali v vasi Selca 11 0/0, v okoliških vaseh pa 4 0/0 davčno doklado. Vsa stvar se je izvedla na pobudo takratnega župana Franca Šliberja. Veliko pomoč je nudil kanonik Sušnik. On je zbral selške fante in može in jih vadil v gašenju in upravljanju z brizgalno. Pomen koristnega in pomembnega društva so Selčani dobro pojmovali in so vedno radi sodelovali v njem. Leta 1905 je dala občina društvu srenjsko zemljišče za postavitev gasilskega doma. V začetku je bila to lesena stavba, leta 1910 pa so dom pozidali. Vedno so nabavljali novo orodje in se v vsem izpopolnjevali. Na domu je bila naslikana freska sv. Florijana.

Podrobnosti pa najdete zapisane v zapiskih sedanjega Gasilskega društva. O razvoju in napredku društva ste pa izvedeli, ko smo praznovali 75-letnico njegovega delovanja.

PRVA SVETOVNA VOJNA IN SELČANI

Nimam namena, da bi opisovala prvo svetovno vojno z zgodovinske strani. Zakaj, kdaj, kje in kako je potekala, so povedali zgodovinarji v svojih knjigah.

Napisala bom le, kako je bilo tistikrat v Selcih. Veliko sem že slišala o tem, veliko sem pa izvedela iz zapiskov v farni kroniki.

Ponoči 26. julija je silen vihar razburil ljudi. Ponehaval je že, ko so šli zjutraj v cerkev. Po maši so izvedeli, da se je začel še hujši vihar — svetovna vojna. Napoved vojske so ljudje zbegani in vznemirjeni sprejeli. Moški so odhajali, ženske so jokale. Odhajajoči moški so bili zelo pogumni. Prepričani so bili, da bo vojna trajala le dva, tri mesece. Ze prvi dan jih je odšlo iz fare 174. Moke je takoj zmanjkalo. Pošta je bila neredna. Šola se ni redno začela. Ljudi je skrbelo polje. Kdo bo delal?

Organista Antona Tevža in gostilničarja Janeza Vrhunca so odpeljali v preiskovalni zapor. Naznanil jih je neki sobni slikar v Loki, da sta hvalila Srbe in grdila Avstrijce. Odpeljali so ju na ljubljanski grad. Šele po petih tednih so ju izpustili.

Prihajala so prva brzozjavna obvestila o padlih. V drugi polovici oktobra leta 1914 so ljudje skupno naročili en vagon pšenice in poldrug vagon koruze. Nekaterim se je nepotrebno zdelo naročati še več žita. Tistikrat je veljalo 100 kg pšenice 50 kron, 100 kg koruze pa 24 kron. V začetku decembra so kupili še en vagon pšenice. Ker se je malo podražila, je ljudje niso več hoteli kupiti. Pa so kmalu ostali brez moke. Za pomladansko setev leta 1915 so komaj še dobili žito. Nihče ni hotel prodajati, le zamenjal je s kakim drugim potrebnim živilom. Vedno bolj se je čutilo pomanjkanje moke. Bila je zelo slaba in zelo draga. Pa je kljub vsemu kranjsko glavarstvo rekviriralo v selški občini pet ton rži in pšenice. V juniju je bilo že več družin brez kruha.

Za obdelovanje polja je prišlo več uradnih določil, kako naj prebivalci obdelajo vsak košček zemlje. Kdor ne bi hotel ubogati, ga bodo prisilili. Za naš kraj je bil opomin nepotreben, ker so bili ljudje vedno pridni in so vestno obdelovali vsako ped zemlje. V svojem času pa so tudi čutili, da bo od drugod težko kaj prišlo.

Ko je 24. maja 1915 Italija napovedala Avstriji vojno, se ljudje niso začudili. Že dolgo prej so o tem govorili. Župnik Kepec in še nekateri drugi so šli gledat na Petrovo brdo, kako delajo ruski ujetniki cesto iz Podbrda na Petrovo brdo. Ljudje so hodili gledat strelske jarke. Rusi, doma iz Besarabije, ujeti v Karpatih, so se jim zdeli dobri ljudje.

Prvi znanilec, da so naše vasi v bližini vojne fronte, je bil prvi »tren«, ki je prišel v našo dolino. Bilo je 150 voz. Ko se je »tren« utaboril na Studenem, so ljudje dobili veliko živin, ker so imeli vojaki vsega dovolj. Slabše dele mesa in drobovino so kar proč metali. Tisti dan je morala selška občina dati 320 glav živine. Ljudje so bili razdraženi, ker so morali odajati tudi delovne vole. Nobena pritožba ni pomagala. Živino so odpeljali na Krenerjev travnik v Loko, kjer je tako shujšala, da so bile pred zakolom same kosti.

Precej živine je pa že prej poginilo. Vojno gospodarstvo je bilo slabo. V juniju leta 1915 so klicali v vojsko že moške, stare od 42 do 50 let. Odhajali so tudi sedemnajstletni fantje. »Treni«, vedno s preko 150 vozovi, so pogosto hodili skozi dolino. Bili so večinoma Bosanci. Dobivali so plačo: 3 krone zase in 3 krone za konja. 3. junija 1915 je prišel na orožniško postajo poziv s Krna, naj občina takoj da 150 delavcev za nošnje municije in hrane. Ostali so tam več tednov. Figlcovega ni bilo več nazaj. Bil je prva žrtev vojne. Skril se je za skalo na Krnu, ko so padale granate. Pa je granata zadela tisto skalo. Padel je 500 m globoko.

Ljudje so bili razburjeni in žalostni. Toliko moških je odšlo, toliko so jim pobrali. Kdo bo delal? Raznesla se je govorica, da bodo izselili celo dolino, da bo zasedel Lah. Od daleč so se slišali topovi. Vznemirljive novice so prinašali iz Loke. Ljudje so bili popolnoma zbegani.

Seno so tisto leto začeli kositi 14 dni prezgodaj. V Selcih so ostareli možje ob nedeljah kosili tistim, ki sami niso mogli. Pridelki so pa izredno dobro uspevali.

Delavski — vojaški oddelek, bilo je 210 mož, je začel delati pot čez Lajše na Jamnik in proti Kropi. Vojaška oblast je mislila, da jo bo potrebovala armada za umik. Ti delavci so z veliko grobostjo jemali ljudem živež. Ljudje so pa to težko prenašali, še posebno zato, ker so vedeli, kako je z živino v Loki.

Šola se preje končala in pozneje začela.

Jeseni sta se menjala »trena« na Studenem in v Selcih. Včasih so »trenarji« pomagali na polju, a so bile težave, ker njihovi konji niso bili vajeni takega dela.

Tudi petroleja ni bilo. V Selcih še niso vsi imeli elektrike. Prej je niso hoteli, nekateri niso zmogli stroškov, zdaj pa ni bilo žice. Primanjkovalo je tobaka. Podražilo se je vino in žganje. Pred vojno je bil liter vina 80 vinarjev, leta 1916 pa po 6 kron. Blago za obleko je bilo silno drago.

Začeli so pobirati zvonove. V Selcih so 23. novembra zvečer dolgo pritrkavali. Ljudje so jokali, ker bodo vzeli sloviti zvon, znan daleč okrog. Zvon je bil ulit 1876. leta. Drugi dan so ga vrgli iz zvonika. Zabobnelo je,

*»Ta debu znamne«. — V ozadju Ratitovec. — Po cesti stopa stari Matjaška
Foto: Rado Cenčič*

kot bi ustrelil iz topa. Križ, ki je bil na zvonu, so Selčani obdržali za spomin. Posebno je bilo škoda velikega zvona iz Miklavške cerkve. Nekoč je bil to farni zvon. Imel je čudovit srebrn glas. Ko so zvon nakladali, jim je ušel po pobočju. Vojaki so odpeljali 17 kosov zvona.

55

Prihajala so sporočila o padlih, ujetih, o invalidih in o pogrešanih.

Leta 1917 je bila zelo mrzla zima. Ljudje so morali kar naprej kidati sneg, da je bila cesta za vojaštvo prehodna. Pomladi je dolgo deževalo, da niso mogli v pravem času obdelati polja. Dninarji so namesto plačila zahtevali živež.

Junija leta 1917 so s soške fronte pripeljali veliko konj, ki so oslabei na fronti. Vsak dan jih je veliko poginilo. Pokopavali so jih v studenski grapi.

Množile so se tatvine na polju. Ko je bil krompir še čisto droban, ga je že zmanjkalo. Kradli so vojaki in domačini. Poleti je pritisnila suša. Cestna uprava je na vojaške stroške napravila nov kanal za vodo, ki teče mimo Plajba. Prej je tekla voda vzdolž ceste. Tudi cesto je vojaška oblast precej popravila, tako da je bila pet metrov široka. V Selcih so vzeli precej Jakeljnovega in Johanovega vrta.

29. avgusta so začeli podirati staro škarpo pri cerkvi. Del škarpe je vedno bolj visel na cesti. Bilo je že nevarno. Vojaška cestna uprava je dala delavce, material in vožnjo pa cerkev.

Ljudje so začeli govoriti o nemški ofenzivi ob Soči. V Selca je prišlo 22. 9. prvič nekaj nemških vojakov. 26. 9. so pa prišli sestradani avstrijski vojaki, sami Poljaki. Vsak dan jih je bilo več. Odhajali so na soško fronto. Trenov ni bilo »ne konca ne kraja«. 14. oktobra 1917 so peljali skozi vas 50 avtomobilov granat. Selška dolina in Baška dolina do Soče sta bili prenapolnjeni z vojaštvom.

Zelo je manjkalo žita. Večji kmetje so prezgodaj vzeli rž iz kozolca, jo omlatili in dali v mlin, samo da je bil kruh. Primanjkovalo je tudi petroleja. Ko so ga trgovine že dobile, se je to razglasilo daleč naokoli, tako da je prišel eden celo iz Bohinja v Selca po petrolej. Ni ga dobil, ker je bil ves takoj oddan.

Jeseni so Selčani šli kupovat v Cerklje, Voklo in Voglje — proso. Komaj so ga nekaj dobili. Najhujše odredbe so bile v kranjskem okraju. Rekvizicija je bila hujša kot drugod, podpore so pa odbijali, kar se je dalo. Med letom so morali ljudje zbirati denar za razne namene: za begunce, za RK, za fond vdov in sirot, za zimsko obleko vojakom itd. Ljudje so se naveličali pobirati in dajati.

Leta 1916 je prišel ukaz o oddaji sena. Veliko količino so zahtevali. Ljudi je skrbelo, kako bodo prehranili živino, ki jim je še ostala. Celo leto 1915 so dajali seno trenerjem v dolini, zdaj ga hočejo še za Loko. Župan je prosil in se pritoževal pri vseh uradih, a dosegel je le to, da so malo zmanjšali zahtevano količino. Ko je čedalje več primanjkovalo, bolj revež je bil župan. Nekateri niso prav nič razumeli. Posebno hude so bile ženske. »Če v trgovini ni, je kriv župan«, so rekle. Pametne pa niso krivile župana, in so se rade ali nerade vživele v stradanje, ki ga je prinesla vojska. Hudo

je bilo, ko so otroci prosili kruha, pa ga jim matere niso mogle dati. Pri razdeljevanju moke je bilo veliko nevoščljivosti. Vsak je hotel »biti slabši« in »več dobiti«. Pridelek, od katerega so kmetje morali precej oddati, so skrili. Pomladi so ga dobili domačini in še sami so ga imeli. Zelo skromno so morali živeti. Rekviriranega žita se je pa toliko pokvarilo!

V marcu leta 1916 so malo povišali podpore. V aprilu in do konca avgusta je prišlo v vas malo več moke. Pomlad je bila izredno zgodnja. Zadnji čas je bil, da je zrasla trava. Krme je že manjkalo. Živina je komaj stala v hlevih, tako je bila shujšana.

Jeseni so bili pa ljudje veseli, ker je bila letina dobra. Težko so kupovali za denar tisti, ki niso nič pridelali. Sedaj jim je bil domač ržen kruh dober, pred vojsko jim pa še vsaka bela moka ni bila všeč. Vsi so čakali, kdaj bo prišel čas, ko bodo vsaj kruh lahko brez skrbi jedli. Jeseni so spet bolj pičlo odmerjali moko. Kar uradno so določili, za koliko časa naj bo določena količina moke.

En ogrski vojak, ki ni pri pričubogal poveljnika, je bil takoj ustreljen, en vojak je utonil itd. Več vojakov so pokopali na selškem pokopališču.

27. oktobra so po dolini pripeljali prve laške ujetnike. Prignali so 15 000 sestradanih ujetnikov, ki že pet dni niso nič jedli. Po njivah so pobirali ostanek repe, korenja, če so jih nemški stražniki za hip izpustili izpred oči. Ob cesti so stali ljudje in so ujetnikom dajali jesti. En Selčan je peljal še korenje z njive. V hipu ga ni bilo več na vozu.

Pozneje so vodili že manj lačne ujetnike. Po dolini je šlo kakih 80.000 vseh ujetnikov. Vse vasi v dolini so veliko trpele pred vojaki, ki so šli na fronto in pred ujetniki, ki so šli po dolini proti Loki. Potem je pa zavladal mir pred vojaštvom.

Pozimi je zelo primanjkovalo usnja. Za selške otroke so oskrbeli Polakove čevlje iz Ljubljane z lesenimi podplati. Podporo je dal deželni odbor. Nekateri so šli na prejšnjo fronto po blago. Vojaki so popustili koce, čevlje in drugo po barakah od Krna do Sv. Gore. Proti temu so nastopili orožniki. Zmanjkalo je krompirja. Po hudi zimi so že marca 1918 začeli obdelovati polje. V aprilu 1918 so se začeli vračati nekateri vojaki, ki so bili ujeti v Rusiji. Po dopustu so morali spet nazaj v vojsko. Ženske so poleti nabrale mnogo borovnic, da so skuhale žganje. Zamenjale so ga za živež.

V maju je župnik Kepec napravil statistiko:

V vasi Selca:

57	mrtvi	pogrešani	ujeti	na fronti	invalidi	v zaledju
	8	6	20	21	8	26

Prostovoljci — koroški borci — so v Selcih trije: Franc Krek — Plajba, Jože Semen — Bitenc in Lojze Hajnrihar — Kos.

Cene so bile zelo visoke. Tobaka ni bilo. Ubogi tobakarji so kadili že bukovo listje, volovji jezik, krompirjevec idr. Mila ni bilo. Izdelovale so ga vse ženske doma. Zmes za milo je bila: slaba zabela, smola, malo voska, malo luga, soda in kamen za milo. Za izdelovanje mila so uporabljale tudi divji kostanj. Kavno so delale iz žita, korenja itd. Letina je bila zelo slaba. Bilo je pa zelo veliko gob in ljudje so mnogo zaslužili z njimi.

28. in 29. se je slišalo zadnje streljanje s fronte. Konec oktobra je povsod zavladalo veselje. Vojske ni bilo več. Moški so se uvrstili v Narodno stražo. V Selcih je bila glavna straža na vaškem mostu. Iz fronte so hodili vojaki — cele divizije. Bili so Čehi in češki Nemci. Veliko jih je že v dolini odložilo orožje. Imeli so vsega dovolj. Tudi ljudem so dajali. Po dolini so pripeljali zelo veliko konj. Kmetje so jih dobili po nizki ceni od 50 do 60 kron. Pred enim mesecem bi morali za enakega konja odšteti tri do štiri tisoč kron. Precej konj so poklali, da je bilo kaj jesti. Naj povem še tale čuden slučaj. Franc Šmid — Berce, je dobil nazaj istega konja, ki ga je pred letom oddal vojaštvu. Ko se je vozil iz Loke proti domu, je opazil osamljenega konja na bukovškem polju. Vzel ga je s seboj in šele doma spoznal po posebnih znakih, da je to njegov konj, a le preveč shujšan.

Leta 1919 je v mesecu marcu prenehalo najhujše pomanjkanje živeža. Ko so začeli voziti koruzo iz Hrvaške, se je pa že dobila koruzna moka v prosti prodaji. Pšenice je bilo še bolj malo. Manjkalo je denarja. Preje je bil pa denar, živeža pa ni bilo.

Ljudje so želeli, da bi se Italijani kmalu umaknili iz zgornjega konca doline in da bi se čimpreje uredilo življenje v novi državi. Proti koncu leta 1919 so se Italijani pomaknili nazaj proti zapadu. Na Ratitovcu jih ni bilo več. V naši dolini se je začelo pravo tihotapstvo ali kakor so rekli — kontrabant. Tihotapili so živino, pa tudi tobak. Pri Luku na Prtovču so ukradli dva vola in jih odpeljali na italijansko stran. Tihotapci so imeli mnogo denarja. Nekoč so prišli v Šliberjevo gostilno. Vmes je bila tudi ženska. Prava možača je bila. Jedli so in pili in se bahali, koliko kdo ima. Prižgali so svečo in vsak je na plamenu prižgal največji bankovec. Stari oče Šliber jih je hudo ozmerjal in jim povedal, kako ljudem manjka denarja in živeža, oni se pa tako norčujejo iz njega. Nič jim ni bilo mar. Rekli so, da so tisti ljudje neumni, ki nimajo denarja. Ti ljudje so neprestano tvegali svoja življenja za denar.

Vojne ni bilo več in dolgo časa je bilo še težko življenje v vasi. Vsem je vsega manjkalo. Počasi so se razmere le ustalile. V letih 1921, 1922 in še

naprej do 1933, ko se je začela velika gospodarska kriza, so veliki gozdni posestniki sekali les. Po dolini je šlo toliko lesa, da se je ljudem zdelo kot bi celo Jelovico izpraznili. Včasih so vozili celo noč. Saj je šlo skozi vas 120—150 voz. Cesto so tako zdelali, da je bila v deževju kot reka blata z več kolovozi. Po Žaršniku so šli vozovi ponavadi nekateri že ob 11. uri, drugi ob 2. uri ali 3. uri zjutraj. Konji so težko vlekli po klancu.

ZDRAVSTVENE RAZMERE

Zdravstvene razmere so bile v starih časih zelo slabe. Zdravnikov ni bilo. Večkrat so bile epidemije nalezljivih bolezni. Razširjeno je bilo mazaštvo in praznoverstvo. Še takrat, ko sem bila jaz otrok, so stare ženice rade malo »pocoprale«. Ko sem nekoč šla z oteklim očesom po vasi, me je srečala stara žena, ki je gostovala pri Gradovcu. Poklicala me je k sebi in rekla: »Ječmen žanjem, ječmen žanjem! Fej te bodi!« Jaz sem ji pa morala reči: »Baba, lažeš!« Ves govor so spremljale čudne kretnje rok. Nazadnje mi je pa pljunila v oko in ukazala, naj tečem domov in se šele potem umijem. Jokajoč sem ubrala domov. Celo pot se mi je vzdigovalo zaradi pljunka. Rekla mi je, da bo ječmen v par dneh izginil, ker ga je ona »požela«. In res je izginil. Jaz sem pa še nekaj časa verjela v njeno »coprnijo«. Ena Selčanka pa še danes zna »požeti« ječmen na očesu. Nič ne povem katera, da ne bi imela preveč dela.

Nekaj so pa naše babice in prababice bolj znale kot me. Bile so izvrstne zeliščarice. Znale so kuhati in pripravljati mnogo zdravnih čajev in mazil.

Okoli leta 1900 je hodil v Selca zdravnik iz Loke. Vsak mesec enkrat je prišel. Pri Šliberjevih je imel v zgornji sobici ordinacijo. Znani so bili: dr. Arko, dr. Zakrajšek in dr. Hubad. Včasih so v sili morali s kočijo v Loko po zdravnika. Pozneje je prihajal zdravnik iz Železnikov. Dr. Hirsche je prihajal dvakrat mesečno v Selca. V starih časih tudi izurjenih babic ni bilo. Sosedje so si pomagale med seboj. Umrljivost novorojenčkov je bila velika. Tudi marsikatera mati je morala umreti.

Prva znana uradno nastavljena babica je bila Marija Basaj, stara mati Lojzeta Basaja. Doma je bila v Cerkljah. Z možem sta prišla v Selca leta 1894. Ko je mož odšel v Ameriko, je odšla za njim. V Selcih je opravljala službo babice deset let. Njen sin — Lojzetov oče, je tesaril in zgradil leta 1910 Basajevo hišo.

Potem sta bili pa v selški občini vedno po dve babici, nekaj časa celo tri.

Lenka Habjan, roj. Kavčič — Blažicova iz Dražgoš, je prišla v Selca kot babica leta 1907. V selški občini je službovala do leta 1940. Umrila je leta 1941.

Kmalu po nastopu Lenke Habjan, je prišla babica Ančka Habjan, roj. Oblak, Mlinarjeva iz Selc. V Selcih je bila do leta 1947, potem pa je z delom nadaljevala v Kranju do upokojitve. Tam živi še sedaj. Tudi njena nečakinja Leopolda Šmid se je posvetila temu poklicu.

Babica Marija Nastran, roj. Habjan, hči Lenke Habjan, je prišla iz Babiške šole leta 1923. Uradno je bila nameščena v občino Mošnje. Po šestih letih

je prišla v Selca. Upokojena je bila leta 1959 po 36 letih. Kot upokojenka je »otroke nosila« še eno leto.

Še to naj omenim, da je bilo v družini Habjan več babic. Babica Lenka je imela poleg hčere Marije Nastran še dve hčeri babici: Lojzko in Heleno, ki so službovale drugod. Hči Pavla pa ni bila šolana babica, vendar je v Podkorenu dolgo opravljala babiško delo, kadar je bila sila. Tudi Lenkina vnukinja Marija Draga Nastran je v Mariboru priznana babica.

Babištvu se je posvetila tudi Justina Poljanšek, roj. Luznar, Mehova. Dolgo časa je bila na vodilnem mestu v ljubljanski porodnišnici.

Od začetka do konca službovanja je vsaka babica prestala mnogo težav. Pri svojem delu so mnogokrat naletele na razne ovire in nerazumevanje. Le počasi se je stanjeboljšalo in zdravstvene razmere so se uredile.

Prejšnje babice so vedele in znale v praksi mnogo več kot današnje, čeprav so bolj šolane od starih babic.

Včasih komu rečemo, da je »železen«. S tem hočemo reči, da ima zelo trdno zdravje. Nekoč je vsak slaboten otrok kmalu po rojstvu umrl ali pa v prvem letu starosti. Ostali so le »železni«. Zrasli so krepki, odporni ljudje. Pobirale so jih pa hude nalezljive bolezni, ki jim takrat še niso bili kos. K razširjanju bolezni so pripomogle neurejene higienske razmere.

Kužna znamenja pričajo, da je nekoč tudi pri nas morila strašna kuga. Nič natančnega ne vemo o tem. Zapiski o boleznih so ohranjeni le od leta 1798 naprej in veljajo za celo faro. To leto so koze in ošpice pobrale 68 otrok. Obe bolezni sta leta 1801 terjali še 21 otrok. Leta 1804 je bilo 26 žrtev. Leta 1813 je umrlo zaradi koz spet 21 otrok, leta 1882 pa 33 otrok. V manjšem obsegu so se koze pojavile še leta 1889, potem so pa epidemije ponehale.

Leta 1816 je deset odraslih oseb umrlo zaradi takrat neznane vročinske bolezni.

Veliko hudega je prizadela tudi griža. Leta 1816 je vzela 13 otrok, leta 1828 pa 15 otrok. Leta 1830 je umrlo 17 otrok. Huda epidemija griže je bila leta 1837. Umrlo je 24 otrok in pet odraslih oseb. Leta 1852 je umrlo 11 otrok, leta 1858 pa 39 otrok in dva odrasla. Leta 1871 pa je umrlo spet 20 otrok in trije odrasli. Leta 1872 pa je za grižo umrlo 22 odraslih. Še leta 1920 je bilo 15 smrti in leta 1921 še 30.

Leta 1822 je mnogo otrok umrlo za dušecim ali oslovskim kašljem. Število umrlih ni znano. Leta 1866 je kašelj usmrtil 10 otrok.

Leta 1826 je razsajala škrlatinka. Umrlo je 16 otrok. Leta 1831 je bilo pa šest smrtnih slučajev.

61

Leta 1844 je umrlo 15 ljudi za influenco — gripo. Pojavila se je še leta 1858. Najhuje je gospodarila leta 1918. Zavratna »španska« je ob

koncu vojne pomorila 36 ljudi. Pojavila se je še leta 1919. Umrlo je pet oseb. Gripa razsaja tudi v današnjih časih, a ni več tako nevarna kot je bila nekoč.

Strašna bolezen kolera je leta 1836 umorila 19 otrok in 4 odrasle. Leta 1855 je kolera vzela sedem oseb, leta 1863 pa še 21 starejših ljudi.

Leta 1858 je zaradi hude pljučnice umrlo 32 ljudi.

Huda otroška bolezen je leta 1885 pobrala 23 otrok, v letu 1886 pa še 25 otrok. Leta 1895 je umrlo 36 otrok. Leta 1897 pa še 34 otrok.

Velike epidemije so prostopoma ponehavale. Zdravstvene razmere so se boljšale. Umrljivost je padala.

V zadnjih desetletjih pred okupacijo so bile take bolezni redke. Škrlatinka, davica, oslovska kašelj in gripa, niso več — razen par primerov — terjale toliko življenj. Pred več desetletji neozdravljiva jetika ali tuberkuloza je tudi hudo gospodarila med ljudmi.

Ljudje so se začeli zdravstveno izobraževati. Tudi higienske razmere so se izboljšale. S tem se je izboljšalo tudi zdravje prebivalstva.

OBČINA OD SREDE PRETEKLEGA STOLETJA DALJE

Kakor sem že povedala, so se župe združile v manjše občine, nato pa v veliko selško občino. Ko je leta 1849 izdala avstrijska absolutistična vlada občinski zakon kot dopolnilo k svoji ustavi, je tudi selška občina morala prevzeti nova določila. Občina je imela poleg dolžnosti tudi svoje pravice. Odločala je lahko o vseh zadevah, ki so se tikale koristi srenje in ki so se lahko izvršile v njenih mejah. Poleg drugih navodil je bilo tudi tisto, ki govori o skrbi za svoje občane. Selška občina je imela res dosti opraviti, da je poskrbela za vse svoje reveže in ne samo za tiste, ki so živeli v domačih vaseh ampak tudi za tiste, ko so jih pošiljali »po šupi« iz drugih krajev ali celo iz tujih držav. Npr.: Nekdo je šel po svetu »s trebuchom za kruhom«. Tam si je ustanovil družino. Zaslužil je toliko, da je bilo za »iz rok v usta«, kakor so rekli. Umril je. Družino, ki večkrat še slovensko ni znala, so poslali v očetovo rojstno občino. Resnični reveži in tudi delomrzneži so iskali pomoči v Selcih. Veliko podpor je morala izplačevati selška občina. Nekateri posamezniki in tudi družine so občino prav izkoriščale. Od leta 1898 so imeli v Selcih skozi nekaj desetletij tudi ubožnico. Od leta 1908 je bila v Krekovem domu. V hranilnici so zbirali prostovoljne prispevke za take ljudi. Ljudje brez imetja in stalnega dela so morali prositi občino za dovoljenje, če so se hoteli poročiti. Občina je tako prošnjo lahko zavrnila, če se ji je zdelo potrebno.

Skozi vsa ta leta v prejšnjem stoletju, ko je občina dobivala navodila in ukaze od višjih oblasti v nemškem jeziku, so se župani jezili. Mnogi niso znali nemško in so morali koga najeti, da jim je tolmačil besedilo.

V ljubljanskem arhivu Slovenije hranijo iz leta 1851 pismo selškega župana Pavla Šmida — Brceta, ki zahteva slovensko dopisovanje. Takole se glasi:

*»Ljubi naš Casti in Hvale vredni
Gospod okrajni Poglavar!*

Ker oni vsako reč prov previdjo, koko deb blo bel prov, tok imam tud jest žele ene besede z Njimi govorit, in imam upanje, de bodo moje želje spovnil. De bodo Oni kar te moje opravila zadene, men na kransko šrifto pisali. Pervi oržoh je, ker se ljudje pertožjo, de u oštariji nočjo imet šlibarja zato, ker morjo preveč zapit. Drugi oržoh je pa ta, de jest za vse te opravke in cernige nimam en let 60 goldinarjev dost. De pa jest doma takiga šlibarja namorem imet, debi nemški pisat znou, zato ker ima premajin lon, po kransko pa doma nardeva. Debi se to zgodlo žele Gospodje in tudi drugi ljudje in jest tud to želim, debi se po kranski pisal, de bom

Ljubi naš Časti in Hvale vredni
Gospod okrajni Poglavar!

Tea Oci vsaki reč prav previdno, karkoli deb blo bol
prav, toli imam tud jest žele ene besede: "Mimi
govariti, in imam upanje de bodo moje žele spornili.
De bodo Oci hui te moje opravila saditi, men na hianstio
sifto pisati. Prvi očiht je hui se ljudje potrijo,
de u otaraji noče imet silbarja zato, hui moje preveč zapik.
Drugi očiht je pa ta, de jest sa ose te opravke in cerouge,
nimam ena lei bo Goldinarjev dost. Te pa jest dama
karija silbarja namorem imet, dobi nemsti pisat zmo
zato, hui ima pomajin bon, pa hianstio pa dama narediva.
Debi se to zgodlo žele Gospodji, in tudi drugi ljudje,
in jest tud to iclum debi se po hianstio pisat, de bom saj vedu
sa tega se podpisem. Le pa to ni mogote debi se zgodlo,
toli hui pa lepo prosim, nej pa namest mene uga drugiga
postajo. Sdej hui pa lepo paracom in otarom Nje
ponični sluzabniki

Pavel Šmied
Štepecer

Soba ta 5ga Malga Štepcera 1851 Matija Šmied

Faksimile pisma selškega župana okrajnemu glavarju

saj vedu za koga se podpišem. Če pa to ni mogoče, tok Jeh pa lepo prosim, nej pa namest mene enega drugega postavjo. Sedej Jeh pa lepo pozdravim in ostanem Njih

ponižni služabnik Paul Šmid, shupan«

Selca ta 5 ga Malga Serpana 1851 Matija Šmid

Deželni namestnik okrajni glavar prošnje selškega župana ni rešil. Po županovem nareku je pisal pismo njegov sin Matija z lepo pisavo, župan Pavel se je le podpisal z bolj okorno pisavo.

Takrat še niso imeli tajnikov. Včasih je uradne listine pisal kak »faliran« študent, ki je hodil iz kraja v kraj, da je kaj zaslužil. Rekli so mu »šlibar« (iz besede schreiben — pisati). Tak šlibar ali pisar je svoj posel najraje opravljal v kaki gostilni.

Šele leta 1902 je občina dobila tajnika. Od takrat dalje so znani občinski tajniki: Anton Tevž, Joža Kunstelj, Andrej Štempihar, Anton Rot in od leta 1930 Lojze Šmid. Prvi občinski sluga je bil Peter Šmid in to od leta 1902 do 1939. Bil je tudi mrliški oglednik. Občinski sluga do okupacije je bil Ciril Debeljak — Bobk.

Spisek županov od srede preteklega stoletja do druge svetovne vojne kaže sledeče podatke:

Pavel Šmid — Brce	1951—1866	15 let
Janez Habjan — Bilban	1866—1870	4 leta
Matija Šmid — Brce	1870—1880	10 let
Franc Šlibar — Jakelj	1880—1890	10 let
Janez Vrhunc — Frtičar	1890—1895	5 let
Franc Šlibar — Jakelj	1895—1901	6 let
Franc Demšar — Čoč Češnj.	1902—1905	3 leta
Franc Šmid — Brce	1906—1909	3 leta
Franc Prevc — Prevc — Studeno	1909—1912	3 leta
Franc Šmid — Brce	1912—1919	7 let
Jože Prevc — Jelenc	1919—1920	1 leto
Anton Hajhnrihar — Kos	1920—1924	4 leta
Franc Šmid — Brce	1924—1925	1 leto
Jože Megušar — Blaznikov (Palk iz Dol. v.)	1925—1927	4 leta
Franc Šmid — Brce	1927—1931	4 leta
Jože Prevc — Jelenc	1931—1933	2 leti
Franc Benedik — Mlinar Dolenja vas	1933—1936	3 leta
Matija Megušar — Blaznik	1936—1941	5 let

RAZVOJ GOSPODARSTVA (KMETIJSTVO, OBRT, TRGOVINE IN GOSTILNE)

Prebivalstvo naše vasi je bilo vedno zelo marljivo, potrpežljivo in vztrajno. Na malem koščku zemlje je hotelo veliko pridelati. Zemlja je bila našemu kmetu sveta in ljubezen do nje globoka. Do druge svetovne vojne in še

Le pogumno v breg, da kravica ne bo lačna...

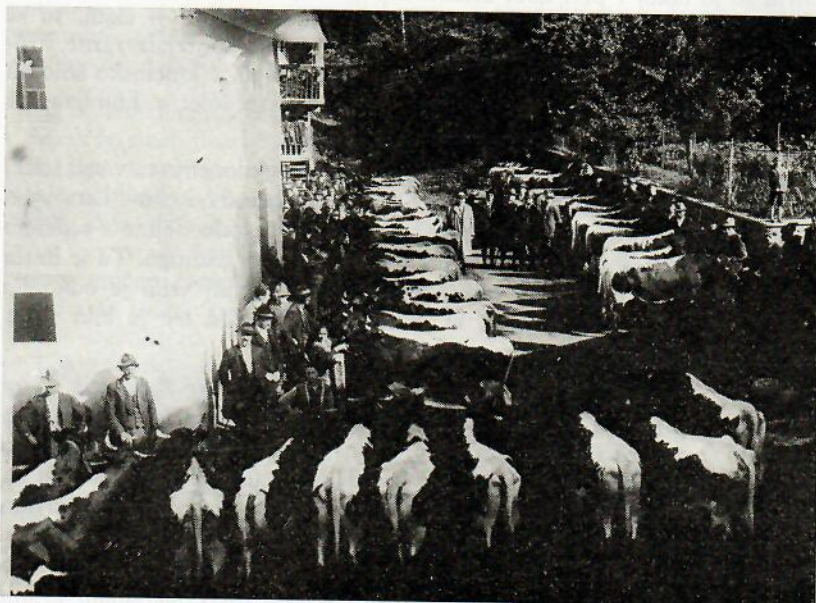
Foto: Rado Čenčič

nekaj časa po osvoboditvi je bilo prebivalstvo izrazito kmečko. Velikih kmetij kot so bile v prvih stoletjih obstoja vasi, sedaj ni bilo več. Preživelo je le nekaj srednjevelikih in malih kmetij in kajž. Kajžam, ki so imele prav malo zemlje, so rekli »bajta«. Gostači, kajžarji in bajtarji so bili v 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja tudi delavci — dninarji pri kmetih. Hodili so »u tarberh«. Revnejši so šli služiti za pesterno, pastirja, hlapca ali dekle. Položaj teh je bil odvisen od gospodarja in gospodinje. V nekaterih hišah so bili »posli« čisto domači, pošteno plačani kot je bila tistikrat navada, z dodatkom obleke in čevljev. Velike dekline in veliki hlapci so imeli večjo odgovornost, več besede pri hiši in boljši »lon«. Mali pastirji in pestunje so bili mnogokrat zapostavljeni in še celo od

glavne dekle in velikega hlapca. Vsem poslom se pa ni godilo dobro. Nekateri gospodarji so jih prikrajševali pri »lonu«, gospodinje jim pa niso dale dovolj hrane.

Včasih se je tudi pri nas zgodilo, da je kak hlapec nastopil »pot hlapca Jerneja«, kakor ga opisuje Cankar. Socialnega zavarovanja ni bilo in nekateri, ostareli posli, so imeli žalostno starost. Mnogi so se pa z varčnostjo

Rodovniško premovanje živine v Selcih leta 1931

in skromnostjo osamosvojili. Posli so se menjavali vsako leto 24. aprila na dan sv. Jurija. Če ga gospodar ni več prosil, je povezal svojo culo in odšel drugam. Odpovedi posla ali gospodarja so se morale izvršiti že več mesecev pred Jurjevim dnevom. Nekateri »posli« so se držali ene hiše dolgo časa. Imeli so jih že za člane domače družine. Zelo zvest in priden v službi je bil Jaka Lotrič — Brna. Bil je »gospodar« velikega Oštermanovega posestva v Selcih. Rekli so mu: Oštermanov »ferboltar«.

67

V vasi je bilo tudi nekaj gozdnih delavcev in voznikov. Ti so imeli zaslužek pri večjih posestnikih. Pred zadnjo vojno so zaposlovali take delavce veleposestniki: Eger, Globočnik, Hajnrihar, Dolenc itd. Znani »furmani« so

bili: Anton Krek — Plajba, Franc Podrekar st. — Adam, Joža Rovtar — Kožuh. »Furali« so še pred letom 1900.

Ko so naši kmečki domovi zašli v vedno večje gospodarske težave, se je prebivalstvo začelo združeno organizirati. V kmetijstvu se je začelo novo življenje. Ta doba je bila zelo pomembna v razvoju kmetijstva. V Selcih je obstojala do druge svetovne vojne Podružnica Kmetijske družbe. Ustanovili so jo takoj v prvi dobi ustanovitve Kmetijske družbe v Ljubljani, ko je ta ustanovila prve podružnice, t. j. leta 1849. Kmetje — člani, so se vedno strokovno izobraževali. Podružnica v Selcih je prirejala razne strokovne tečaje in predavanja. Kmečki sinovi so odhajali v kmetijsko šolo na Grm pri Novem mestu, dekleta pa v gospodinjske šole: v Ljubljano, v Kranj, v Groblje, v Repnje, v Malo Loko itd.

Kmetijska družba je skrbela za povzdigo in napredek kmetijstva v celi selški občini. Podružnica Kmetijske družbe Selca je imela več odsekov. Leta 1906 so ustanovili samostojno »Živinorejsko zadrugo« za celo dolino s sedežem v Selcih. Pašni odsek se je kmalu preosnoval v Pašno zadrugo. Ta je imela pašnik Klom na Ratitovcu. Meril je 70 ha. V Martinj vrhu je odkupila Benceljnovi hišo s posestvom, ki je merilo 30 ha. Od teh je bilo 10 ha pašnikov.

S tečaji, s predavanji in z razstavami so pospeševali razvoj živinoreje. Letni živinski sejmi so bili v Selcih 1. maja in 4. oktobra vsako leto. To je bilo razvidno iz nekega spisa iz leta 1899. Pozneje so datum spremenili, a bilo je še vedno pomladi in jeseni. Sejmi so bili na Štefanovem dvorišču in na vrtu med Frtico in Adamom. Živinorejska zadruga je nabavljala živino pincgavske pasme in plemenske bike. V Selcih so prvi uvedli premovanje živine. Takrat to še nikjer ni bilo v navadi. Zato so prvič pripravili lepo slovesnost. Igrala je godba, podeljevali so nagrade. Med nagradami so bili tudi cekini in »židane rute«, kar je bilo nekaj posebnega. Uvedli so tudi letno redno obvezno lincencovanje bikov.

Od ustanovitve Živinorejske zadruge pa do prve svetovne vojne je delovala v Selcih mlekarna. Poseben tečaj za to je priredil živinorejski inštruktor Franc Krištof. Predavali so tudi drugi strokovnjaki. V spodnjih prostorih Mihove hiše je bila zbiralnica mleka. Smetano, maslo in jajca so oddajali naprej. Ves čas je vodil mlekarno Janez Leben — Groselj, oče sedanjega gospodarja.

Leta 1925 so ustanovili Podružnico Sadjarskega in vrtnarskega društva. Namen društva je bilo izboljšanje te prekornostne gospodarske panoge. Podružnica je vzdrževala več drevesnic na svojem območju: v Ševljah, na Bukovici, na Praprotnem, pri Tomažu in v Selcih.

Pred prvo svetovno vojno je bilo še precej razvito čebelarstvo. Leta 1911 so čebelarji ustanovili Podružnico Čebelarskega društva. Takrat je bilo v dolini 70 čebelarjev.

Glavni vir dohodkov je bil les. V dobi gospodarske krize, ki je leta 1930 zajela vso Evropo, so cene gozdnim proizvodom padle in se niso dvignile niti tedaj, ko je bil dosežen že splošen porast cen. Da ne bi posamezni veleposestniki še nadalje izmzgavali kmeta in jim postavljali svoje ponudbe, so v ta namen ustanovili Lesno — produktivno zadrugo. Gozdni posestniki so kmalu prepoznali odličen uspeh zadruga. Zadruga je imela v dolini devet svojih žag.

Sredi 15. stoletja se je začela tudi v naši vasi razvijati obrt. V tem času so v Selcih že smeli imeti enega kovača, a ta se ni smel baviti z žebeljarstvom. Leta 1499 omenjajo zapiski le enega čevljarja. Tudi trgovali so že. Zamenjava blaga je bila še vedno v navadi, vendar so trgovali tudi že za denar. Olje, vino, sol, so kupovali od tistih, ki so tovorili raznovrstno blago po naših krajih. To počasno razvijanje obrti in trgovine so pa Ločani močno zavirali. Hoteli so imeti ves obrtni in trgovski monopol. Večkrat so nastali ostri spori. Le tisti naj bi izvrševali obrt tudi v vasi, ki bi bili organizirani v loških cehih. Ločani so le počasi popuščali. Takrat so bila neprestana trenja med tremi sloji prebivalstva: med loškimi meščani, fužinarji in kmeti.

V 17. stoletju se je stanje že precej izboljšalo. Po dolini je bilo precej razvito krošnjarstvo. Tuji krošnjarji so prihajali v vas, domači so hodili drugam. Leta 1648 je selški župan dobil ukaz o prepovedi nezadacanega vina. Leta 1776 pa je župan po ukazu iz Loke razglasil ljudem, naj vsi podložniki od 9. do 29. maja nesejo v Gorico naprodaj moko, maslo, perutnino in druga živila, ker bosta tam cesar in cesarica s spremstvom.

Selčanke so rade prodajale platno. Nosile so ga v koših v Loko in na drugo stran Gorenjske. Platnarstvo se je posebno razvilo po letu 1630, saj so vsi kmetje gojili lan. V nekaterih hišah so znali izdelovati kolovrate. Po 17. stoletju so se mnogi kajzarji in gostači začeli baviti s tovarništvom, s trgovstvom ali s kako drugo obrtjo. Po vrednosti imetja so se začeli meriti s kmeti.

Petrovo brdo je del vasi Selca. V Petrovem brdu nasproti Jelenčka, je bila žaga Globočnikovih iz Zeleznikov, od katerih jo je odkupil Jože Prevc. Pod Zavrnikom je bila od leta 1875 do 1890, na mestu, kjer je bila nekoč mala fužinica, tovarnica parketa in furnirja. Lastnik je bil Steinmetz.

Vodil pa jo je Jezirc. sin tistega Jezirca, ki je bil že prej kovač v fužinici. Tam, kjer stoji zdaj Jelenčkova hiša, je imela parketarna tudi svoj prostor in lesen stolp z zvoncem. Z njim so klicali delavce h kosilu.

Potem je bila tam žaga, ki jo je imel Franc Steinmetz iz Ljubljane. Poročen je bil s Terezijo Globočnik iz Železnikov. Lastnik je odšel v Banjaluko, nato v Sarajevo. Umrl je kot bogat lesni trgovec v Gradcu.

Pri Lošterku so imeli žago. Vodil jo je podjetni in iznajdljivi Gašper Šturm — Jakobč. Leta 1854 je pogorel Lošterkov mlin. Niso ga več obnovili. Pozneje je to pogorišče kupil, sezidal hišo in žago. Leta 1911 do leta 1930 je imel elektrarno, ki je dajala Selčanom razsvetljavo. V začetku

Prvi gospodinjsko-kmetijski tečaj v Selcih leta 1911

elektrika ni svetila, kadar bi kdo hotel, podnevi in ponoči. Okoli devete ali desete ure zvečer je večkrat Jakobč hodil po vasi okoli gostiln in večjih kmetij oprezat, če še kdo kaj dela. Včasih je komu rekel: »Zdaj pa le brž! Nikar se ne obiraj! Jaz bom ugasnil«. Uredil je prvo vaško kopalnico. V celi občini je bil prvi, ki je kupil mlatilnico, da je mlatil žito Selčanom in drugim. Kupil je prvi »gater« polnojarmenik. Delal je tudi »perpetum mobile«. Nekdanji Lošterkov dom je sedaj razvalina, last Matevža Bertoncija iz Lajš. Zadaj na nekih vratih si še pred par leti lahko prebral ceno za žaganje:

Koš — groš

voz — goldinar.

Jakobč je bil izučen mizar. Imel je obrt za opremo žag in mlinov. Kaj bi še lahko dosegel podjetni in pridni Jakobč, ko bi bil bolj izobražen. Še pisati in brati ni znal. Nekaj časa je bil tudi v Ameriki.

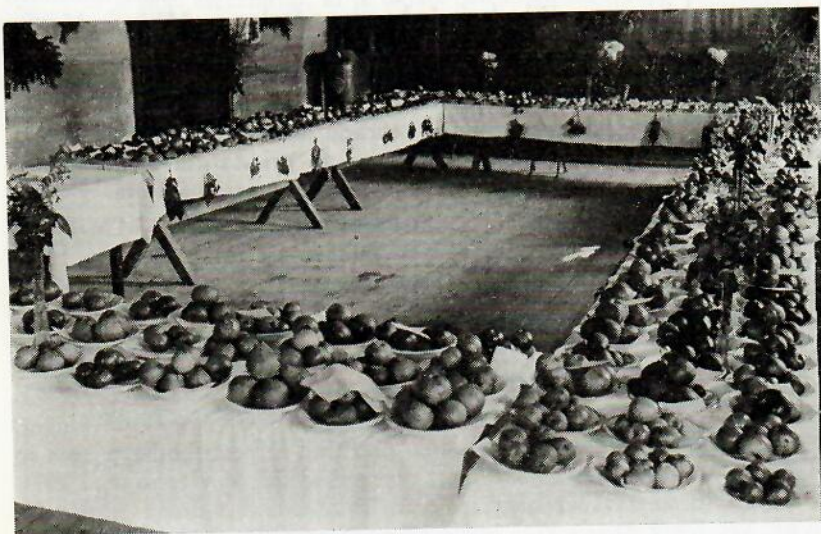
Poleg Lošterkovega mlina sta bila v Selcih še dva mlina: Bilbanov »maln« in Mlinarjev »maln«. Bilbanov mlin je imela že družina Habjan (tudi Hobjan), iz katere izhajajo po celi Gorenjski znani vodnjakarji: Gropa, Štefan in Tomaž. Izdelovali so vso opremo za mline in žage. Bilbanovo hišo so prodali trgovcu Zihleru iz Loke, ta pa Štalcu — Mšiču iz Martinj vrha. Od tega je kupil Andrej Tavčar, ki je hišo z mlinom dal svoji sestri Neži, por. Luznar, ki je bila izvrstna perica. Hiša je dobila ime po njenem sinu Zhanetu. Starejši ljudje pa še vedno pravijo: pri Bilbanu. Prejšnji lastniki Habjani so se preselili naprej k Ledrarju, nato pa v Smodinovo hišo, ki je sedaj last Vide Marenk. Pri Bilbanu ali pri Zhanetu so imeli mlin 200 let. Zadnja mlinarica Ivana Luznar je nehala mleti 1962. leta.

Od kdaj pa je bil mlin pri Mlinarju? Praded France Pfajfar, Mlinarjev iz Lajš, se je v Selca priženil. Takrat je bil mlin že pri hiši. Točnih podatkov o nastanku mlina pa ni. Njegova hči Marija se je poročila z Oblakom — Plnadarjevim iz Železnikov. Tam so tudi imeli mlin. Mlela je tudi hči Milka, por. Šmid in še njena hči Mici, por. Naglič. Mlin je mlel do leta 1940. Le enkrat je bil presledek, ko so mlin obnavljali. Imeli so posebno kaščo za žito. Predelali so jo v lično hišico. Selčani pa še vedno pravijo: »Grem v kaš'o.« Ves čas, odkar je bil pri hiši Mlinarjev rod: Pfajfar, Oblak, Šmid, so pekli drožje, ki je bilo potrebno za peko kruha. Včasih so gospodinje uporabljale samo drožje, pozneje so dajale v testo tudi kvas. Le počasi so se navadile na sam kvas. Tako dobrega drožja niso pekli nikjer. Več žensk ga je s koši nosilo po celi Gorenjski.

V Selnici pri Ledrarju je bila pa usnjarna, ali kakor so takrat rekli »ledrarija«. Obstajala je od leta 1890 do 1915. leta. Franc Kržišnik je imel pri svojem delu vedno po pet pomočnikov. Dobro mu je šlo delo »izpod rok« in tudi kupčija. Ko se je kot vdovec še enkrat oženil, pa ni bilo več tako. Njegova hči Karlina pravi, da mačeha ni hotela toliko delati, pa je moral »ledrarijo« opustiti. Zaposlil se je pri Dermotovih v Železnikih kot predelavec. »Ledrarija« je delala za neko večje kranjsko podjetje in za kmete.

Starejši še veste, kako so v Selcih izdelovali »cegu«. Ko greste po poti mimo Zaplotarja in Lopatovca naprej do krotkega studenca Drbovnika, ki se je včasih v neurju spremenil v grozeč hudournik, pridete naprej do »Cegovnice«. Na levi je mala jasa z grički v ozadju. Sadno drevje raste tam in gozd se razrašča navzdol s hriba. Svet je Tonetov. Na tem prostoru so bile jame z dobro masno ilovico in velika peč, v kateri so žgali opeko. Delali so zidno in strešno opeko. Nekoč so naredili zelo veliko strešne

opeke za loške hiše. Začetek izdelovanja opeke sega v začetek prejšnjega stoletja. Do prve svetovne vojne so hodili v Selca vsako pomlad Furlani iz vasi Stella pri Tarčentu. Ostali so do pozne jeseni. Bili so zelo dobri, pridni in skromni delavci. Vsako leto so izdelali za pet peči opek. Naenkrat je šlo v peč 33 000 komadov opeke. Jože Semen — Bitenc, pravi, da še ve, kakšni so bili Furlani, ki so hodili zadnja leta v Selca. Vsak dan jim

Sadjarska razstava v Selcih leta 1925

je nosil mleko. Včasih so mu dali pokusit polento, ki jim je bila glavna hrana.

Po prvi svetovni vojni ni bilo več Furlanov k nam. Od njih so se naučili izdelovati opeko domačini. Tonetovi, tj. rodbina Čemažar — Peternelj — Habjan, je izdelovala opeko prav do leta 1958. Nova hiša je zgrajena še iz domače opeke.

Naj povem še resnično zgodbico, ki mi jo je pripovedovala mama. Blizu velike peči, v kateri so žgali opeko, je bila mala koliba, napol zidana, napol lesena. V njej so bila ležišča za delavce. Poleti je bilo vroče, pa so bila vrata tudi ponoči odprta. Neko jasno poletno noč je prisopihal eden izmed Furlanov v vas in klical pri Jakeljnu. Komaj je izdaval: »Prišel je šam rogati, a biti jaz u šami šrakici. Biti sam hudičo.« Stari oče ni vedel, kaj bi. Pogled na moža v »sami šrakici« res ni bil tak, da bi se mogel človek

resno držati. Furlan ni upal nazaj k »Cegovnici«. Noč je prespal v hiši na klopi. Komaj se je začelo daniti, je prosil Jakeljnovega očeta, naj gre z njim. Že pred Lopatovcem sta srečala starega Martinovca, ki je vlekel za seboj rogatega kozla, ki mu je ponoči ušel iz hlevčka. Povedal je, da se je pasel po grmovju okoli »cegovnice«.

Iz italijanske dežele Furlanije so hodili v našo dolino tudi zidarji. V Selcih so pozidali leta 1846 kaplanijo. Na tistem mestu stoji zdaj hiša krojaškega mojstra Rakovca. Čez dve leti, tj. 1848, so zidali Kramarjevo hišo. Kramarji so kupili svet od Šliberjev, ki so ga prav neradi prodali.

Že leta 1809 omenjajo zapiski *ključavničarja in kovača* Jurija Pogačnika, ki je delal pri Smodinu. Drugi znani ključavničar je bil Martin Demšar — Klobovs. Svoje obrti se je izučil v Kranju. Bil je zelo vedoželjen, zato je hodil v trgovsko šolo, ker tistikrat ni bilo obrtne šole za njegovo stroko. Z njim je bilo prav prijetno pokramljati. Bil je moder mož. Veliko je vedel in znal. V Ameriki je bil več let. Večkrat je rad rekel: »A ni res toko, kaj?« Nič zato, če je bil včasih dobre volje! Morda ga je bilo »ohtelček« preveč.

Pred prvo vojno je bil pri Kožuhu pet let ključavničar, neki Kropar Johan Ravnikar. V starejših časih je bila pri Bregovcu mala kovačija. Nobenih drugih podatkov ni o njenem delu. Kovačeva hiša pa nam s svojim konjem na strehi še sedaj priča, da so pod njenim krovom živeli kovači. Še se spominjam, da mi je pravila mama, da je v tej hiši imel kovačijo eden Šliberjevih — neki praprastric. Od tega je kupila hišo s kovačijo Lenka Semen — Kalanova, prateta sedanjega gospodarja. Imela je malo branjarijo. Potem je Kovačevo hišo kupil Janez Hafnar, sin neznanih staršev. Sorodnike je imel na Praprotnem pri Jernejevcu. Oženil se je z bogato nevesto Cvirnovi iz Bukovice. Vdovec se je oženil z Jožefo Luznar — Frtičarjevo Zefo. Otroci so pomrli, le dva fanta sta ostala: Franc in Janez. Ko je spet postal vdovec, sta fanta dobila mačeho. Prišla je vdova Marjanca iz Poljanske doline. Kovačija je zelo dobro uspevala očetu in pozneje sinu Francu, ki je nadaljeval očetovo obrt. Spominjam se starega kovača. Vedno je nosil »šlape« na bosih nogi. Metal jih je v zrak, ali pa za otroki, kadar je bil »v rožicah«. Rad se je trkal z močno pestjo po kosmatih prsih in vpil: »Šimbaraša, bum! Taulih, dragonar!« Ko je bil mlad, je bil zelo čeden človek in dragonar pri vojakih. Tudi drugi sin Janez je bil kovač, a le pomočnik pri svojem bratu.

V Selcih so bili tudi *zidarji*. V začetku tega stoletja sta zidarila okoli po vaseh zidarja: Matija Šmid — Matjaška in Franc Mesec — Lopatovc. V Kloštru je stanoval zidar Janez Miklavčič — edini moški po sto letih v tej hiši. Zato so mu rekli »nunc«. Ko so Selčani nekoč romali na Sveto goro, so se ustavili v neki goriški gostilni. Natakarica ga je vprašala: »No,

nunc, kaj boste pa vi?» Čudil se je, da ga še v Gorici poznajo. Ni vedel, da besedo »nunc« včasih uporabljajo Primorci namesto besede stric.

Nekateri se še spominjate Janeza Klemenciča — Klobovsovega. Bil je dober sedlar v prvih desetletjih tega stoletja. Za sedlarja sta se izučila tudi Jože Semen — Bitenc in Jože Pfajfar — Petrovc, vendar sta delala le priložnostno in nista imela obrti. Bitenc je delal v raznih krajih na Gorenjskem.

Ali veste, kje je pri Zotlarju? Sedaj je hišno ime: »pri Petru«. Petrova hiša je bila zgrajena leta 1747. Hiši so rekli najprej pri Lukcu, šele pozneje pri Zotlarju, kar pomeni pri sedlarju. Naši starši so še vedeli povedati o možu, ki je sedlaril.

V vasi je bilo v zadnjih desetletjih prejšnjega in v prvih desetletjih sedanjega stoletja več čevljarjev. Znan je bil zadnji samostojni čevljar Janez Krek — Bregovc. Ta je delal prav do leta 1970. Samostojno obrt je izvrševal od 1926 do 1970. V začetku je bival z družino pri Bilbanu, nato pa je kupil Bregovcovo hišo od Jožeta Hajnriharja.

Že ime pove, da so bili v prejšnjem stoletju tudi pri Šoštarčku čevljarji. Še pred prvo svetovno vojno so se odselili v Ameriko.

Skoraj do konca svojega življenja je opravljal svojo obrt Janez Sedej — Blaže. Umril je star 85 let.

Pri Ožbetu so tudi čevljarili. Franc Pavlič — Ožbetov, se je priženil k Ledrarju in je tam z delom nadaljeval. Čevljarski mojster je bil Franc Mesec — Lopatovc, ki je dolgo imel čevljarsko obrt. Franc Demšar — Širokar, je bil tudi čevljar. Isto delo je opravljal Primož Habjan.

Mimo Plajba in Pogorevca vodi pot na Tabor. Zadaž za Štefanom je vodila še ena pot tja gori, pa je sedaj že vsa zaraščena. Včasih je bila pa dobro izhojena, ker so po njej hodili Selčani k Francu Zupancu, znanemu čevljarju. On je čevljaril prav do druge svetovne vojne.

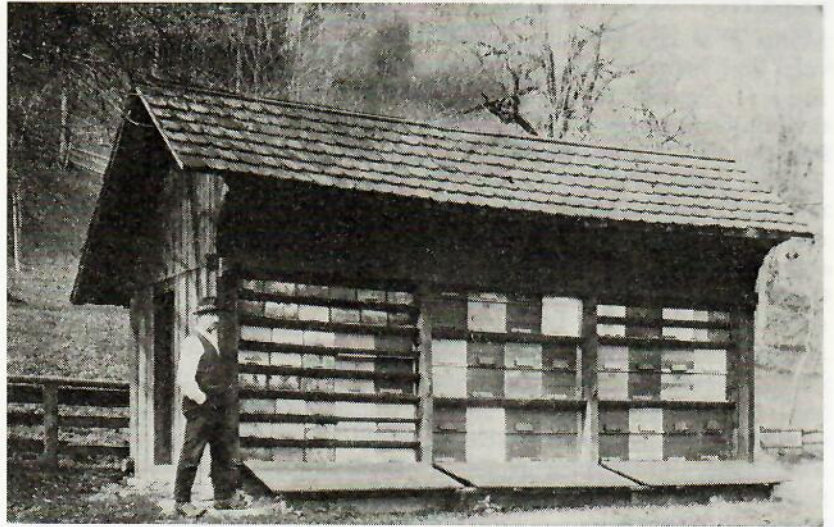
Izmed starejših čevljarjev je bil posebno znan Jurij Čenčič — Pogorevc. Tudi sin Štefan je nadaljeval očetovo obrt. Pogorevcovi so imeli dobro razvito čevljarijo s petimi ali celo z desetimi pomočniki. Pri Pogorevcu so izučili mnogo čevljarjev. Največja delavnica je bila pri Pogorevcu od leta 1918 do leta 1926. Takrat je kupčija s čevlji dobro cvetela.

Ko govorimo o Pogorevcovih čevljarjih, naj povem še to, da so Selčani imeli tudi svojega *prevoznika*. »Fijakar« Jurij Čenčič se je razen s čevljarstvom bavil tudi s prevozništvom. Imel je konja in kočijo. Takrat so bile v Selcih le še tri kočije: pri Jakeljnu, v župnišču in pri Brcetu. Ponekod so imeli pa »bagerle«, tj. kočijo brez strehe. Bil je tudi cerkovnik. Iz tistega časa, ko je vozaril stari Pogorevc, vem za tole prigodo:

Nekoč je v Šliberjevi gostilni spal tuj človek. Želel je, da bi bil zjutraj zgodaj na železniški postaji na Trati. Že ob treh zjutraj sta se vsedla v kočijo.

Oba sta bila utrujena in neprespana. Začela sta dremati oba — potnik in voznik. Konj potegne in na koncu škarpe zavije na levo proti Zaplotarju. Konj je bil pač vaje vožnje na domače polje. Kočija se je na zgornji poti med Lopatovcem in Drbovnikom ustavila. Takrat je bila spodaj še ena pot. Obe poti sta bili zelo ozki. Ob straneh je raslo grmičevje. Kočija ni mogla ne naprej, ne nazaj. Bila je zelo gosta megla, da se nikamor ni videlo.

Brcetov čebelnjak je bil vzorno urejen

Morali so priti drugi na pomoč, da so spravili kočijo na »pravo pot«. To se lahko pripeti prav vsakemu vozniku, še celo tako pametnemu kot je bil stari Pogorevc — Jurij.

V Selcih je bilo več znanih *žagarjev*. Pri Spodnjem Ilču so bili žagarji Luznarji. Prapraded sedanjega gospodarja Franca Kovača je prišel iz Kropi in kupil hišo od nekdanjih lastnikov. Tudi praded in ded sta bila žagarja. Jerica Rešek, roj. Luznar, je povedala, da je bil tudi njen oče žagar. Ilčov je bil tudi Janez Luznar, sin Boštjana Luznarja, ki se je poročil z Nežo Tavčar, Bilbanovo. Ni čudno, da se je sedanji gospodar Franc Kovač tudi posvetil lesni stroki in je referent za prodajo žaganega lesa pri Alplesu.

75

Zelo znana žagarja sta bila: Urban Semen — Bitenc in France Prevc — Zamaln.

Selčani so imeli tudi *kolarje*. Janez Lotrič — Brnov, je delal doma in pozneje v Dolenji vasi. Znana kolarja sta bila Blažovcova dva — oče in sin: Strugarjev, Jaka Benedik, ki se je priženil k Blažovcu in Janez, ki je sedaj Blažovc in Gorenjpoljar obenem.

Tudi *šivilj in krojačev*, je bilo včasih dosti v vasi. Nekoč so bile znane Mehove šivilje s priimkom Čemažar. Spominjam se še Micike Oblak — Mlinarjeve. Gričarjevi Miha in Reza, ki sta stanovali pri Matičku, nekaj časa pa pri Bregovcu, sta bili znani šivilji.

Morda se še kdo spominja Johane Miklavčič — Klošterske, ki je tudi šivala. Bolj znana je bila Micka Zupanc — Tabrovcova, ki je zadnja leta živela pri Šimenku. Veliko šivilj je izučila. Šivilja je bila tudi Milka Peternelj roj. Čemažar — Tonetova. Na raznih gospodinjskih tečajih po drugih krajih je učila tečajnice najpotrebnejšega šivanja. Šiviljsko obrt je imela tudi Tončka Veber — Mihcova. Tudi ona je imela vedno več vajenk in pomočnic. Johano Kožuh — Sokovo, vsi poznate. V svojem času je bila dobra mojstrica. Vedno je imela vajenke in pomočnice. Šivala je do pozne starosti. Sedaj živi sama pri Soku. Kako je osamljen star človek revež, vedo njeni dobri sosedi. Vsak po svoje pomaga stari mojstrici. Pred zadnjo vojno so šivale v Selcih še: Lopatovcovi Francka in Julka, Pikcovi Milka in Angela, Alešova Anica, Jakcova Minka in morda še katera. Te obrti niso imele.

Krojačev je bilo tudi več. V starejših časih je bil znan krojač Tomaž Blaznik — Feman. Femanov rod živi v tej hiši že več stoletij, dočim so se v vsej sosesčini rodovi kar naprej menjavali. Dober krojač je bil tudi Jakob Sedej — Gorenjpoljar. Pri Klobovsu je stanovala Pirčeva družina. Lenart Pirc iz Kroke je bil znan krojač in brivec. Daleč naokoli je bila znana delavnica Franca Bertonclja — Znidarja. V njegovi krojaški delavnici se je izučilo veliko dobrih krojačev. Med temi je bil tudi Jože Veber in Franc Lobnikar, ki je nekaj časa imel samostojno obrt v Selcih. Krojaška delavnica Franca Rakovca še vedno obstoja. Preden je odprl delavnico v lastni hiši, je delal v prizidku Jakeljnovi hiše.

Že prej sem omenila, da so v Selcih izdelovali in prodajali platno. Znani tkalec je bil Janez Krek — Blažon, ki je najprej stanoval pri Groseljnu. Izdeloval je rdeč in pisan »dvoršt«, tj. neke vrste »cvilh« za domače obleke. Najdalje se je platnarstvo obdržalo pri Bobku. Še leta 1906 so delale stare statve. Platno je tkal stari Bobk — Simon Lotrič, ded sedanjega gospodarja Cirila Debeljaka.

V prejšnjih časih je bilo v Selcih več *mizarjev*. Pri Zgornjem Femanu so bili bratje Prevc mizarji. Hišo so prodali Štefanu Tavčarju in odšli v Bosno. V prejšnjem stoletju je mizaril stari Matjaška — Mažgon, ded Minke Šmid — Matjaškove. Večjo mizarško delavnico je imel Matevž Demšar — Klo-

bovsov. Pri njem se je izučilo obrti več mizarjev. Odšel je v Ameriko. Franc Bernik — Podkozlovc, se je že kot izučen mizar izpopolnjeval na Dunaju in v Pragi. Bil je mojster za stilno pohištvo. Ko se je vrnil iz Amerike, je v Selcih sezidal hišo leta 1900 in takoj začel z obrtjo. Tudi Metod Debeljak, Bobk, oče sedanjega gospodarja, je bil mizar. Prišel je iz Kroke, delal pri Klobovsu in pri Grošlju, potem se je leta 1908 priženil k Bobku. Začel je s samostojno obrtjo. Mizaril je do leta 1932. Čeprav ni imel več obrti, je po malo še vedno delal. Bil je priden in dober delavec, a držal se je starega pravila: »Vsak deloven človek mora imeti kdaj ‚plav ponedeljek‘«. Večkrat se je pojoč vračal iz vasi k Bobku. Drugi dan je pa spet prijel za delo. Veselje do petja so podedovali tudi njegovi otroci.

Znani mizarški delavnici, ki sta obstajali že pred letom 1941, sta Alešova in Blažetova. Alešovo mizarstvo je vodil Aleš Potočnik, ki je leta 1913 sezidal hišo in delavnico. Potočnik je znal delati in popravljati tudi harmonike. Povsod je bil znan. Obrt je imel do leta 1955. Tudi sin Franc si je izbral očetov poklic, a ni prevzel njegove obrti. Janez Čenčič je kupil Blažetovo hišo od Tineta Sedeja — Joštarja leta 1926 in takoj začel z obrtjo. Aleš in Blaže sta imela vedno več vajencev in pomočnikov. Izučila sta mnogo dobrih mizarjev.

Selška dolina je bila znana po *sodarstvu*. Znan je bil sodar Štefan Tavčar. Delal je tudi metle. Sprva je delal v enem prostoru v Jakeljnovi hiši. Poleg sodarstva se je pečal tudi z branjarijo. Ko so Jakeljnovi začeli popravljati tisti del hiše, je Tavčar kupil Marenkovo hišo od Luke Šmida z Gašteja pri Kranju, približno pred sto leti. Od takrat je bilo hišno ime: pri Štefanu. Kot domačo obrt je imel sodarstvo in metlarstvo tudi sin Franc Tavčar. Več sodarjev je delalo zanj. Delal je za Kranjsko industrijsko družbo na Jesenicah.

Sodarili so tudi drugi Selčani. Znani so bili: Franc Demšar — Zg. Ilč, Jaka Demšar, njegov brat — Figlc, Franc Pfajfar — Megus in Miha Čenčič — Pavlic. Poleg sodov so nekateri delali tudi škafe, čebre, deže in banje.

Več Selčanov je *tesarilo*. Po celi Gorenjski in še drugod je bil znan tesarski mojster Šparovec — Šmaja, ki se je potem preselil v Lipnico. Že njegov oče Janez Šparovec, je bil znan mojster. Priznan mojster v svoji stroki je bil Matevž Solar — Muhovc. Zelo pridni in dobri tesarji so bili tudi: Franc Krek — Plajba, Franc Habjan — Pikk in Janez Šparovec ml. — Šmajev.

Za *gozdarska dela* sta bila posebno dobro izurjena Valentin Šmid — Mlinar in Franc Rihtaršič — Ažman. V gozdu sta bila prava strokovnjaka, pa tudi velika ljubitelja gozdov.

Blizu Nemilj so lomili skriljaste plošče za pokrivanje streh. Tudi Selčani so bili med lomilci: Valentin Tavčar — Trnč, Andrej Tavčar — Bilban,

Franc Tavčar — Zaplotar in Tine Pavlič — Hobe. Prvi trije so zelo dolgo delali v »prugu«. Plošče so spravljali v koših in nahrbtnikih vrh Blat, da so jih potem s sanmi zvezli na drugo stran proti Selcam. To težko delo sta opravljali tudi dve ženski: Trnčova mati Barba in žena Marija sta bili med najbolj delavnimi v »prugu«. Barba je lahko naenkrat nesla v košu 56 kg plošč.

Tarice tarejo lan v Brcetovih »pajštvah«

Vsi štirje lomilci plošč so bili tudi dobri krovci. Pokrivali so nova ostrešja in popravljali strehe. Spominjam se starega Hobeta, ki se je brezskrbno sprehajal po strehah. Nekoč je padel s Petrove hiše. Vsi so mislili, da so se mu strle vse kosti, pa se je le malo povaljal po tleh in odhlačal proti domu. Mesarije Selčani dolgo niso imeli, odkar je leta 1890 umrl mesarski mojster Andrej Podrekar — Adam. Njegov vnuk Franc Podrekar še hrani njegov mesarski žig. V Adamovi hiši že več stoletij živi isti rod z istim priimkom. V tem stoletju sta prodajala meso mesarska mojstra iz Železnikov: Franc Bogataj — Škovinc in Polde Košmelj — Pobč. Košmelj je prodajal meso najprej v Kovačevi hiši, potem je uredil mesnico na Kožuhovem vrtu. Bogataj je imel mesnico na Strugarjevem vrtu. Ko so Čotovi uredili klavnico in mesnico, sta oba mesarja še nekaj časa hodila v Selca. Janez Klemenčič — Čot, je sekal meso v lastni mesnici in v trgovskem skladišču Štefanove hiše.

Tudi *pekarija* je bila v Selcih nekaj let. Pri Cotu so imeli peka. V veliki krušni peči je pekel štruce in žemlje. Micka Čemažar je raznašala kruh v košu v spodnji konec doline.

Daleč naokoli je bila znana Groseljnova *izdelovalnica klobukov*. Ded sedanjega gospodarja — Franc Leben, se je izučil klobučarstva v Železnikih pri Klabčarju. Delal je tudi nekje na Koroškem. Ko se je vrnil, je dobil hišo od svojega nekdanjega mojstra. Prodal jo je Thalerju in se priženil v Selca. Klobuke je izdeloval do leta 1948. Pred vojno je imel poslovno povezavo s Prago, z Budimpešto in z Dunajem. Sin Mihael Leben je v svoji trgovini prodajal tudi očetove klobuke.

V Selcih pri Bregovcu je živel povsod znani *mešetar* Jožef Hajnrihar. Zvit je bil kot »kozji rog« in z vsemi »žavbami« namazan. Rekli so mu Kajfež.

Trgovine kot jih poznamo, so le počasi nastajale. V 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja so Selčani imeli že več trgovin. Tiste male branjarije in kramarije so počasi prenehale. V začetku so ljudje le malo kupovali. Kmetom je bil potreben le »smrdljivec«, tobak in »štok cukra«. Ko tovarniki niso več tovorili soli, so jo kupovali v trgovinah. Navadili so se tudi na »laške ole«. Avstrijske dežele so kupovale olje v sosednjih italijanskih pokrajinah. To so bile za nas »laške dežele«. Čeprav današnje olje že zdavnaj ni več laško, še vedno reče kaka starejša ženica: »Dajte mi liter laškega olja!« Sedaj dobivamo sladkor v kockah, v prahu in v kristalu. Včasih so prodajali 75 cm visoke prisekane stožce. Trgovec je s posebno sekiro sekal sladkor po želji potrošnika. Nekateri so vzeli cel »štok« in ga sekali doma. Kako bi se sedaj čudno slišalo, ko bi kdo rekel: »Nasekaj mi kilogram sladkorja!« Kupovati so začeli »presgern«, to je kvas. Uporabljali so že samega ali skupaj z drožmi. Ko so se ljudje počasi navadili na trgovine, so vedno več zahtevali. Izbira v trgovinah je bila vedno večja. Tudi otroci so dobili svoje »cenzeljce« in »štofeljce«. Drugih bonbonov še ni bilo, a še ti so bili redko darilo.

V Selcih so bile tele trgovine:

Pri Kramarju sta imela trgovino Ivana in Viktor Eržen okoli dvajset let. Prenehala je leta 1922. Pred vstopom v to trgovino je bila velika slika v temnem kabinetu. »Slika poje«, je rekla Kramarjeva mati, ki je »lajno« skrivaj navila. Otroci smo se pa čudili pojoči sliki. Včasih so otroci le iztaknili kje kak vinar ali krajcar. Ko so prišli po »brbone«, je večkrat rekla: »Dons pa brboni spejo«. Otroci so verjeli in odšli. Mati je vedela, da so ljudje v stiski za denar, pa otrokom ni hotela prodati svojih sladkarij. Trgovski lokal je vzel v najem Mihael Leben leta 1917.

79

Pri Jakeljnu je imel trgovino v prenovljenem delu hiše Franc Sliber od leta 1887 dalje. Njegov sin Franc je imel trgovino še do leta 1935. Od

takrat dalje je imela lokal v najemu Geni Tomažin, por. Šmid. Ta je trgovala tukaj dvanajst let. Šliberjevi so nekaj časa imeli tudi veliko trafiko. Zalagali so male trafike v delu doline s tobačnimi izdelki.

Pri *Stefanu* so Tavčarjevi imeli trgovino od leta 1876 do konca prve svetovne vojne. Nekaj časa so imeli tudi trgovino z žitom. Trgovski lokal sta imela v najemu trgovca: Martin Romih in Janez Kopčavar — Anžicov. Lokal ima sedaj Veletrgovina Loka.

Franc Rihtaršič — Ažman in Joško Pavlič — Ožbetov, čevljarska pomočnika pri Pogorevcu

Pri *Klobovsu* je imela trgovino Spela Klemenčič — Demšar, skoraj dvajset let. Pozneje je njen sin Anton Klemenčič — Čot, odprl trgovino v materini hiši. Obstajala je kakih 10 let.

Peter Šmid st. se je izučil za trgovca pri Šliberju. Leta 1921 je odprl svojo trgovino. Obstojala je do leta 1929. Ko je še stanoval pri Smodinu, je imel malo branjarijo in trafiko. Od leta 1900 do 1924 je imel žganjekuho, sin *Peter ml.* pa je imel dovoljenje za žganjekuho od leta 1939 do 1941.

Pri *Znidarju* je krojaški mojster Franc Bertoncely odprl leta 1905 manufakturno trgovino. Obstajala je do leta 1943. Sedaj ima trgovski lokal v najemu veletrgovina Loka.

Pri Petrovcu je bila zadružna trgovina od leta 1899 do 1919. Vodil jo je poseben odbor. Prodajal je Franc Pfajfar. Po prvi svetovni vojni je imel lastno trgovino v hiši sin Jože Pfajfar.

Pri Anžicu je imel trgovino od leta 1922 Janez Kopčavar st. Po njegovi smrti jo je vodila žena Marija in nato sin Franc Kopčavar. Trgovino so imeli do leta 1945.

Mihael Leben je imel nekaj časa trgovino pri Kramarju kot sem že omenila. Leta 1922 je kupil nekdanjo mežnarijo in šolo in imel tam trgovino z živili in z blagom do leta 1948.

Jože Prevc — Jelenc, je bil lesni trgovec. Z drvni in ogljem je prekupčeval Janez Leben — Groselj. Enako trgovino je vodil Franc Kopčavar — Anžic od leta 1929 do leta 1945. Tudi Jože Pfajfar — Petrovc, je kupčeval z ogljem.

Med Selčane štejemo tudi lesnega industrialca Franca Hajnriharja, Oštermana. Vedno je vedel, da je njegov pravi dom v Selcih, čeprav je z družino zadnja desetletja pred vojno živel na Trati.

V Selcih smo imeli tudi *potovca*. Imel je konja in lojtrnik. Prevažal je razno kramo po naročilu iz Selc v Loko in nazaj. Potovec je bil Jernej Božič — Gorenjpoljar. *Potovki*, ki sta preprodajali maslo in prinašali ljudem razno drobnarijo po naročilu, sta bili Ana Habjan in Terezija Podrekar.

Huda gospodarska kriza je povzročila, da so nekatere trgovine prenehale prej, druge pozneje, nekatere so pa ostale do okupacije ali pa še nekaj dlje.

Že v starih zapiskih beremo, da je v Selcih v starih časih obstajalo osem gostiln, ki so plačevale krčmarino. Posameznik je plačeval 40 do 50 kron letno. Boljši krčmar pa je dajal po dva ali en goldinar. Zanima vas, kje so bile *gostilne* v Selcih v zadnjih stoletjih, kajne?

Najdlje je obstajala gostilna pri Jakeljnu. Začetek te gostilne sega v začetek 17. stoletja. Domača rodbina Šliber je imela gostilniške pravice do leta 1950. Zadnja gostilničarka iz Šliberjeve rodbine je bila Franja Šliber. Z gostilništvom v tej hiši nadaljujejo najemniki.

Šliberjevi hranijo še nekaj cinastih krožnikov iz leta 1712. Včasih je imela Jakeljnova gostilna velik obisk. Od vsepovsod so se vozili ljudje na dobre malice. Imeli so svojo »ledenico«, kamor so spravljali doma zaklana teleta. Tudi kegljišče so imeli. Rodbina Šliber je bila v tej hiši že več stoletij. Franc Šliber st. je bil izobražen človek. Bil je poslovodja veletrgovine v nekem avstrijskem mestu, pa je moral prevzeti dom, ko sta sestri odšli iz domače hiše. Gostilna je bila znana daleč naokrog.

Znana gostilna je bila tudi pri Kalanu. Pri hiši je bila 235 let. Do rušenja stare hiše pred leti, se je ohranila velika vinska klet. Pro priženitvah so se

priimki kar petkrat menjali. Gostilno so imeli Kalanovi gospodarji: Kalan, Notar, Luznar, Rant in Semen. Sedaj je Kalanov priimek Bešter.

Tudi v Kosovi hiši je bila gostilna. Takrat je bilo hišno ime: pri Tomažinu. V tej hiši so imeli gostilno okoli sto let. Dolgo časa je bila hiša last Dagarinov iz Zeleznikov. Gostilno je imel v najemu neki Potrebujež, ki je šel na Frtico. Z gostilno je nadaljevala Špela Klemenčič-Demšar — Klobovsovka. Tudi stanovali so tam. Sedanji gospodar Lojze Hajnrihar je povedal, da je gostilna prenehala takrat, ko se je Špeli rodil sin Anton, poznejši — Cot, tj. 1874.

Ko so Šoštarčkovi čevljarji odšli v Ameriko, je kupil njihov dom Janez Rihtaršič — Mihevc iz Luše. Hiše se je oprijelo ime: pri Mihevcu. Imel je žganjekuho. Vse gostilne v dolini je zalagal z dobrim žganjem. Odprl je žganjetoč. Žena je pekla štruce za obiskovalce.

Pri Zaplotarju so tudi imeli gostilno. Včasih je hiša stala drugače kot sedaj. Stranski zid je bil obrnjen k poti. V hišo so hodili po stopnicah. Natančnejših podatkov o tej gostilni ni.

Nekaj časa so imeli gostilno tudi Blažetovi. Nič ne vemo o njej. Tudi o Jakcovi gostilni ni podatkov. Vinsko klet so pozneje uporabljali za hlev. Kje je bila, se še sedaj dobro vidi. Stari ljudje vedo, da je bila gostilna tudi pri Plajbu. Več o tem ni znanega.

Tam, kjer sedaj rečemo »pri Mesarju«, in kjer so prej rekli »pri Jožu«, so nekoč rekli »pri Knefcu«. Imeli so veliko posestvo in gostilno. Koliko časa je obstajala, ne ve nihče. Od Knefcovih je kupil domačijo Eger, ki je dal hišo v najem. Sedaj je lastnik hiše Matevž Tušek.

Pri Štefanu so imeli gostilno Tavčarjevi. Odprli so jo leta 1876. Domači so imeli gostilno do leta 1914. Eno leto je bila gostilna zaprta. Pozneje so z gostilništvom še enkrat prenehali in jo za nekaj let spet odprli. Potem sta imela gostilniške prostore v najemu podjetna Cilka in Franc Šifrar od leta 1934 do leta 1961. Za deset let sta prevzela oskrbovanje planinske kočice na Ratitovcu.

Preden je prišel v Selca usnjar Kržišnik, so rekli Ledararjevi hiši »pri zgornjem Femanu«. Gostilna je bila v tej hiši sto let. Ljudje so ji rekli »per ta zadnmo groš«. Ledararica Karlina Kržišnik pravi, da je bilo v njenih mladih letih še več spominov na gostilno. Njen oče je kupil hišo od Štefana Tavčarja, on pa od Zamalnovih sorodnikov Prevčov, ki so odšli v Bosno.

Znana in ugledna je bila tudi gostilna Frtica. Gostilno so imeli od leta 1863 dalje. Frtičarjevi so prišli od Jelenca. Pogorišče so prodali Marku Petrneltu in potem na svojem svetu pozidali novo hišo. Imenovali so jo Frtica. Praded se je pisal Luznar. Rekli so mu Oberriharjev Janez (nadžupanov). Stara mati je imela priimek Jelenc. Šele oče Frtičarjeve Francke

je prinesel k hiši priimek Vrhunc. Bil je Žagarjev iz Rudna. Eden od Luznarjev je bil некоč gostilničar pri Kalanu. Po pregledu Kalanovega rodovnika in po pripovedovanju Frtičarjeve Francke, bi lahko sklepali, da sta bili obe rodbini v nekem daljnem sorodstvu.

Še v prejšnjem stoletju je imel nekaj let v najemu Frtičarjevo gostilno Potrebuješ. Ta je že prej krčmaril pri Kosu. Ko je bil že na Frtici, je še imel v najemu klet pri Kosu. Za ženo je vzel Marenkovo Micko. Pravijo, da je bila rada lepa in se je zato kopala v mleku in vinu. Imela je veliko otrok. Preveč se je navadila pijače. Umrla je na cerkvenih stopnicah v Ljubljani.

Janez Vrhunec je bil precej izobražen človek. Bil je velik prijatelj dr. Kreka. Po njem je prevzel vodstvo gostilne sin Janko Vrhunec in nato nečakinja Francka Lotrič. Gostilno so imeli do 15. junija 1970. Frtičarjeva gostilna je imela tudi zelo obiskano kegljišče.

Pred okupacijo so bile odprte le še tri gostilne: Jakeljnova, Frtičarjeva in Stefanova. O kakem urejenem turizmu se še ni govorilo, vendar so v našo vas že takrat prihajali tujci, ki so ostali po nekaj dni ali tudi tednov. Industrialec in lesni trgovec Hajnrihar je imel poslovne stike z mnogimi tujci, ki so prihajali v Selca. Stanovali so pri Oštermanu in tudi drugod. Hranili so se pri Šliberju. Tudi v obeh drugih gostilnah so se tujci radi ustavljali.

LOVSTVO V SELCIH

Lepe lovske trofeje, ki jih z veliko ljubeznijo čuvajo selški lovci: France Lušina, Lojze Basaj, Vinko Prevc, Jože Veber in Tone Habjan, ki so bile uplenjene v domačih loviščih, zanimiva zbirka Radota Čenčiča in pa živahno delovanje današnje Lovske družine, mi narekuje dolžnost, da opišem najvažnejše podatke o razvoju lovstva v Selcih v preteklosti.

Ko je imel lov v zakupu Franc Šliber leta 1885

Naši gozdovi so bili včasih pravi raj za divjad. Takrat je bilo še dosti jelenjadi. Veliko škodo je povzročal ris. Ker je le preveč mesaril po naših gozdovih, so ga pregnali.

Občina je dajala lov v zakup za dobo petih let. Lov so imeli dolgo časa v zakupu le tujci. Izmed domačinov pa je bil prvi zakupnik lova Franc Šliber. Pred prvo svetovno vojno je vzel lov v zakup industrialec Hajnrihar — Ošterman iz Selc. Zakupnik je bil tudi Joža Prevc — Jelenc. Po prvi svetovni vojni je deset lovcev ustanovilo Lovsko družbo. Bili so zakupniki. Imeli so 20—30 članov.

Lovski revir je obsegal vse ozemlje bivše selške občine. Družba je odkupila loški lov v Lubniku in železnikarski lov na martinjvrškem in zaliloškem področju. Dolenc iz Škofje Loke pa je od selških lovcev vzel v zakup Hrastnik. V naše gozdove so radi hodili Ljubljancani in Tržačani. Mikala jih je srnjad, posebno pa gamsi in petelini.

Kakor povsod po svetu, so tudi v Selcih krožile zanimive lovske zgodbe. Mnogo pretiravanja je bilo v njih. Nekatere so bile neverjetne, pa tudi neresnične. Tale, ki jo bom povedala, pa res ni izmišljena.

Neki selški lovec je razkoračen stal »na štantu«. Ko so divjad gonili, je preplašeni zajec skočil lovcu ravno med noge. Lovec je bil res priseben. Stisnil je zajca z nogami. Sklonil se je, da bi ga prijel. Ker je bil precej trebušen, so se mu pri tem prav malo razmaknile noge. Zajec se je izmuznil in zbežal. Ubogi lovec! Marsikatero je preslišal od svojih lovskih tovarišev. Čeprav je bil Čot eden od najbolj navdušenih lovcev — so zgodbo še po lovsko »okrasili« in »zabelili«.

STARI OBIČAJI

Življenje vaščanov je bilo v starih časih čisto drugačno kot je danes. Še mi, ki smo starejši, težko razumemo neverjetno skromnost, potrpežljivost in težko garanje naših prednikov.

Sredi trdega dela pa so si Selčani znali privoščiti nekaj veselih uric. Radi so bili dobre volje posebno pozimi, ko so bili malo bolj spočiti. Takih zabav kot so dandanes, seveda niso poznali.

Skupina maškar iz pustnega sprevoda leta 1927

V dolgih zimskih večerih so prirejali preje. Povsod so imeli dosti lanenega prediva in tudi volne. Pozimi so ženske predle razen sobote in nedelje vsak dan. Daljše preje, ki so trajale pozno v noč, so bile pa le enkrat ali dvakrat tedensko. Takrat so prišli k dekletom v vas fantje. Velika preja je bila enkrat v eni, drugikrat v drugi hiši. Ne samo, da je bilo tako bolj zabavno, tudi z lučjo so varčevali. V spodnjih »hišah« so bile v steni vdolbine — leve. V levah so žgali drobne in suhe trske. Čimbolj so bile drobne in suhe, lepši je bil plamen. Tako so svetili. Pozneje so prižigali leščerbo. To je bila svetilka na olje. Olje za leščerbo je bilo laneno. Doma so izdelovali lojenke. To so bile sveče, ki so bile iz loja. Še v današnjem času so imeli ponekod na podstrešju posebne lije za vlivanje sveč. Prave voščene sveče so bile za vsakdanjo rabo predragocene, čeprav je bilo v starih časih v Sel-

cih dosti čebeljakov, po selško: »čovnikov«. Ko so spoznali petrolej, so svetili v začetku z njim le nekateri. Kmalu pa so »smrdljivec« uporabljali vsi. Še veliko svetilk hranijo po hišah: namiznih, stropnih in velikih »latern«, ki so jih imeli v hlevih in na vozovih. Petrolejska svetilka še sedaj včasih »prav pride«.

Na prejah je bilo vedno zelo živahno. Ko so predice predle, je najstarejša žena pripovedovala zgodbe iz starih časov. Zelo radi so se pogovarjali o strahovih. Kdor je odslužil vojake, je vedel mnogo zanimivosti. Tudi potujoči berači so vedeli mnogo novic. Predice so prepevale stare pesmi. Eno tako pesem še jaz znam. Peli so jo še pred sto leti:

*»Dobili smo 'nga jelena,
smo d'jali, ta j' naš boh,
k, 'ma take lepe rôge,
pa tak precertan doh.*

*Dobil' smo 'nga ježa,
smo d'jali, ta j' naš kral,
k' 'ma take ojstre švavne,
mi šnajdari pa d'nar.«*

Po veliki preji so radi zaplesali. Ko je hišni oče odredil konec preje, so vsi »prejovci« odšli. Dekleta so vzela s seboj svoje kolovrate. Po poti so si v temni noči svetili z bakljami. V adventnem času niso plesali.

O Božiču so se strogo držali starih navad. Mnogo teh se je ohranilo do današnjih dni: izrezovanje pastircev in ovčk, postavljanje jaslic v »bohkovem kotu« peka »pojtic« in kolačev. Na božični večer so kropili in kadili po vseh prostorih, da bi priklicali »božji žegen«. Tako je bilo še na Silvestrovo in pred praznikom treh kraljev. Na božični večer se je marsikje ustavil berač ali tuj popotnik. Domači so ga povabili, da z njimi praznuje Božič. Molili so in peli in se zabavali z različnimi igrami. Tudi raztopljen svinec so vliвали v mrzlo vodo. Iz figuric, ki so nastajale, so prerokovali. K polnočnici so šli vsi, le eden je ostal doma za varuha. Na božični dan niso hodili po drugih hišah. Šele na Štefanovo so se ljudje veselili tudi drugod. Ko so v cerkvi po maši »odrajtali ofer in ž'vinco«, so se razšli ali domov ali v gostilno in drugam. Popoldne so radi zaplesali. Silvestrovo jim je bil drugi sveti večer. Tudi koledovali so. Ta običaj se ni ohranil. Večer pred »tremi kralji« so imenovali tretji sveti večer.

87

Potem se je začel veseli predpustni čas. Prejali so še vedno. Mnogo mladih parov se je pobleže spoznalo prav na prejah.

Pogled na Ratitovec izpred Johanovega znamenja

Foto: Rado Čenčič

Ženin je šel snubit v nedeljo popoldne v najlepšem »gvantu«. »Oceran« je bil s srebrno verižico, na kateri je visela ura. Na žametastem »lajbču« so se svetili srebrni gumbi. Škornji so bili »na biks«. Ozke hlače so se ga oprijemale skoraj do kolen. Videti so se morale bele spodnje hlače. Za klobukom so se šopirili ruševčevi krivčki. No, saj veste, kakšna je bila moška narodna noša! Le nekateri jo še imajo. Z njim je šel oče ali starešina. Ponavadi je bil starešina kak stric ali hišni prijatelj. Največkrat je ženinova družina skrivoma »dala vedeti« nevestini hiši, kdaj in po kaj bodo prišli. V prejšnjih stoletjih pa niti ženin niti nevesta nista vedela za to. Vse so se med seboj dogovorili očetje. Še matere niso imele besede, le hčer so lahko tolažile in ji dajale pogum, če ji ženin ni bil po volji. Vedno bolj se je pa uveljavljalo načelo, da sta se ženin in nevesta že pred snubljenjem

spoznala in vzljubila. Tega pa večkrat starši niso vedeli. Ko je ženin vstopil, se je nevestina družina »delala nevedno«. Dolgo so govorili o vsem mogočem, le o snubitvi ne. Začetni razgovor se je sukal le okoli živine, letine in vremena. Včasih je prav dolgo trajalo, preden se je obrnil pogovor na »pravo plat«. Starešina je »brusil jezik« posebno potem, ko so začeli govoriti o doti. Vsaka stran je »gonila svojo«. Starešina je hotel čim več in vse najbolje, nevestin oče pa »vohern«, kakor je bil, pa spet ni hotel dati preveč od hiše. Pa je prišla še mati malo pogledat iz kuhinje in rekla katero v hčerini prid. Oče je primaknil še nekaj tolarjev in še kak »rep« iz hleva, pa še to in ono, češ da »naša ne bo šla kar toko od hiše«. Ko je bilo končno vse dogovorjeno, so pripeljali nevesto. Sramežljivo je gledala v tla, čeprav so se ji bliskale oči od sreče ali pa so bile objokane od žalosti in strahu, če jo je snubil nepoznan ali nezaželen snubec. Hišna vrata so se odprla in domača dekleta so začela nositi na mizo mesnino in cvrtje. Tepkovec in medica sta bila pa že prej na mizi.

Veliko oklicev je bilo v tem času. Svojih oklicev mladi zaročenci niso smeli slišati. Tistikrat so šli k maši v sosedno faro.

Na nevestinem domu so že dolgo pred poroko pripravljali balo. V hiši je postalo zelo živahno. Čevljarji, krojači, šivilje, mizar in drugi so imeli polno dela. Bili so »u šteri«. Vsa družina je morala imeti nov »gvant« in »čižme«. Najlepša je morala biti nevesta. Balo so pripravljali primerno premoženjskemu stanju nevestinih staršev. Ko je bila vsa bala nared, se je pripeljal ženin z balarji na okrašenih vozovih. Ženin je prišel po balo z drugom, to je bil ponavadi brat ali najboljši prijatelj. Vozniki bale so bili fantje iz njegove vasi. Godec je bil »obvezen«. Tisti, ki mu je bil za »drgu«, je imel največ besede. Godec je bil ponavadi šaljivec, ki je moral ta dan prav sukati jezik.

Ko so privozili do nevestinega doma, jim niso hoteli takoj odpreti. Dosti prerekanja je bilo, predno so jih spustili skozi vrata. Zadišalo je po mesu in bobih. Balarji so se najedli in napili. Ko so balo naložili, so gledali na to, da je bilo čim več videti: razne poslikane skrinje, omare, »morajne«, široka postelja, poslikana z ornamentami, zibelka z znamenjem »more«. Sita, rešeta, burklje, lopar in greblja vse to je bilo na vozu. Brez kolovrata in motovila ni bilo prave bale. Brezove metle, perivnik, škafi niso smeli manjkati.

V skrinjah je bilo veliko »gvantovne«. Veliko je bilo spodnjega perila: platnene srajce z dolgimi rokavi, »pošterkane spodnje kijklje«. »Ošlingane« so bile in dolge do gležnjev. Premožnejša nevesta je imela vsaj 12 »ošpeteljnov«. »Berthov« je bilo več vrst: »ta narlepš«, »ta nedelsk« vsakdanji in še za posebna dela. V preteklem stoletju so ženske nosile še »gvant«, ki mu sedaj pravimo narodna noša. Seveda so se tako oblačile le ob nedeljah in

praznikih. Ob delavnikih je bila obleka bolj preprosta, a približno tako narejena. Imela je več rut, »židane« in navadne, ki so si jih ob delavnikih zavezovale zadaj. V bali so bili tudi »bovšnjaki« in »kočemajke«. Bovšnjak je bilo dolgo zelo »nabavdano« krilo, spredaj preklano. Kočemajka je bila tesno oprijeta jopa, od pasu navzdol razširjena in ubrana. Ko sem bila še mlada, je nekaj starih žensk še prišlo v cerkev v bovšnjaku in kočemajki.

Od »žegna« nesejo ...

Ena od teh mi je povedala, da je bovšnjak »ucile« pripraven za lov na bolhe. Čez bovšnjak so imele črne predpasnike od pasu navzdol, obšite s črnimi »špicami«. Vse neveste, njihove sestre in matere so pletle celo leto, da je bilo v bali vsaj 20 parov nogavic. Skrbna mati je gledala na to, da so bile skrinje polne vsega potrebnega. Največja sramota bi bila, če bi mladi ženi prvo leto česa zmanjkalo in bi moral gospodar — njen mož — kupiti.

V vrečah je bilo žito, v dežah zabela in še veliko potrebnih stvari. Bale je bilo več voz. Število voz se je ravnalo po imetju. Za zadnji voz je bila privezana najboljša krava. Na vrh skrinje so dali bel hleb kruha. Vanj so zasadili velik kuhinjski nož. Zelo važen je bil tudi petelin v kurniku.

Hlebec in petelina so balarji dobro »vahtali«. Joj, kakšna sramota za ženinina, če so zviti fantje iz nevestine vasi »ukradli« hlebec in petelina!

Ko je bila bala na vozovih urejena, je prinesla nevesta še križ iz hiše in ga dala na voz. Stopila je pred prvi voz in »požegnala« balo, nato je pa z okrašenim bičem pognala konje. Harmonika je zaigrala, balarji so zavriskali in konji so potegnili.

Če je šla nevesta v drugo vas za »ta mlado«, so domači fantje balarjem »šrangali« včasih kar na več krajih. Postavili so razne zapreke, ki so jih balarji lahko ali težko morali odstraniti. Glavna šranga je zahtevala več priprav in zgovornih fantov. S fanti sta se pogovarjala najprej drug in starešina, potem pa tudi ženin. Po dolgem prerekanju so fantje odstopili pravico do »najlepše vaške rožice« ženinu. Ko je ženin nevesto odkupil, so lahko pgnali konje. Kar so za nevesto dobili, so ob nedeljah zapili.

Navada »šranganja« se je ohranila do današnjih dni. V Selcih šrangajo sedaj takrat, ko se nevesta in ženin peljeta k poroki. Zgovorni fantje zahtevajo visoko odkupnino. Pol odkupnine dajo za nevestino darilo.

Velike priprave so imeli tudi na ženinovem domu. Balo so slovesno sprejeli in znosili na pravo mesto. Tista nevestina sorodnica, ki je bila določena za »teto«, je nekaj dni pred poroko šla na ženinov dom in tam »urihkala« vse potrebno. Postlala je »pojstlo«, napolnila skrinje in omare z vsem, kar so pripeljali v bali.

Prišel je dan poroke. Nekaj ur preje se je na okrašenih vozovih, ki so jih vozili pari konj, pripeljal ženin s svojimi svati. To so bili sorodniki, botri, sosedje in prijatelji. Dolgo jim niso odprli glavnih hišnih vrat. Ko so »zapopadli«, da hočejo nevesto, so jim pošiljali ven razne našemljene neveste. To je bilo govorice! Dobri šaljevci so znali pripraviti vse navzoče v smeh. Starešina, drug in godci, so imeli glavno besedo. Končno je prišla prava nevesta. Vsi so vstopili in se okrepčali. Družica je svatom pripenjala šopke. Včasih je bil obvezen šopek: roženkravt, rožmarin in nagelj. Tudi pušpan je bil v veljavi. Večkrat je bil šopek tudi voščen. Nevesta se je od domačih in od rojstne hiše težko poslovila. Ženin in nevesta sta pokleknila pred starše, da so jih blagoslovili. Mati je dala hčeri še zadnje nasvete na pot v novo življenje. Svati so zavriskali, godci zaigrali in vsi so se odpeljali v cerkev. Če je bila nevesta doma v Selcih, so šli svatje v povorki skozi vas. Godci so godli prav do cerkve in jih po poroki pričakali s svatovsko polko. Ponavadi se je v cerkvi nabralo mnogo »ferbca«. Kakšna sta ženin in nevesta, kakšen je gvant, kolika je bila dota, kaj vse je bilo v bali? Dobro so gledali, kdo bo prvi prestopil cerkveni prag »kdo bo nosil hlače«. Nekatero ženo, ki so jim rekli »selške cajtnge«, so znale toliko povedati vsem, kdor jih je hotel poslušati, pa od vsega še pol ni bilo res.

V drugi polovici 19. stoletja so se mnogi pari poročali v Suši, posebno takrat, če sta bila oba iz Selc. To je bilo pripravno zato, da so bili malo dalj časa od doma, kjer so pripravljali poročno gostijo. Obvezen je bil tudi obisk vsaj ene gostilne v vasi, kjer so svatje poskrbeli, da tisti dan ni bil nihče žejen, kdor je bil takrat navzoč.

Selčani so se radi napravili v narodno nošo. — Iz leta 1930

Ko so se svatje pripeljali na ženinov dom, sta jih sprejela ženinov oče in mati, nevestina tast in tašča. Večkrat je bil prvi vtis odločilen. Tudi tukaj je bil »žegen«. Izrekla sta jima dobrodošlico in vsi so jima želeli srečo. Nevesta je izročila mala darila: tašči lepo židano ruto, tastu pa »ocerano fajfo«. Pozneje so bila v navadi že tudi drugačna darila. Drug je razporedil svate za svatovsko mizo. Mati ta dan ni kuhala. Najeli so drugo gospodinjo, ki je bila pri hiši že več dni. V starejših časih so bile v navadi »tri sorte župe«: s »fajdini«, z močnikom in z ocvrtimi bobki. Nato so dali na mizo govedino in suho svinjino s hrenom in krompir. Če je bila »vohct« bolj imenitna, so zaklali teleta in perutnino. »Pojtic« in bobov je bilo celo noč dovolj na mizi. Pijače ni smelo zmanjkati. Daril kot so sedaj v navadi, niso dajali. Vsak par je dal določen delež v denarju. Za »nevestin groš« so pa posebej pobirali okoli miz s klobukom. To darilo svatov je bilo včasih kar precejšnje. Godci so godli in svatje so plesali same polke in

valčke in druge stare plesne. Ples je otvoril starešina, ki je prvi plesal z nevesto »solo« in jo nato izročil ženinu. Drug je moral plesati vsaj enkrat z vsakim dekletom, ženin pa z vsako žensko. Glavni svatje so plesali »solo«. Za godce so pobirali s klobukom okoli miz. Drug je skrbel, da je vse v redu potekalo. Starešina se je trudil, da je bilo kar naprej zabavno. Včasih so posamezniki poskrbeli za primeren nagovor novoporočencema. Okoli 10. ure zvečer so prišli »prezovci«, ki jih je povabil ženin. To so bili fantje iz vasi in tudi fantje iz nevestine vasi. »Prezovci« so pripeljali s seboj dekleta. Ker v spodnji hiši ni bilo več prostora, so jim postregli v »kamri« ali v veži, kjer so tudi plesali. Opolnoči sta ženin in nevesta zaplesala »solo«. Potem je teta snela »krancelj« z nevestine glave. »Ta mlada dva« sta odšla v zgornje prostore. Svatba se je nadaljevala do jutra. V prejšnjih stoletjih je trajala dva dni. Poroka je bila v ponedeljkih. Drugi dan so nekateri svatje hodili domov, da naredo to in ono, da malo podremlejo, vsi so se vračali nazaj. Jedli in pili so, peli in rajali, češ, saj »vohct« ni vsak dan.

Po ohceti je tašča ostro opazovala »ta mlado«, kako se bo zasukala pri pospravljanju, v kuhinji in v hlevu. »Ta mlada« je s strahom v srcu začela z delom. Nепrestano se je bala, kaj se bo zdelo tašči narobe. Kako lepo je bilo, če sta se obe razumeli in se tako počasi navadili na skupno sožitje. Tašča je mlado navadila na ustaljen hišni red in mlada je upoštevala hišne navade in ubogala taščo. Neopazno in počasi je uvajala kaj novega. Pri hiši se je pa vedno poudarjalo, da je »mož glava družine«. Žene so pa vedele, da so one »krona« tiste glave.

Življenje je lepo potekalo, če je bilo vse tako kot sem opisala. Vedno pa ni bilo vse tako. Marsikdaj tašči ni bilo prav ničesar po volji, kar je z dobro voljo naredila »ta mlada«. Jezila se je nad njo in »šuntala« sina proti njej. Tudi mlade niso bile vselej dobre. Vse se jim je zdelo zanič, kar je bilo do njihovega prihoda v navadi v hiši. Za taščo in tasta so imele »strupen jezik« in samo zaničevanje. In kako so postale hudobne šele tedaj, ko je oče izročil posestvo sinu in ko je mati dala »kuhovnico« snahi. Včasih je bilo očetu žal, da se ni držal starega pregovora, ki pravi: »Ti meni luč, jaz tebi ključ«. Najbolj hudo je bilo pri hiši takrat, če sta se začela prepirati mlada dva med seboj. Mnogokrat se je to dogajalo »za prazen nič«, kakor so rekli. Tudi v Selcih je od časa do časa mlada žena »odšla v pustiv«. V culo je povezala nekaj obleke in skrivaj zbežala v domačo hišo. Oče jo je ostro sprejel, mati pa z jokom. »Trmasta užaljenost« je čakala po več dni ali celo tednov, da bi prišel »hudobni mož« po njo. Včasih je res prišel, še večkrat se je zgodilo, da je morala sama nazaj. Ponavadi se je vse kmalu poravnalo in srečen par se ni več razšel. Mladi pari so se navadili, da v zakonu ni sam med, ampak je tudi »pelin«, ki ga je treba popiti za dobro zdravje. Ded Francke Rostohar je bil Brnov iz

Golice. Poročil se je z Jelencovo Micko. Mlada žena se v goliški samoti ni mogla privaditi. Odšla je »v pustiv«. Oče je bil zelo »nejevoljen«. Za kazen je namesto konja morala vlačiti brano po njivah. Ko se je pa omečil, je kupil »Gradovše« za hčer in zeta. Novi gospodar je prinesel hišno ime s seboj. Od takrat pravijo: pri Brnu.

Najveselejši čas v letu je bil predpust. Ko so bile že vse »vohcti« pri kraju, so se povsod pripravljali na glavne pustne dni. Četrtku pred »pstno nedelo« so rekli »ta debu četrtek«. Takrat je bila »živa brêsa«. Vsi debeluhi so imeli god. Obvezno kosilo je bil ješprenj, v katerega je »stopil prašeč«. Ta dan so cvrli mehke »fantovce«. Kosilo je bilo točno opoldne. Takrat so pod Babnikom »žagali babo«. Žagali so debel hlod. To je bilo združeno z velikimi ceremonijami. Otroci so verjeli, da žagajo pravo »babo« in so tekli gledat. Tisti čas so ostali pojedli vse meso iz ješprenja. Otroci niso dobili mesa, prežagane babe pa tudi niso več videli.

Ime Babnik za hrib onstran Sore nas še spominja na to, pa tudi »voščila za živo breso«, ješprenj in »fantovci« so še ostali. Ko sem bila še majhna, »babe« niso več žagali pod Babnikom. Fantom se je zdelo predaleč iz vasi. Žagali so jo na Taboru.

Na »suhi petek« so godovali vsi suhci v vasi. Otroci so »namaškarani« tekali že ves teden naokoli. Na »pstno nedelo« je bilo na mizi polno pustnih dobrot: bobov, fantovcov, suhe svinjine, kuhanih krhljev, domačega mošta, žganja itd. največji pustni praznik je bil »psten dan« ali pustni torek. V Selcih so rekli, da je ta dan vseh norcev god. Jedli in pili so kakor v nedeljo. Po cvrtju je dišalo po celi vasi. Vsi so se držali doma in se niso lotili večjih del. Nekateri dobrovoljčki so praznovali že od nedelje. V ponedeljek so imeli »plav«. To je pomenilo, da v ponedeljkih niso nič delali. Takih »plavih ponedeljkov« so si nekateri privoščili več na leto. Pa zato niso bili slabi in leni delavci. Le starih navad so se držali.

Na pustni torek popoldne se je začelo v Selcih pravo pustno veselje. Zgodaj popoldne so se zbirale »maškare« v tej ali oni hiši. Sprevod je krenil po vasi. Na vozovih so se odpeljali do Kazine na Praprotno, pa še na Češnjico in nazaj. Obiskali so vse gostilne, nato so se pa po stari navadi ustavili pri Jakeljnu. Tja so prišli vsi vaščani, razen varuhov in otrok. Vsak selški gospodar je pripeljal svojo družino, tudi hlapce in dekleta. Rajanje je trajalo pozno v noč. Zjutraj niso nič podaljševali spanja. Zgodaj so vstali in šli k pepelenju, nato pa vsak po svojem delu. Nekateri je Pust kar malo preveč »pobodel«. Nekaj maškar je pa pokopavalo »Pusta«. S kamelo so ga vozile po vseh vaških poteh. Nazadnje so ga zažgali in vrgli v vodo. Posebej so vozili »ploh«. Včasih so sneli vrata pri tisti hiši, kamor so potem pripeljali »ploh«. Nekatera dekleta so se celo leto možila in ne

omožila, ali se je poroka razdrla. Takim so peljali »ploh«. Ko sem bila še mlada, so ploh še vozili.

Na pepelnico je bil strog post, ki so se ga vsi držali. Celih 40 dni so belili jedi samo s kuhanim maslom, ki so ga vedno veliko nakuhali. O postu niso plesali in se niso ženili. Velikonočne praznike so težko pričakovali. Na cvetno nedeljo so otroci nosili v cerkev »k žegnu« iz vrbovih šib, bršljana, pušpana in brinjevih vejic narejene butarice.

Venci jabolk so krasili butarico. Oljčne vejice so kupili od potujočega branjevca. Jaz še pomnim starega Vipavca, ki so mu Selčani rekli »Ipavc«. Poleg oljke je prodajal tudi lect in drugo drobnarijo. Nikoli nisem marala njegovih sladkarij, ker mu je z nosa vedno kapljalo nanje. Mladež se je kosala med seboj, kdo bo nesel večjo butarico. Starejši fantje so imeli tudi po več metrov visoko, da so jo komaj obdržali pokonci. Včasih so se tudi stepli. Doma so butarico nataknili na kako drevo, da se je posušila. Nato so jo spravili. Kadar je bila »huda ura«, so vejice iz butare dali na ogenj in molili. Na veliki teden je bilo v Selcih posebno zanimivo. Do današnjih dni se je ohranil star običaj »peklanja«. V vsaki hiši so imeli »ragljice« in »pekcalce«. Z njimi so otroci hodili od hiše do hiše, naredili s svojimi instrumenti nekaj »viž« in pobirali po tleh, kar so jim nasuli iz peharja. Včasih so bili dobri sadni krljički in orehi, pa še kak krajcar vmes, sedaj pa imajo raje piškote, bonbone, dinarje in drugo. Nekatere mame, ki so se priselile v Selca, so menile, da njihov otrok ne bo »peklal«, ker ima doma vsega dosti. Niso razumele, da je to otroško veselje le star običaj, ki ga nimajo nikjer drugod, zato ga moramo ohraniti. Peklali so v sredo, četrtek in petek vsi v eni skupini. Joj, kako dobri so bili krljički, čeprav povaljani v blatu! Ko so že povsod »popeklali«, so prišli okrog tretje ure popoldne še v cerkev in tam ragljali na vso moč. Rekli so, da so »Boga strašili«. Polne vrečke in cekarje so prinesli domov.

En dan v velikem tednu so gospodinje kuhale »alelujo«, prikuho iz suhih repinih odlupkov. Alelujo so kuhale za spomin na tiste hude čase, ko je bila pri nas lakota. Nekatere gospodinje jo še skuhajo.

Vse dni v tem tednu so že starejši mladinci nosili skupaj butare, stare za-boje in drugo šaro pred cerkev. Na veliko soboto so zažgali grmado. Selški fantiči so se kosali, kdo bo zažgal ogenj. Nekateri niso mogli zaspati, tako jih je skrbelo, da ne bi kaj zamudili. Važno je bilo, kdo bo prvi. Ponavadi je bila že ob treh zjutraj grmada vžgana, da je bilo ob šestih že dovolj žerjavice. Prvi ogenj v kuhinjah je moral biti vžgan z blagoslovljeno žerjavico. Tudi sedaj so hiteli, kdo bo prej prinesel žerjavico domov. V cerkvi so bili vse dneve dolgi obredi. Na veliki petek so »zavezali« zvonove. Pele so le velike raglje. Na veliko soboto popoldne so dekleta nesla »k žegnu«. V lepo pisane jerbace je gospodinja zložila velik kolač, hren, rdeče pirhe

in suho svinjsko pleče. Jerbas je domača hči pregnila z lepo vezanim prtom. Ko že niso več gojili toliko lanu, so dekleta še vedno »prejale«. Nekatero so še predle, druge so pa izdelovale razna ročna dela. Velikonočni prt je bil ponos vsake izdelovalke. Zares je bil lep pogled na jerbases, ki so jih nosile na glavi. Za podlogo je dala vsaka na glavo »svitek«, nanj so pa dale jerbases. Včasih so po Žaršniku nesle jerbases brez pomoči rok. Po stopnicah so se ga pa z eno roko komaj malo dotikale. Nekoč se je

Stirje fantje »špilajo« ... — Iz leta 1930

neko dekle zelo osmešilo. Jerbas je napolnila z različno šaro. Rada bi imela zvrhano poln jerbases. Sredi cerkvenih stopnic ji je zdrknil z glave. Iz jerbasesa so se poleg kolača in drugih dobrot izmotale tudi stare moške hlače in spodnje krilo. Dekle je osramočeno in osmešeno izginilo s prizorišča. Po »žegnu« je prva morala iz cerkve tista, ki se je mislila v enem letu poročiti. Običaj se je ohranil, vendar ni toliko lepih jerbasesov in prtov kot nekoč. K žegnu so nosile dekleta ali mlade žene. Fantje so nesli le takrat, če ni bilo nobenega dekleta pri hiši. »Žegen« so poskusili takoj, kolač pa je razrezal gospodar šele na velikonočno jutro. Ko so razdelili pirhe, so pripravili »pirhalice«. Pirhalica je bila sestavljena iz dveh ozkih deščic, ki sta imeli na eni strani stojalce. Če je bilo lepo vreme, so se pirhali odrasli in otroci zunaj na vrtu, drugače pa v hiši. Odrasli so pirhe tudi »sekali«. Družina je po maši ostala doma. Nihče ni smel nikamor »v vas«. Kosilo

je bilo posebno slovesno. Šele na velikonočni ponedeljek je v vasi vse zaživelo. Na pirhanje in sekanje pirhov so prišli tudi sosedovi. Dekleta so tri najlepše pirhe dala fantom, ki so jih »štmale«.

O binkoštih je bila navada, da so na vsa okna v hiši dali lipovo vejico. S tem so prosili za božji blagoslov. Na Telovo so pa fantje imeli dosti dela. Že prejšnji večer so postavili velik »mlaj«. Daroval ga jim je zdaj eden, zdaj drugi kmet. Več večerov so imeli dosti dela. Med procesijo so streljali z možnarji, v poznejšem času pa z malim kanončkom. Župnik in župan sta to navado hotela že dosti preje odpraviti, ker je bilo nevarno. Fantje so pa branili svojo »davno pravico« in pravili, da je to njihovo veliko veselje. Bandero sv. Petra so imeli pravico nositi tisti fantje, ki so bili tisto leto »taulih«.

Pred Janezom Krstnikom zvečer, t. j. 23. junija, so zakurili kres v spomin na turško nasilje in v pozdrav poletju. V poznem popoldnevu so vlačili skupaj butare. Če je kje niso hoteli dati, so jo pa sami vzeli. Kres je zagorel ob devetih na sredi ceste blizu »ta debelga znamna«. Vaščani so se zbrali okoli goreče grmade. V Selcih ni bilo pravega prostora za kres. Pravili so, da so včasih mladi skakali čez ogenj, da so rajali in peli, dokler ogenj ni pojenjal. Tisti večer so pod vse mize v hiši dajali praprot, da poleti ne bodo kače delale nadlego v vasi. Ta stari običaj izvira še iz poganskih časov. Ponekod so ga še obdržali.

Največji selški praznik je bil dan sv. Petra, farnega patrona. V celi fari so ga slovesno praznovali, posebno pa v Selcih. Že ves teden pred praznikom so bile velike priprave. Od vsepovsod so prišli razni popotniki s svojimi umetnijami, lajnarji in brezdelneži. Prišlo je veliko beračev. Znana so bila imena: Cvetek, Panani Janez, Kofetek, Nora baba, Kipi Nežka, Ta trapasta, Ta mutasta, Jeblanski Janez, Kroparček in drugi. Vsako leto so prišli že več dni pred 29. junijem. Postopali so po vasi, prosili »vbogajme« po hišah in posedali po cerkvenih stopnicah. Med seboj so se večkrat skregali, pa tudi stepli. Posebno zanimiv je bil Kroparček. Nosil je velik koš, ki mu je opletal po nogah. Zaduhalo smo ga, predno se je prikazal. Če je le mogel, je kaj »smuknil«. Nekoč je milo prosil Blažetovo gospodinjo »vbogajme«. Ko je odšla po dar, je vzel napol kuhano kokoš iz lonca in jo skrtil v bisago. Počakal je na dar, se zahvalil in počasi odkrevsal. Prepozno je gospodinja zagledala, da ni več kokoši. — Zares smo se ga bali. Starejši so nas strašili »Kroparček gre!« Takoj smo vse ubogali.

Najbolj zanimivi so bili »štantarji«. Svoje stojnice — štante — so postavili od Kramarja navzdol po Žaršniku do mostu ali pa še naprej. Ko še ni bilo avtomobilov, so bili »štanti« na obeh straneh ceste. Ko je pa mali avtobus parkrat dnevno že vozil, so bili »štanti« le na eni strani ceste. Spomnim se, ko je nekoč Benedikov avtobus zadel ob »štant«. To je bilo vika in

krika! Pred letom 1941 je bilo le še malo stojnic. Preje pa skozi več desetletij 30 ali celo 40. Nekateri štantarji so prišli že par dni prej v Selca, da so si »zagvišali« prostor. Zadnje popoldne in celo noč so postavljali štante in se prepirali. Drli so se po ljubljansko in loško in kranjsko tako, da na Žaršniku nismo nič spali. Če so pa še domači fantje posegli vmes, je bilo pa še huje. Nekoč so jim zamenjali deske in koze in druge priprave. To so naredili takrat, ko so šli »štantarji« v gostilne večerjat. Potem so pa zdivjali, ker so sumničili drug drugega. Enkrat so pa fantje pobrali več »koz« in jih znosili na streho vaškega znamenja. O, kako je bilo potem hudo!

Fantje so pa že ob treh ponoči šli na Tabor streljat. Zjutraj in dopoldne po cerkvenih obredih se je »kar trlo« ljudi okoli stojnic. Gospodinje so kupovale potrebne reči za svojo družino. Tudi na dekleta in hlapce niso pozabile. Vsem so morale kupiti »odpustke«. Gospodarji so nakupili kose, sekire, in drugo potrebno robo. Otrokom so skoraj izstopile oči, ko so zagledali lect, piščalke in druge dobrote. Zadovoljiti so se morali s skromnim nakupom. Dekleta so ogledovala židane rute in lectova srca. Pristopili so fantje in kupovali vsak svojemu dekletu prstane, rute in lectova srca. Največ srčkov je bilo z napisi. Npr.:

»Si mlada, si zala,
se štmano držiš,
po sreči, ljubezni
pa le koprniš«.

Po gostilnah je bilo polno ljudi. Niso prišli le iz velike selške fare, tudi od drugod jih je bilo dosti. Spominjam se, da sem na tak dan opazovala obiskovalce pri Jakeljnu. Mnogi so šli v gostilno tudi zaradi jedi, ne le zavoljo pijače. Zaželeli so si juhe, golaža, vampov, pečenke itd. Včasih doma tega niso imeli. Je bilo prepotratno. Nekatero gospodinjo pa še niso znale pripravljati teh jedi. Še ni dolgo, ko so ob nedeljah kuhali le »ta suho župo«. Šele pozno popoldne so se začeli razhajati na vse strani. Proti večeru so prišli v gostilne Selčani. Fantje so ta večer zapili svoj »mlaj«.

Pri poletnem delu so se nekatere navade ohranile skoraj do današnjega časa. Za košnjo je kmet imel premalo domačih koscev. Naprosil je tudi druge. Komaj je sonce vzšlo, že so bili kosci na travniku. Grabljice so jim pripravile »pušeljce«. Gospodinja je za tak dan pripravila posebno dobro jedačo. Zajtrk, malico in kosilo so nesli v jerbasu na travnik. Dobri gorenjski orehovi štruklji so bili obvezni. Večerjali so doma. Ko so se kosci z grabljicami vračali s travnika, so vriskali in peli. Po večerji so še doma rajali. To je bilo posebno v navadi ob košnji v senožetih. Zgodilo se je tudi,

Selca z druge strani

Foto: Rado Čenčič

da »ohrna« gospodinja ni marala skuhati štrukljev. Kosci, ki niso verjeli njenim izgovorom, so bili užaljeni.

Ob pospravljanju sena in otave so se vedno bali neurja. Če je imel Rati-tovec »kapo«, je že slabo kazalo, ali če je »luna na vamp ležala«. Stari ljudje so znali dobro opazovati veter. Po njem so znali napovedovati

vreme. Dolgo so se ohranila razna čaranja. Ko že v Selcih nikjer več niso preganjali toče, sta Kalanovi praprateti še »delali uroke« proti toči. Ko se je bližal grozeč oblak, sta Majda in Lenka brž tekli na vrt. Ena je zvonila s kravjim zvoncem, druga je pa s kakim železnim predmetom udarjala ob koso. Gledali sta proti oblaku in izgovarjali nerazumljive besede. Rekli sta, da »zagovarjata točo«.

Tudi pri žetvi je bilo veselo. Žanjice so s srpi hitele na njivo. Katera je najboljša žanjica, so vedele šele, ko so požele žito. Žanjicam je gospodinja morala dobro postreči. Kadar so pa mlatili, so na dobro jedačo in pijačo še posebno gledali. Mlatili so s cepci, ko še niso poznali mlatilnega stroja. Tudi »pajklni in rejte« po podih nas še spominjajo na nekdanjo mlačvo.

Spomnim se stare žene iz moje mladosti, ki je znala »dobro lagati« in je tudi zares verjela, da bo repa bolje rasla in bo bolj debela, če bo lagala. Takrat so druge plevice to pripovedovale le še za šalo.

Posebno veselo je bilo takrat, ko so proso meli. Zbrali so se na podu tudi drugi, ne le domači. V starih časih so dali čez pod lato od paža do paža. Zvezali so po dva snopa skupaj, jih dali na tla. Pari, ki so se čez lato držali za roke, so z nogami meli proso. Pozneje so meli že na drug način. Dva že otepena snopa so dali skupaj za osnovo na sredi, potem so snope polagali v krogu naokoli. Ko so proso tako »nasadili«, so gonili po njem vola ali konja, z golido pa lovili odpadke. Po približno eni uri so snope obrnili in napravili nov nasad. Ko je konj opravil delo, so vsak snop še pretresali in odstranili prazne snope. Potem so še na »rejtah porejtali«. Ko so »opajklali«, so na rjuhah nosili proso na sonce. Najbolj veselo je bilo pri Pavlicu. Sedaj nikjer več ne manejo prosa, ker ga nič več ne sejejo.

V Selcih so včasih pri vsaki hiši gojili lan. V tem stoletju je gojenje lanu ponehavalo. Le še kakih deset taric je bilo v zadnjih desetletjih pred drugo svetovno vojno, ki so znale tretji lan v Brcetovih »pajštvah«. Micka Lotrič — Mihcova, vam še veliko lahko pove, kako veselo je bilo takrat, kako so trle lan in kolikokrat so fantje odnesli laneni »rep« na hrbtu domov. Ve, da so terice jedle same dobrote, pile so pa medico. V zvezi s trenjem je bilo znanih mnogo šaljivosti.

»Na vernih duš dan« so gospodinje peklo »prešce«. To je bil kruh v raznih oblikah. Za prešce so reveži šteli tudi vsa druga živila, ki so jih na ta dan dobili od radodarnih gospodinj.

Jeseni so se mladi zbirali tudi pri »majenju turšce«. Šaljivosti in veselja ni bilo ne konca ne kraja. Starejši so pravili stare zgodbe. Omajeno koruzo so obesili na late ali pa v grozde pred hišo ali pred gospodarsko poslopje.

Pri krstu in pogrebu so »imeli besedo« sosedje. Vsak je imel pet sosedov. Ti so bili vedno pripravljeni priskočiti na pomoč v potrebi. Ob rojstvu

otroka so prišle v hišo sosede. H krstu sta morala nesti sosed in soseda, kar drži še danes. Denar za krst in gostilno je moral dati otrokov oče, ne boter. Le zelo revnemu očetu ni bilo treba nič plačevati. Po krstu so jih pogostili. Botri so prinesli mladi materi darilo: bel kruh, maslo in jajca. Spominjam se, ko je moja stara mati nekaterim botram spekla lepo pletene mlečne pogače. Enkrat je neki mož prišel vprašat mamo, koliko časa bo morala žena jesti bel kruh. Bil je zelo skop in se mu je že en teden po porodu škoda zdelo bele moke. Botra sta imela vedno nekaj dolžnosti do otroka, ki sta ga nesla h krstu.

Če je kdo umiral, so domači poklicali sosede, da so opravili vse potrebno. Ko je bil mrlič v hiši, so vse postorili sosedje: umili in oblekli so ga, molili, uredili »pare«, »vahtali« so ponoči, ko drugih ljudi ni bilo. Štirje sosedi so nosili mrliča k pogrebu, en sosed je nosil svetilko. Otroci in neoženjeni so imeli belo, ostali pa črno krsto. Med pogrebom so sosede očistile prostor, kjer je ležal mrlič in pripravljale pogrebščino, če je bila v hiši. Večkrat so pa imeli pogrebščino kar v gostilni, posebno tisti, ki so prišli od daleč. Molili so, se krepčali in hvalili pokojnika. Ljudje iz vasi so hodili »kropit« pokojnika oba dneva, ko je ležal na »parah«. Takrat so tudi peli. Ena izmed vaških žensk je bila pri mrliču »za bohlonaj«.

Če je bila nesreča v hiši, so tudi poklicali sosede na pomoč. Vsak je vedel, da so sosedi tudi takrat dobrodošli, kadar je bilo v hiši veselje. Vabili so jih k poroki. Ponavadi so se sosedje med seboj razumeli. Včasih je kje prišlo do nesoglasij zaradi kakih malenkosti. Tudi tožarili se niso tako pogosto kot je bilo slišati za druge kraje. Vsak po svoje je bil »gulast«, kakor so Selčani radi rekli trmoglavim beticam. Zares je lepo, če sosedje žive v miru, v prijateljstvu in slogi!

Za Selčane je bil velik praznik tudi »smen«. Včasih so imeli »smen« na Jernejevo nedeljo v avgustu. Odkar jaz pomnim, je pa v mesecu oktobru. Včasih so imeli navado, da so zvečer pred »smenam« nekje vzeli »pajkl«. Nihče ni smel slutiti, da ga bodo vzeli ravno z njegovega poda. Prazen »pajkl« so gonili po vseh mostovih v vasi. Takrat so bili vsi mostovi leseni. Ropotanje je močno odmevalo v noč in naznanjalo ljudem, da bo drugi dan »smen«. Fantje so rekli, da »pajklajo bob«. Gospodinje so imele veliko dela s poticami in bobi. V »smen« so povabili vse bližnje sorodnike in prijatelje iz drugih krajev. Na mizi je moralo biti vsega v izobilju. V starih časih so bile takrat na mizi troje vrst juhe, kakor na ohceti. Juha je bila včasih le »ta suha«. Mesnina, cvrtje, potica in bobi so bili obvezni. Povrh vsega so bili pa še pečeni orehovi štrukeljčki, zabeljeni s surovim maslom in medom. Skoraj nikjer več jih ne delajo. Nekatere gospodinje pa še vedo, kako so slastni. Lepa navada, da pridejo sorodniki in hišni prijatelji »u smen«, je še vedno ostala.

FANTJE NA VASI

Fantje so nekdam imeli posebno lepo navado. Vsako soboto in nedeljo so zvečer peli na vasi. Največkrat so peli pred znamenjem sredi vasi, pa tudi drugod. Ljudje so jih radi poslušali. Še sedaj marsikdo od starejših vaščanov pravi, kako je bilo včasih lepo, kadar so zapeli fantje na vasi. Posebno radi so se ustavljali pod okni selških deklet. Peli so lepe narodne pesmi. Ko so odpeli, so se razkropili na vse strani in veselo vriskali. Marsikje se je odprlo zamreženo okno, na katerem se je prikazalo dekle, ki je pozdravilo fanta na »lojtri«. Včasih se je pa namesto dekleta prikazala huda mati in oblila nezaželenega obiskovalca. Kadar pa dekle ni hotelo fantu odpreti, ji je očital ošabnost in pustil pod oknom »lojtro«, da so jo zjutraj videli vsi, ki so šli tam mimo k maši. Fantovsko petje ob večerih se je ohranilo še precej časa po zadnji vojni. »Klicat« pa niso hodili več, saj je vsak lahko šel s svojim dekletom pri belem dnevu na sprehod po vasi in okolici. Stara navada je zahtevala, da niso hodili klicat deklet v postnem času, posebno pa ne na kvaterno sredo in petek.

Okoli leta 1880 se je zgodilo: Neki selški fant bi se rad približal dekletu, ki mu je bilo všeč. Fantje so vedeli, da bi jo rad šel klicat. Bil je zelo »ččenčast«. Nikoli ni mogel molčati o vsem, kar so med seboj govorili. Zato ga niso marali in so ga hoteli za to slabost pošteno izplačati. Ker ni znal molčati, so fantje izvedeli, da bo šel klicat na prepovedani dan. Noč je bila temna, da se ni nič videlo. Fanta je pot peljala mimo znamenja. Joj, kako se je prestrašil, ko je zavil okoli ogla! Pred znamenjem se je gugala mrtvaška »truga«, ki so jo osvetljevale prižgane sveče. Prestrašeni fant je takoj odšel nazaj domov. Dekle, ki mu je bilo tako pri srcu, pa je tisto noč odpiralo drugemu.

No, pa tudi fantje so jo včasih izkupili. Nekoč so pri Jakeljnu imeli deklo Johano. Bila je prava možača. Nikogar se ni bala. Če se je kdo slinil okoli nje, mu je priložila krepko klofuto. Vsakega je »užugala«. Fantje so ji to zamerili. »Potuhtali« so, kako si jo bodo privoščili. Šli so v Jakeljnovo gostilno. Ves čas so dražili Johano. Stavili so z njo za »štrefan« vina, če si upa opolnoči na pokopališče v mrtvašnico, kjer je bila pripravljena vsaj ena krsta. Tam naj bi zabila »žbov u trugo«. Ona se ni prav nič obotavljala. Vzela je ključ, žebelj in kladivo in šla. Pokopališče je bilo takrat še okoli cerkve, »totnkamra« pa v kotu pod zgornjo »škarpo«. Nekateri fantje so že prej izginili iz gostilne. Šli so oprezovat, kako bo. Johana je odšla nekaj minut pred polnočjo. Pogumno je odprla vrata mrtvašnice. V zvoniku je že ura bila polnoč. Hitro je zabila žebelj v prazno »trugo«, se obrnila, da bi odšla. Bilo jo je groza, čeprav se je delala tako močno. Prestopila se je, ali joj, »truga« se je preobrnila za njo. V naglici in grozi je pribila

svoj dolgi predpasnik na »trugo«. V strahu je zakričala in zbežala čisto brez uma. Zaradi take neprimerne šale je mlada dekla zbolela in nikoli več ozdravela. Po treh letih je umrla. Fantje se s podobnimi šalami niso več zabavali. Stari Selčani še dobro poznajo to zgodbo. V svoji mladosti so jo slišali od starejših. Ko sem bila mlada, sem jo brala v starem berilu.

Selškim fantom ni bilo všeč, če so hodili v Selca vasovat fantje iz drugih krajev. Če so le mogli, so jim vasovanje preprečili. Večkrat je prišlo do tepeža. Okoli leta 1850 so imeli pri nekem kmetu deklo Micko. Spala je v kletni sobici. Na oknih so bili »gautri«. Fant iz druge vasi je prišel vasovat. Lestev mu ni bila potrebna. Vlegel se je na tla, glavo je pa sklonil k oknu. Fantje so v temi čakali na ta trenutek. Hitro so prinesli že pripravljano »trugo« za pesek. Poveznili so jo nanj, tako da je bila glava prosta. K drugemu koncu so primaknili klod, ki so ga že prej pripravili v bližino. Delali so hitro, brez besed in se brž odstranili. Revež se ni mogel nikamor ganiti. Zjutraj zgodaj je našel hišni gospodar objokano deklo v spodnji hiši. Komaj si je upala povedati, kaj in kako. Oba sta potem premaknila hlod in odstranila »trugo«, da je fant »urnih krač« osramočen stekel proti domu.

V drugi selški hiši je fant klical svoje dekle. Pri sosedu je bila vesela družba dobro razpoložena. Nekdo je hotel oditi domov in je opazil vasovalca. Poklical je druge, ki so tiho prišli pred hišo. V žepu je imel nekakšno »pokalico« in z njo ustrelil v zrak. Fant na lestvi se je tako prestrašil, da je padel na gnoj, se hitro izkobacal iz njega in izginil v noč. Dekle je jokalo, gledalci pa smejali.

Neki selški fant je nekoč prišel z vasovanja čisto pobeljen do pasu. Zares pobeljen, saj je padel z lestve v apno. Prestrašil se je hudega očeta, ki se je oglasil namesto oboževanega dekleta.

Bilo je okoli leta 1920. Fantje so našli tujega fanta, ko se je vzpenjal po lestvi, hoteč klicati dekle. Jezni fantje so ga spravili z lestve, mu skozi rokave za hrbtom potegnili prekljo, jo trdno povezali, odpeli obleko in ga pognali iz vasi. Revež je moral tak do sosedne vasi, kjer se ga je nekdo usmilil in ga rešil iz »težkega položaja«.

Na splošno povedano, se selški fantje niso prevečkrat topli. Le nekaj jih je bilo, ki so radi dvignili pest, pa še to le zaradi deklet. Do večjih preteпов je prišlo, kadar so prišli v Selca fantje iz loške okolice. Med Loko in Kranjem je bilo več znanih pretepačev, ki so hodili v Selca »klicat na korajžo«. Seveda na tak »aufbiks« so se tudi Selčani morali odzvati.

Kadar so bili le preveč razpoloženi, so še marsikatero uganili. Nekoč so neki ženski, ki je živela v Šimenkovi hiši in prodajala drobnarijo po vaseh,

pošteno zagodli. S svojim strupenim jezikom je oplazila tudi fante. V deževni noči so prestavili njeno leseno stranišče, ki je stalo spredaj pred vrati, doli k Selnici, še naprej od Petrove hiše.

Če se je kdo le malo zameril fantom, so mu pa oni kakšno zagodli. Na Kožuhovem dvorišču so razstavili voz. Vse dele so znosili na streho in ga tam spet sestavili. Gospodar je zjutraj rohnel okoli hiše in iskal voz. Bila je prava »huda ura«, ko je zagledal svoj voz na strehi. Pa so prihiteli »usmiljeni« fantje in voz z gnojem je kmalu stal na starem mestu.

Stari ljudje vedo o vozovih na strehah še več zgodb. Tudi stranišča, ki so bila včasih lesena, so radi prestavljali. Nekoč je neka gospodinja hotela ponoči na stranišče. Ni ga našla. Klicala je hčer, naj ji posveti: »Posvet', posvet'! Toko se m' u glav vrti, da na mor'm najt' skreta!« Pa ga res ni mogla najti, saj je bilo njihovo stranišče na nekem drugem mestu v vasi.

Če so fantje po nerodnosti le kdaj napravili kako škodo, so jo povrnili. To so storili tako, da nihče ni izvedel, kdo je pravi krivec.

Naj povem še to, da včasih premladi fantje niso smeli zvečer na vas. Kadar je dobil »ceglc«, se je pa smel pridružiti ostalim fantom. Če so fantje zasčili koga, ki še ni imel pravice »biti fant«, so ga takoj spodili domov in ga ozmerjali s smrkavcem. Večkrat so koga »potunkali« v vodo ali pa so mu priložili »par gorkih«.

»Štelnga« je bila za fante nekaj posebnega. Občinski sluga je raznosil fantom pozive za nabor. Kdor je dobil »ceglc«, se je že prav moško postavljaj po vasi. »Ceglc« je zataknil za klobuk. Pred naborom so se ves dan vozili okoli. Dvajsetletni fantje so »jemali slovo«. Zvečer so se sešli na vasi z drugimi fanti, peli so z njimi in odšli v gostilno. Nato so pa šli k dekletom po »pušeljce«. Drugi dan so se na okrašenih vozovih odpeljali proti Loki. Vsak »štelngar« se je ponašal z lepim gorenjskim šopkom. Spremljal jih je godec. Popoldne so se vračali potrjeni, vriskali so in peli »Taulih«, je odmevalo po vasi. Pred gostilnami je bilo več voz, saj so bili v Loki fantje iz cele Selške doline. Nekateri so morali na svoj »taulih« počakati kako leto. Tauliharji so si pridobili vse fantovske pravice in dolžnosti. Nekateri so »štelngo« več dni čutili, ker so izpraznili preveč kozarcev.

Takrat, ko so fantje »ajnricali«, je bilo skoraj vse tako kot pri »štelngi«, le dekleta in matere so si brisale oči. Fantje so pa z vriskanjem in petjem premagovali žalost.

LAKOTA, VARČNOST, SKROMNOST IN SKOPOST

Zgodovinarji so nam opisali huda leta lakote v naših krajih, najhujše je bilo v letu 1813 in do leta 1816. Manjkalo je hrane, čisto preproste hrane, tako da so ljudje zelo trpeli.

»Lakota! Kaj je to?« vprašujejo otroci. Če si med posameznimi obroki hrane lačen? Če ne moreš vedno uživati le tistih jedi, ki ti gredo najbolj v slast? To ni lakota. Lakota tudi ni bila takrat, ko sem še kot deklica hodila v ljubljansko šolo. Jokali smo se v zavodu, ker ni bilo dovolj hrane. Dragocen je bil vsak košček kruha. Nobenega izbiričneža ni bilo. Nekoč smo šli — šest nas je bilo — iz Loke peš proti domu. Tako smo bili lačni, da smo se jokali. Pet fantov v starosti 11 do 14 let me je pripravilo do tega, da sem šla k Birtu prosit hlebec kruha »Bo že mama plačala«, sem rekla in šla. Naenkrat hlebca ni bilo več.

Po prvi svetovni vojni je zelo manjkalo hrane. Več let so se razmere počasi boljšale. Pa takrat še ni bila prava lakota, taka kot leta 1813, ali leta 1816. Resnična lakota je takrat, ko mati sama vsa sestradana nima ničesar dati v lonec, da bi nasitila svoje otroke. Lakota je takrat, ko polje ne obrodi, ko vzame pridelek toča, povodenj... Lakota je takrat, ko nikjer ničesar ne moreš kupiti, ko od nikoder ničesar ne pripeljejo, ko se spraznijo vse shrambe in kleti. In taka strašna lakota je bila tudi pri nas. Slabotni ljudje in majhni otroci so mrlji za raznimi boleznimi, posebno za jetiko, ker so bili tako sestradani. »Aleluja«, ki sem jo že omenila, nas spominja na tiste čase. Še do sedaj se je ohranila navada, da se v nekaterih družinah drže izreka:

»Če pade kruhek ti na tla,
poberi in poljubi ga.«

Selčani so v letih hude lakote veliko trpeli. Za kos kruha so marsikaj žrtvovali. Iz roda v rod se je ohranilo sporočilo iz tistih let. — Pri Pogorevcovih že dolgo ni bilo kruha. Težko, pretežko je šel stari Pogorevc, prapraded sedanjega gospodarja k Matjaškovi prosit kruha. V zameno jim je obljubil za »an berth vrta«. To je pomenilo, da bi na tistem koščku travnika pridelal za en predpasnik sena. — Zamena je bila izvršena. Pogorevcovi so dobili hleb kruha, Matjaškovi pa košček zemlje. Tako posestno stanje je še danes. Matjaškov delček se kakor jezik zajeda v Pogorevcov vrt.

Po hudih letih lakote so postali ljudje še bolj varčni. Nekateri pa pri varčevanju niso poznali prave mere. Postali so pravi skopuhi, po selško: »ohrniki«.

Selca — pogled s Porezna

Foto: Rado Čenčič

V neki hiši so imeli že zelo zelo slabo sekiro. Morali so kupiti novo. Gospodarju se je nove sekire zdelo škoda, zato jo je spravil na podstrešje. Ko je sin sekal s staro sekiro, pa ni mogel več, je prosil očeta za novo. Oče je pa rekel: »Le potrpi in sekaj še s staro sekiro, saj imamo že novo na podstrešju.«

Omenila sem že skromnost in preprostost naših prednikov. Hranili so se v prvi vrsti s tistimi živili, ki so jih pridelali doma. Dolgo časa niso upali kupovati drugega, kakor le najbolj potrebne stvari. Bel kruh je jedla le porodnica, drugi pa le o velikih praznikih. Revnejši so pekli ovsen kruh.

Nekaj posebnega je bilo sveže meso in juha. Še pred desetletji so ponekod vedno kuhali le suho meso in jedli »ta suho župo«, vsako nedeljo. Ko sem bila mlada, sem popisovala po vasi. Neka ženska se me je hudo prestrašila. Jedla je jajca, pa jo je bilo sram. Izgovarjala se je, da nikoli ne je jajc, ker jih je škoda. Bala se je, da bi jaz mislila o njej, kako je zapravljiva. To se mi je pripetilo še v neki drugi hiši. Obema sem dopovedovala, da je prav, če si postrežeta z jajčki, ki so jih znesle domače kokoške, pa ni nič za- leglo. To je bila pa že res prava »ohrnija«.

Ko sem šla nekoč z mamo po vasi, mi je pokazala okno Strugarjeve hiše in povedala, da je tam gostovala neka stara dninarica. O njej je vedela, da je kruh, ki ga je dobila od pomladi do pozne jeseni v »dnini«, posušila, da ga je lahko pozimi jedla, namočenega v vodi. Kadar je pozimi svetila luna, ni prižgala luči, vsedla se je k oknu in predla. Taka neverjetna varč- nost in skromnost!

Ob nedeljah so vsi moški po jutranji maši obstali pod cerkvenimi stop- nicami pred Jakeljnovo hišo. Noben gospodar si ni upal preslišati občinskih odredb, ki jih je razglašal občinski sluga sredi stopnic. Spominjam se Petra Šmida, st., ki je znal prav zanimivo razlagati med branjem. Ko je bilo raz- lage konec, so se možje še dolgo pogovarjali o vsem, kar so slišali in se posvetovali med seboj o raznih gospodarskih vprašanjih. Potem so pa svoje razgovore nadaljevali še v vseh treh gostilnah.

Če je bila poleti vročina še tako huda, so fantje in možje prišli v cerkev v težkih poškrbljenih srajcah, v telovniku in »pruštu«. Po maši pred Jakeljnom in v gostilni »pruštoha« niso slekli. Ko so se postavljali tam okoli, so kadili pipe, cigare in viržinke. Nekateri so pa tobak »šnofali« ali pa »čikali«.

Fantje so bili ves teden v skrbeh, koliko »cvenka« jim bo oče odrinil za nedeljo. Brez viržink vendar ne bi mogli stati med drugimi fanti. Kdor je imel premalo za kajenje in gostilno, je znal tako urediti, da je bilo prav. Pokadil je prav malo viržinke, potem jo je pa vtaknil v zgornji žep suk- njiča. Drugo nedeljo je s kajenjem nadaljeval. Zgodilo se je, da je kdo imel le slamico, ki je kukala iz žepa. No, da so le drugi mislili, da je viržinka še cela!

Slišala sem, da je bil med možaki tudi kak bahač. Pa se ni bahal razumen in dober človek, ampak »niče«, ki ga drugi niso nič »obrajtnali«. Le govoril je, pa ničesar naredil. Rekli so, da ima slamo v glavi ali pa da ima »čevlje na biks — v glavi pa niks«.

V ZADNJIH LETIH PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Razmere so se iz leta v leto boljšale. Napredek je bil viden na vseh področjih gospodarskega in kulturnega življenja.

Kadar se je ljudem dobro godilo, so hitro pozabili na tista leta, ki so bila polna težav, skrbi, odpovedi in trpljenja.

V dobi gospodarske krize okoli leta 1929 do leta 1934 so si morali res malo »zategniti pasove«, pa to ni bilo nič v primeri z bolj hudimi težavami v preteklosti.

Komaj smo Slovenci bolj prosto zadihali, že so se nad nami začeli zbirati hudourni oblaki in grozeči viharji druge svetovne vojne.

To je pa že novo poglavje naše slovenske zgodovine in tudi zgodovine Selc.

Naš boj proti okupatorju, našo borbo za svobodo in nagel povojni razvoj so nam že opisali zgodovinarji in pisatelji. Vse to so nam prikazovali filmi in televizija.

Mladi rod bo pa zbiral nove podatke in nekdo izmed mladih bo napisal o življenju Selčanov od leta 1941 dalje.

Viri:

Dr. Pavle Blaznik: Kolonizacija Selške doline

Dr. Franc Kos: Zgodovinski zapiski iz njegovih del

Dr. Rudolf Andrejka: Kmečki inventar iz 18. st. in razni zapiski v kroniki
Farna kronika

Prof. France Planina: Skofja Loka s Selško in Poljansko dolino

Olga Smid
SELCA NEKOČ

Opremil
Rado Čenčič

Izdalo
Turistično društvo Selca
ob proslavi 1000-letnice Selc

Natisnila in vezala
tiskarna ČGP »Delo«
Ljubljana
1973

